

LAUREA

AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Päämääränä osallisuus -näkömyksiä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen palvelutuotannossa

Anne Wallenius

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Päämääränä osallisuus
-näkemyksiä vaikeasti kehitysvammaisten
ihmisten osallisuuden edistämiseen palvelutuotantossa**

Anne Wallenius
Sosiaali- ja terveysalan johtaminen YAMK
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2017

Päämääränä osallisuus-näkemyksiä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen palvelutuotannossaVirhe. Tiedostossa ei ole määritetyn tyylistä tekstiä.

Vuosi 2017

Sivumäärä 78

Opinnäytetyössä tarkastellaan osallisuuden ilmiötä ja sen edistämisen mahdollisuuksia palvelutuotannossa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa toimittaessa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa painotetaan yhdenvertaisen osallisuuden tärkeyttä. Osallisuutta korostetaan myös palvelutuotannon laatua tarkasteltaessa. Keskustelu siitä, mitä osallisuus vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla on ja miten se palvelutuotannossa näkyy, on kuitenkin vasta alkamassa.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Rinnekoti-Säätiö on yksi Suomen suurimmista ja monipuolisimmista kehitysvamma-alan palveluntuottajista. Opinnäytetyön aineisto kerättiin niistä Rinnekoti-Säätiön asumisen- ja kuntoutuksen sekä osallisuutta edistävien palvelujen yksiköistä, joiden palvelun piirissä oli vaikeasti kehitysvammaisia ihmisiä.

Opinnäytetyössä osallisuus määriteltiin monimuotoiseksi, laaja-alaiseksi ja muuttuvaksi henkilön omaksi sisäiseksi kokemukseksi, jota voidaan tarkastella oman elämän, yhteisön ja yhteiskunnan ulottuvuuksista. Kehitysvammaisuuden ja vaikean kehitysvamman määrittelyn todettiin olevan vuosikymmenien aikana muotoutunut. Opinnäytetyössä vaikea kehitysvamma määriteltiin lääketieteellisesti diagnosoitavaksi vammaksi, johon liittyy yksilön, ympäristön ja tilanteen mukaisesti vaihtelevia toimintakyvyn rajoitteita.

Aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiksi työhön valittiin laadullisia menetelmiä, jotka mahdollistivat vastaajien näkemysten esille tulon. Aineiston keräämiseen käytettiin eläytymismenetelmää. Vastaajien keskittyminen kirjoittamaan osallisuuteen liittyvän kehystömuksen mukaisesta tarinaa vaikutti jo itsessään vastaajan ajatteluun. Aineisto analysoitiin sisältölähtöisesti.

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta katsottiin voitavan edistää palvelutuotannossa parhaiten oman elämän osallisuuden ulottuvuudella. Oman elämän, yhteisön ja yhteiskunnan osallisuuden ulottuvuuksien edistämisen kohdalla keskeiseksi ja yhdistäväksi muodostui palvelunkäyttäjän kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen liittyvä työ. Osallisuuden edistämisen palvelutuotannossa nähtiin myös olevan riippuvainen työyhteisön asenteista ja työskentelytavoista.

Opinnäytetyön tulokset tuottivat ideoita vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen palvelutuotannon yksiköissä. Opinnäytetyön prosessi osoitti, että osallisuus on vielä käsitteenä osalle henkilöstöstä tuntematon. Kehittämisen haasteena onkin tiedon levittäminen ja toimintatapojen muutoksen johtaminen kaikille palvelutuotannossa toimiville työntekijöille. Päämääränä on tavoitella jokaiselle henkilökohtaisesti mahdollisimman suurta osallisuutta.

Asiasanat: Osallisuus, Kehitysvammaisuus, Eläytymismenetelmä, Rinnekoti-Säätiö

Anne Wallenius

Inclusion as a goal - Views about enhancing the inclusion of the severely disabled in the production of services

Year	2017	Pages	78
------	------	-------	----

The concept of inclusion and the possibilities of enhancing inclusion of the severely disabled in the production of services are studied in the thesis. The importance of equal inclusion is emphasized in social discussion and inclusion is examined when service quality is examined. But what is inclusion to severely disabled people and how does it affect the production of services? These questions have not been fully answered.

This thesis aims at finding out how the employees of the Rinnekoti Foundation think that the inclusion of severely disabled people can be improved. The Rinnekoti Foundation is one of the largest and most versatile service providers for the disabled in Finland. The data was collected from those units of Rinnekoti Foundation that serve severely disabled people.

In the thesis, inclusion is considered a versatile, extensive and changing personal experience that can be examined from the point of view of one's own life, the organization or society. The definitions of disability and severe disability have been gradually forming during the past decades. In this thesis, severe disability is considered as medically diagnosed disability that includes performance limitations that vary according to person, environment and situation.

Qualitative data collection and analysis methods were chosen to elicit the views of the respondents. The method of empathy-based stories was used in the data collection. Respondents focused on writing a story based on a frame story, where the inclusion related topic was present, which affected the thinking of the respondents. The data were analyzed emphasizing the content.

It was considered that in the production of services, it is easiest to affect the inclusion that severely disabled experience through their personal life. Work relating to the service user's communication and interaction was considered a relevant and integrative factor in enhancing inclusion in personal, organizational and social sectors. Promoting inclusion in the production of services was seen as dependent on the attitudes and methods in the work community.

The results of this study produced new ideas on how to enhance the inclusion of the disabled in the service production units. The study process showed that the concept of inclusion is still unknown to part of the staff. Spreading knowledge to all employees and leading the change of procedures are challenges in development. The goal is to achieve the greatest possible inclusion for everyone personally.

Keywords: Inclusion, disability, method of empathy based stories, Rinnekoti Foundation

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Rinnekoti-Säätiö	8
3	Opinnäytetyön teoriapohja	10
3.1	Osallisuus	10
3.2	Vammaisten ihmisten osallisuus tutkimusten näkökulmasta	12
3.3	Vaikea kehitysvamma	14
4	Opinnäytetyön tavoite ja tutkimusmenetelmät	17
4.1	Opinnäytetyön tavoite	17
4.2	Eläytymismenetelmä	17
4.3	Kehyskertomuksen laatiminen ja testaus	19
4.4	Aineiston kerääminen	21
4.5	Aineiston analyysi	25
5	Palvelunkäyttäjän oman elämän hallinnan tukeminen	30
5.1	Toiveisiin vastaaminen	30
5.2	Palvelunkäyttäjät mukana päättämässä	31
5.3	Oikeus elää omaa elämää	32
5.4	Mahdollisuus kehittyä	33
5.5	Mahdollisuus oman rahan käyttöön	34
6	Palvelunkäyttäjän sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen	35
6.1	Mahdollisuus osallistua toimintaan yksikössä	35
6.2	Osallistumisen mahdollisuuksia yksikön ulkopuolella	36
6.3	Yksikön integraatio ympäröivään yhteisöön	37
6.4	Palvelunkäyttäjillä toimiva vuorovaikutustapa	38
6.5	Vuorovaikutuksen keinot laaja-alaisesti käytössä	39
6.6	Tuetaan mielipiteen esittämistä	40
7	Yhteisön toimintakulttuuri	41
7.1	Työyhteisön asenne	42
7.2	Esimies ohjaa työskentelyä	42
7.3	Työnteon lähtökohdat	43
7.4	Hyvinvoiva työyhteisö	44
7.5	Yhteiskuntaan liittyminen	44
7.6	Suunnitelmallinen työskentely	46
7.7	Toiminnan kehittäminen arkityössä	47
7.8	Yhteistyö verkostojen kanssa	47
8	Palvelullinen toimintaympäristö	48
8.1	Osallistumisen mahdollistava toimintaympäristö	49

8.2	Tarpeita vastaava fyysinen ympäristö.....	50
8.3	Tukipalvelut kunnossa.....	51
8.4	Palvelun erilaiset rahoitusmallit	52
9	Palveluiden henkilöstöresurssit	52
9.1	Ammattitaitoinen henkilöstö	53
9.2	Henkilöstön kouluttaminen.....	54
9.3	Henkilöstö laajentaa osaamistaan	55
9.4	Henkilöstö tuntee palvelunkäyttäjät	56
9.5	Työaika kohtaa tarpeet	57
9.6	Riittävästi henkilökuntaa	57
10	Omaisten vastaukset	58
11	Tulosten yhteenveto	59
11.1	Tulosten tarkastelu suhteessa Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan laatusuositukseen	60
11.2	Pohdinta	61
11.3	Jatkokehittämis haasteet.....	65
	Lähteet	68
	Kuvat	74
	Liitteet	75

1 Johdanto

Opinnäytetyö toteutettiin Rinnekoti-Säätiössä, joka on yksi Suomen suurimmista ja monipuolimmista sosiaali- ja terveysalan toimijoista. Aiheena työssä on vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuus. Vammaisten ihmisten osallisuuteen liittyvä tutkimustyö käsittelee osallisuutta hyvin monista näkökulmista. Osallisuuden todetaan mm. syntyvän sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa, olevan mahdollisuutta olla mukana, vaikuttaa ja osallistua. Myös kehitysvammaisuuden määrittely on vaihdellut aikakausittain ja sitäkin voidaan lähestyä eri näkökulmista. Vamman ja ongelmien määrittelystä on kuitenkin siirrytty enemmän toimintakyvyn ja mahdollisuuksien tarkasteluun.

Osallisuus on käsite, jonka yhdenvertaisen toteutumisen tärkeyttä painotetaan tällä hetkellä vammaisalan keskustelussa ja jonka edistäminen näyttäytyy kehitysvamma-alan palvelututannon toiminnan tavoitteena. Näkökulma osallisuuteen on moninainen. Vaikka kaikkien oikeutta osallisuuteen korostetaan, keskusteluun on vasta nousemassa ihmiset, joiden toimintakyky ja kommunikaation mahdollisuudet ovat kaikkein heikoimpia. Osallisuuden toteutuminen vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen elämässä ei toteudu itsestään. Tarvitaan keskustelua siitä, mitä osallisuudella vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla tarkoitetaan ja miten sitä voidaan edistää. Mm. Kehitysvammaliiton tavoitteena on edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja osallistumista yhteiskunnassa. Sen vuosien 2016 - 2019 strategiaa kuvataan iskulauseella: Pois marginaalista! Liitto toteaa kehitys- ja puhevammaisten jääneen marginaaliasemaan useasta näkökulmasta ja korostaa kaikkein eniten apua ja tukea tarvitsevien kehitys- ja puhevammaisten olevan vaarassa jäädä marginaaliin marginaaliryhmässä. (Kehitysvammaliitto 2015.)

Yhteiskunnan halu yhdenvertaistaa osallisuuden mahdollisuuksien toteutuminen näkyy lukuisissa poliittisissa asiakirjoissa. Sosiaali- ja terveysministeriön vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa uudistuksen keskeiseksi hyödyksi arvioitiin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden vahvistuminen. (STM 2015.) Suomen hallitus on ottanut kantaa vammaisten henkilöiden osallisuuteen vammaispoliittisessa selonteossa. Se linjaa suomalaisen vammaispolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi vammaisten ihmisten tasa-arvoisen kohtelun, elämänhallinnan, omatoimisuuden sekä työ- ja toimintakyvyn tukemisen. Poliitiikka perustuu vammaisten henkilöiden oikeuteen yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarpeellisiin palveluihin sekä tukitoimiin. (STM 2006.) Hallitus on myös käynnistänyt vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO). Vampon tavoitteena on vahvistaa vammaispoliittisen selonteon mukaisesti henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. (STM 2010, 3.) Kansainvälisesti YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista täydentää YK:n ihmisoikeussopimuksia. Sopimuksessa vahvistetaan vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskuntansa jäsenenä ja korostetaan täyttä osallistumista, osallisuutta ja tasa-arvoa. (Suomen YK-liitto 2012, 5-7.)

Mari Kivistö (2014) havaitsi Lapin yliopistolle tekemässään väitöskirjassaan, Kolme ja yksi kuvaa osallisuudesta, vaikeavammaisen ihmisen osallisuusaseman vaihtelevan eri osallisuuden muotojen välillä ja jäävän vajavaiseksi. Skotlannissa Lisa Curtice (2010) on esittänyt huolen erityistä tukea tarvitsevien kehitysvammaisten marginalisoinnista. Kehitysvammaiset ihmiset haluavat hallita elämäänsä ja heillä on kykyä osallistumiseen (Lindqvist 2014; Curtice 2012). He ovat kuitenkin palveluiden käyttäjinä epävarmoja oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja jäävät ulkopuolelle osasta heitä koskevista keskusteluista (Lindqvist 2014). Toteuttaakseen mahdollisuuksiaan, erityistä tukea tarvitsevat kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat erilaisia yksilöllisiä tukitoimia (Curtice 2012).

Curtice (2012) totesi, että palveluiden tuotanto lisäsi kehitysvammaisten ihmisten kykenemätömyyttä ja mahdollisuuksia autonomiaan eikä ihmisiä otettu huomioon kokonaisvaltaisesti. Myöskään resursointi ei ollut oikeudenmukaista ja järkevää. Palveluiden kehittämisen suurimmaksi haasteeksi Curtice osoitti myös puutteen terveys- ja sosiaalialan yhteistoiminnassa. Suomessa Ann-Marie Lindqvist (2014) on väitöskirjassaan todennut osallisuuden syntyvän vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja henkilökunnan toimintatapojen vaikuttavan ratkaisevasti palveluiden käyttäjien mahdollisuuksiin. Hänen tutkimuksessaan ilmeni myös henkilökunnan kokemus siitä, että palveluyksiköissä on vaikeaa ottaa huomioon sekä ryhmän tarpeet että asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja oikeudet. Rasa (2015, 102) tutki väitöskirjassaan lähihoitajien ja kehitysvammaisten aikuisten arkea. Hän totesi, että ohjaajien työskentelyllä on suuri merkitys arjen osallisuuden toteutumisessa. Työntekijöiden toiminnan voi siis todeta olevan osallisuuden edistämisen kannalta merkityksellistä.

Opinnäytetyön tehtävänä on selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Tarkoituksena oli löytää konkreettisia vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistäviä tapoja nyt ja tulevaisuudessa. Aineiston keräämiseen käytettiin eläytymismenetelmää, jonka mukaisesti vastaajia pyydettiin kirjoittamaan teksti ennalta määritellyn tarinan pohjalta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Opinnäytetyön tuloksia voidaan käyttää apuna kun yksikössä mietitään tapoja, joilla vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta voidaan edelleen kehittää. Osallisuuden edistäminen on kehitysvammaisten ihmisten kanssa toimivien ammattihenkilöiden työtehtävä ja esimiehen tehtävänä on johtaa tätä työskentelyä.

2 Rinnekoti-Säätiö

Opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämiskontekstina on Rinnekoti-Säätiön asumis- ja kuntoutus yksiköt sekä työllistymistä ja osallisuutta edistävät palvelut. Jo opinnäytetyön suunnittelu vai-

heessa Rinnekodissa valmisteltiin asumis- ja kuntoutusyksiköiden nimikkeiden vaihtoa. Nimikkeiden vaihtuessa osa vanhoista kuntoutusyksiköistä siirtyi tarjoamaan asumispalvelua. Koska aineiston keräämisen aikaan vanhat nimikkeet ja yksiköt olivat vielä voimassa päädyin tässä työssä pitäytymään vanhoissa nimikkeissä. Työyhteisöillä tarkoitan tässä opinnäyte-työssä näissä yksiköissä työskentelevää henkilökuntaa.

Rinnekoti-Säätiö tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja erityisesti kehitysvammaisille ihmisille. Toiminta alkoi Helsingissä Diakonissalaitoksella vuonna 1927 Sisar Aino Miettisen toimesta ja eriytettiin itsenäiseksi säätiöksi vuonna 1957. Nykyään säätiö on yksi Suomen suurimmista ja monipuolisimmin palveluja tuottavista kehitysvamma-alan toimijoista. Työskentely Rinnekoti-Säätiössä pohjautuu arvoihin ja asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. (Rinnekoti-Säätiö 2014.)

Rinnekoti-Säätiön asumispalveluyksiköissä, RK-Asunnoissa, asuu noin 450 henkilöä (Rinnekoti-Säätiö 2016, 3). Henkilökuntaa oli vuonna 2014 neljäsataa ja palveluja tarjottiin 19:sta kunta-asiakkaalle. Asumispalveluyksiköitä oli 26. (Rinnekoti-Säätiö 2014b, 9.) Asumista tukevissa palveluissa tuen määrä ja laatu suunnitellaan palvelunkäyttäjien tarpeista lähtien. Tuki toteutetaan kotona ja lähiyhteisössä palvelusta laaditun toteuttamissuunnitelman mukaisesti. Tavoitteena on palvelunkäyttäjän voimaantuminen oman osaamisen ja vahvuuksien käyttämisen kautta. Palvelunkäyttäjän edellytyksiä hallita omaa elämäänsä tuetaan myös kiinnittämällä huomiota toimivaan vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. (Rinnekoti-Säätiö 2016, 20.)

Tutkimus- ja kuntoutusyksiköiden palveluja käyttää päivittäin noin 200 henkilöä (Rinnekoti-Säätiö 2016, 3). Tutkimus- ja kuntoutusjaksoja oli 74 vuonna 2014 ja niiden keskimääräinen pituus oli 49 vuorokautta (Rinnekoti-Säätiö 2014b, 5). Kuntoutusyksiköissä huolehditaan palvelunkäyttäjien perushoidosta ympärivuorokautisesti. Saatavilla on myös lääkäri ja peruslaboratoriopalveluja. Yksiköissä työskennellään moniammatillisesti ja kuntouttavan yhteisön toimintamallin mukaan. Työskentely tukee palvelunkäyttäjän itsemääräämisoikeutta ja vuorovaikutustaitoja. Kuntoutuksen tavoitteena on luoda arkivaikuttavuutta. (Rinnekoti-Säätiö 2016, 41.)

Työllistymistä ja osallisuutta tukevissa palveluissa palvelunkäyttäjiä on noin 400 (Rinnekoti-Säätiö 2016, 3). Vuonna 2014 henkilökuntaa oli 108, yksiköitä 21 ja palveluja tarjottiin 22 kunta-asiakkaalle (Rinnekoti-Säätiö 2014b, 11). Palvelu tukee käyttäjien työllistymistä, toimintakykyä ja osallisuutta yhteiskunnassa sekä lähiyhteisössä. Työskentelyä ohjaa palvelunkäyttäjän toiveiden ja tarpeiden mukaisesti asetetut tavoitteet. Palveluihin sisältyy osallisuutta edistävä päivätoiminta, osallisuutta edistävä autismitoiminta, osallisuutta edistävä työtoiminta ja työelämävalmiuksia edistävä toiminta. Toiminnalla tuetaan palvelunkäyttäjän arjen vahvuuksia ja itsenäistä selviytymistä mm. mahdollistamalla palvelunkäyttäjille omien

taitojen monipuolinen käyttäminen, vahvistamalla ryhmässä toimimisen taitoa ja harjoittelemalla itsenäistä päätöksentekotaitoa. (Rinnekoti-Säätiö 2016, 46 - 48.)

Rinnekoti-Säätiön toimintaa ohjaavat lähimmäisyyden, asiantuntijuuden ja hyvän elämän arvot. Näiden pohjalta toiminta on yksilöllistä, arvostavaa, osallisuutta mahdollistavaa, yhteisöllisyyteen ja kehittymiseen kannustavaa. Henkilökunnan osaaminen on monialaista ja työskentely on vaikuttavaa, soveltavaa, vuorovaikutteista ja tietoa jakavaa. (Rinnekoti-Säätiö 2016, 4.) Säätiö kehittää ja monipuolistaa toimintaansa jatkuvasti huolehtien perustehtävänsä mukaisesti erityisesti vaikeimmin kehitysvammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien ihmisten palvelujen saatavuudesta (Rinnekotisäätiö 2014b, 1).

3 Opinnäytetyön teoriapohja

Opinnäytetyön keskeinen teema on osallisuus, kohderyhmänä ovat vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset ja kiinnostuksen kohteena osallisuuden edistäminen. Kehitysvammaisten ihmisten oman yhdistyksen, Me Itse ry:n, tavoitteeksi on kirjattu ”Ei mitään meistä ilman meitä”. (Me Itse ry 2015.) Yhteisen toimijuuden, arjen ympäristön sosiaalisen kehittämisen ja osallisuuden kautta voidaan ehkäistä syrjäytymistä (Kallio, Stenvall, Bäcklund & Häkli 2013, 87). Yhdenvertaisuus edellyttää myönteistä asennoitumista, palveluita, kuntoutusta sekä yhteiskunnan avoimuutta, saavutettavuutta ja esteettömyyttä. Yhdenvertaisen osallisuuden mahdollistumiseksi palvelukokonaisuuksia onkin suunniteltava yksilöllisten tarpeiden pohjalta. (Haarni 2006, 48.)

3.1 Osallisuus

Osallisuus on moninäkökulmainen ilmiö (Maxwell 2012; Kivistö 2014). Käsitteenä se on vaikea ja laava. Isola ym. (2017) määrittävät osallisuuden kuulumiseksi omaa hyvinvointia tukevaan aineelliseen ja aineettomaan sekä elämän merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita lisäävään kokonaisuuteen. Osallisuus ilmenee heidän mukaan päätösvalta omassa elämässä, vaikuttamisen prosessissa itsen ulkopuolelle ja paikallisesti yhteisen hyvän edistämiseen osallistumisena sekä vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin liittymisenä. Osallisuus on ihmisten välisissä katseissa, liikkeissä, kosketuksessa ja kielessä tapahtuvaa. Se on osallistumista, toimintaa ja olemista.

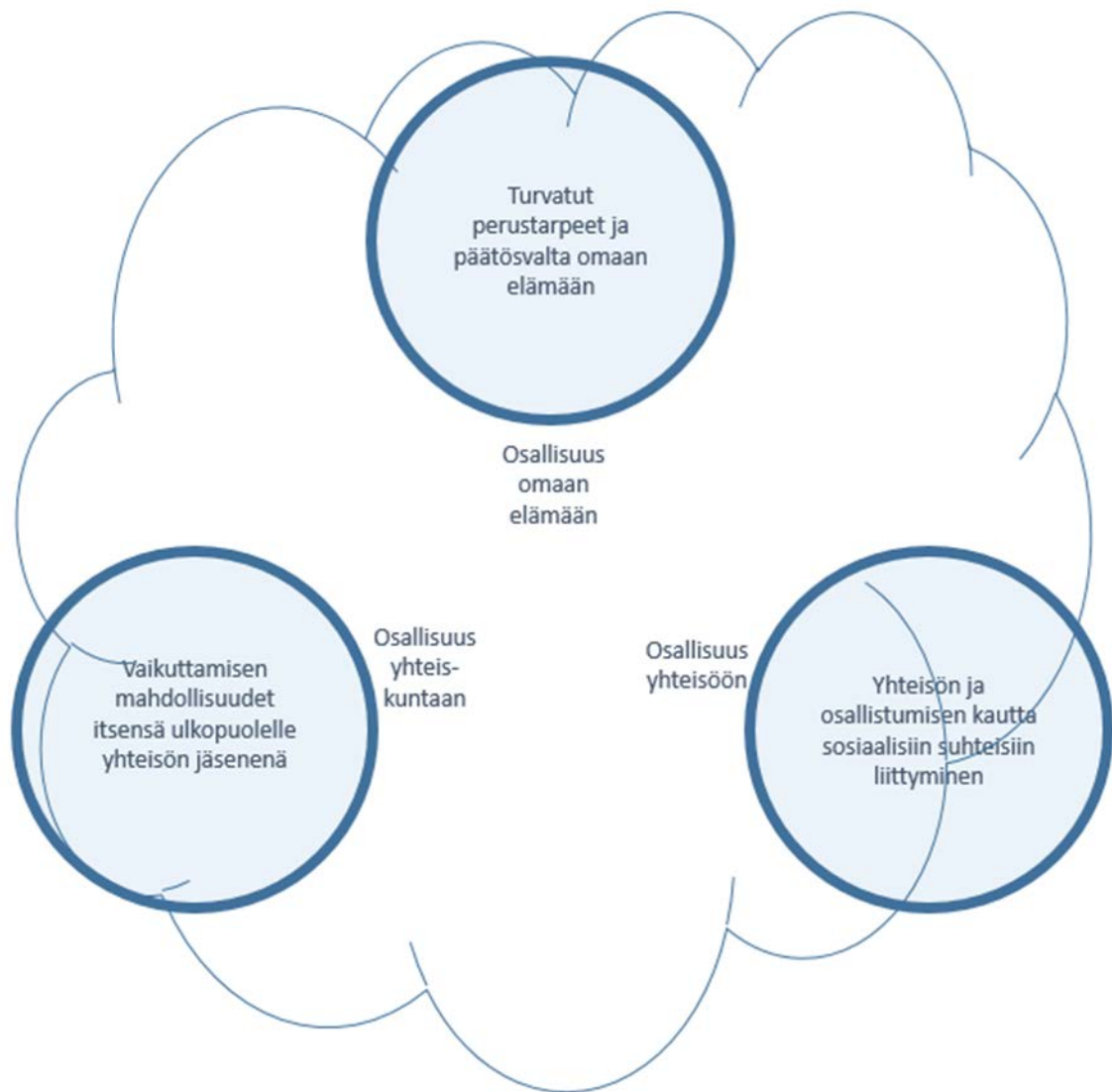
Kiilakoski ja Gretscher (2012, 4-5) toteavat lasten ja nuorten osallisuutta arvioivissa muistiinpanoissaan osallisuuden käsitteen olevan paljon käytetty, mutta epäselvä. He kannattavat ajatusta, että osallisuuden käsittely olisi laaja-alaista. Osallisuus voi toteutua suhteessa moin eri yhteisöihin ja sitä voidaan edistää eri laajuuksissa ja eri tasoilla. Perimiltään osalli-

suus on ihmisen oma kokemus yhteisön osana olemisesta. Osallisuus on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin. Erilaisiin yhteisöihin kuulumisen turvaa yleensä perustarpeet, yhteisön ja osallistumisen kautta toteutuvat sosiaalisin suhteisiin liittyvät tarpeet ja yhteisön jäsenenä toimiminen sekä vaikuttamisen mahdollisuudet täyttävät itsensä toteuttamisen ja arvokkaaksi kokemisen tarpeita. Kiilakoski ja Gretschel huomauttavat viimeisen kohdista jäävän usein huomiotta.

Osallisuushanke Salli, jonka päämääränä on lisätä heikossa asemassa olevien ihmisten osallisuutta, määrittelee osallisuuden monitasoiseksi tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuudeksi, jossa keskeistä on luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen. Hankkeessa osallisuus kuvataan kolmena portaana, jotka ovat osallisuus yhteiskunnassa, ympäröivässä yhteisössä ja omassa elämässä. (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9.)

Osallisuus on ihmisen oma kokemuksellinen tunne siitä, että hänellä on mahdollisuus liittyä yhteisöön ja yhteiskuntaan. Osallisuus on vapaaehtoista ja sen kokija voi itse päättää esimerkiksi halunsa osallistumiseen. Osallisuuden vastaparina on osattomuus, mitä ihminen voi kokea jos hänellä ei ole mahdollisuutta olla mukana ja vaikuttaa. (Mäkinen 2009, 44.) Osallisuutta edistävä työ perustuu ihmisen toimijuuden vahvistamiseen (Isola ym. 2017). Toimijuus taas syntyy ja elää arjen tilanteissa. Tällöin keskeistä on kuinka rakenteet ja ohjaajien toiminta antavat tilaa toimijuudelle. (Rasa 2015, 102.) Asiakaslähtöisyys mahdollistaa yksilön osallisuutta saamaansa palveluun (Kujala 2003, 41).

Selventääkseni osallisuuden käsitettä olen yhdistänyt Isolan ym. (2017), Kiilakosken ja Gretschelen (2012) sekä Osallisuushanke Sallin (Jämsen & Pyykkönen 2014) tavasta määrittää osallisuus synteisin kuvassa 1. Tässä opinnäytetyössä osallisuutta ajatellaan koettavan suhteessa omaan elämään mm. perustarpeiden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen kautta, yhteisöön osallistumisen ja sosiaalisten suhteiden myötä ja yhteiskuntaan mahdollisuutena toimimiseen myös oman yhteisön ulkopuolella. Opinnäytetyössä osallisuus määritellään niin ikään monimuotoiseksi, laaja-alaiseksi ja muuttuvaksi henkilön omaksi sisäiseksi kokemukseksi.

Kuva 1: Osallisuuden määrittelyä Isolan (2017), Kiilakosken ja Gretschelen (2012) ja Osallisuushanke Sallin (Jämsen & Pyykkönen 2014) pohjalta

3.2 Vammaisten ihmisten osallisuus tutkimusten näkökulmasta

Etsiessäni tutkimustietoa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuudesta havaitsin ai-
 hetta tutkitun vähäisesti. Löytämistäni tutkimuksista suurin osa koskee vammaisia henkilöitä.
 Vaikeasti kehitysvammainen ihminen kuuluu myös tähän joukkoon. Vaikeasti kehitysvammais-
 ten ihmisten osallisuusaseman tarkastelu osana vammaisten ihmisten joukkoa on relevanttia.
 Nyky-yhteiskunnassa keskeistä ei ole diagnoosi, vaan sen aiheuttama toimintakyvyn haitta.
 Tämä näkyy mm. parasta aikaa tekeillä olevasta sosiaalihuoltolain muutoksessa vammaispal-
 velulain ja kehitysvammalain yhdistämisenä siten, että kaikkien vammaisten palvelut pyritään

ensisijaisesti järjestämään normaalipalveluina ja toissijaisesti vammaispalvelulain mukaisina. Esittelemistäni tutkimuksista Lindqvistin (2014), Curticen (2010) ja Misukkan (2011) väitöskirjat keskittyvät kehitysvammaisiin ihmisiin.

Mari Kivistö tarkasteli väitöskirjassaan vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta syntyvää kuvaa monimenetelmällisellä tutkimusasetelmalla. Hän huomasi monimenetelmällisyyden monipuolistavan kuvaa osallisuudesta ja osallisuuden luonteen olevan riippuvainen käytetystä menetelmästä. (Kivistö 2014.) Maxwell havaitsi vammaisten lasten ja nuorten osallisuutta koulu- maailmassa tutkiessaan, tutkimuksen ja teorian lähestyvän osallisuutta kokonaisvaltaisesti ja tasapainoisesti käyttäen sekä sosiologista että psykologista näkökulmaa. Tämä ei kuitenkaan vielä ollut siirtynyt käytäntöön. (Maxwell 2012.)

Kivistön tutkimuksessa ilmeni osallisuuden olevan muuttuvaa sekä eri toiminnallisten, kokemuksellisten ja kielenkäytössä ilmenevien osallisuuden muotojen sisällä että myös niiden välisissä suhteissa. Vaikeavammaisen ihmisen osallisuusasema vaihteli eri osallisuuden muotojen välillä ja jäi vajavaiseksi. (Kivistö 2014.) Maxwellin (2012) tutkimuksessa ilmeni, että ympäristön ulottuvuudet saatavuus (availability), tavoitettavuus (accessibility), taloudellisuus (affordability), muokattavuus (accommodability) ja hyväksyttävyys (acceptability) tarvitsevat edelleen kehittämistä.

Ann-Marie Lindqvist (2014) toteaa osallisuuden syntyvän vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Lisa Curtice on tutkinut väitöskirjassaan paljon tukea tarvitsevien kehitysvammaisten ihmisen osallisuutta. Hänen mukaansa sitä edistävät sosiaaliset suhteet. Yhteiskunnan normalisointi kuitenkin standardoi sosiaaliset arvot. (Curtice 2010.) Tutkiessaan vaikea-vammaisten nuorten aikuistumista Helena Ahponen huomasi vaikeavammaisuuden vaikutuksen nuorten mahdollisuuksiin olevan vaihteleva. Vaikka nuoret osin saavuttivat tavoitteitaan, he jäivät myös monissa asioissa ulkopuolisiksi. Tähän vaikutti mm. ympäristön tuki ja yhteiskunnan lääketieteellinen ja sosiaalinen vammaiskäsitys. (Ahponen 2008.)

Lindqvist liittää osallisuuden käsitteeseen kansalaisuuden näkökulman. Lindqvistin mukaan kansalaisuus asemana antaa mahdollisuuksia omaan toimijuuteen, mutta oikeudet ovat vielä riittämättömiä. Edellytyksenä oman kansalaisuuden luontiin on toiveiden muotoilu ja myönteinen itsetunto. Osallistumiseen tarvittavan tuen saaminen on suoraan verrannollinen inklusion mahdollisuuksiin. (Lindqvist 2014.) Curticen (2010) mukaan voimme mahdollistaa kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden vain jos ensin tunnistamme heidän yksilölliset arvotuksensa ja tarpeensa. Curtice huomasi poissulkemista koettavan usein poissaolona. Kansalaisina ihmiset voivat olla tasa-arvoisia vain jos heillä on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua.

Erja Misukkan väitöskirjassa ilmeni työn osallisuutta edistävä arvo. Misukka havaitsi työnteon merkityksen kehitysvammaisille ihmisille olevan erityisesti rahallinen. Rahan merkitys oli kuitenkin kokemuksellinen: työn kautta oli mahdollista saavuttaa taloudellista itsenäisyyttä.

Myös työn sosiaalinen merkitys itsensä toteuttamisen ja arvostuksen kautta nousi tutkimuksessa esiin. (Misukka 2011.)

Aija Saaren väitöskirja tarkastelee vammaisten lasten osallisuutta liikuntaharrastuksissa inklusion näkökulmasta. Lindqvistin ja Curtisin tavoin hän toteaa inklusion olevan ilmiö, jolla pyritään osallistumisen esteiden tunnistamiseen ja poistamiseen. Saaren tutkimuksen perusteella inklusio ei näytä vielä saavuttaneen vammaisia lapsia. Erityislapsia on mukana lähinnä erityislapsille suunnatuissa ja matalan kynnyksen periaatteilla toimivissa kerhoissa. Vaikea- ja monivammaiset lapset putoavat pois jopa erityisryhmistä ja osa vammaisryhmistä jää kokonaan toiminnan ulkopuolelle. Erityislasten yleisiin liikunnallisiin kerhoihin osallistumisen esteinä on puutteellinen yhteistyö, vammaisuuden näkyvyys, asenteet sekä tiedon, tuen ja resurssien puutteet. (Saari 2011.)

3.3 Vaikea kehitysvamma

Kehitysvammaisuuden käsite on muotoutunut vuosikymmenien aikana ja arvioinnin perusteet ovat muuttuneet älykkyyden mittaamisesta toimintakyvyn tarkasteluun. Monia näistä käsitteen näkökulmista käytetään rinnakkain. Maailman terveysjärjestö (WHO) julkaisi 1980 tautiluokituksen, jossa kehitysvammaisuus määritellään älykkyydosamäärän perusteella joko lievään, keskitasoiseen, vaikeaan tai syvään kehitysvammaisuuteen. (Hyytiäinen 2012, 3-6.) Kehitysvamma-käsitteellä tarkoitetaan Suomessa älyllistä kehitysvammaa (Arvio 2011, 13).

WHO:n määritelmän mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa henkisen suorituskyvyn kehittyminen on estynyt tai epätäydellinen. Ihmisen toimintakyky ja vammaisuus ovat kuitenkin aina riippuvaisia suhteesta ympäristöön, ihmistä ei voi koskaan määritellä diagnoosin pohjalta. Älylliseen kehitysvammaisuuteen voi myös liittyä muita kehityshäiriöitä. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16-18.)

Kehitysvammaisuuden asteen määrittely on merkityksellistä mm. lakisääteisten palvelujen toteuttamisen kannalta. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 329.) Kela käyttää etuuksia määritellessään termejä vaikeavammainen ja vaikeasti vammaisen. Syvästi kehitysvammaisten ihmisten se katsoo olevan pysyvästi avuttomassa tilassa. (Suhonen 2014, 46.) Henkilö on vaikeavammainen Kelan määritelmän mukaan kun hänellä on huomattavia vaikeuksia tai rasituksia selviytyä jokapäiväisistä toimistaan. Tämän määritelmän mukaan keskivaikeasti, vaikeasti ja syvästi kehitysvammaiset ihmiset luokitellaan vaikeavammaisiksi. (Arvio 2011, 15.) Myös lääketieteellisen hoidon ja kuntoutuksen onnistumiseksi on käytettävä diagnostisia malleja. Eri-laisten vammasta johtuvien vaikeuksien ja mahdollisuuksien tunnistaminen auttaa kohdentamaan hoitoa ja tukitoimia. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 19 ja 329.)

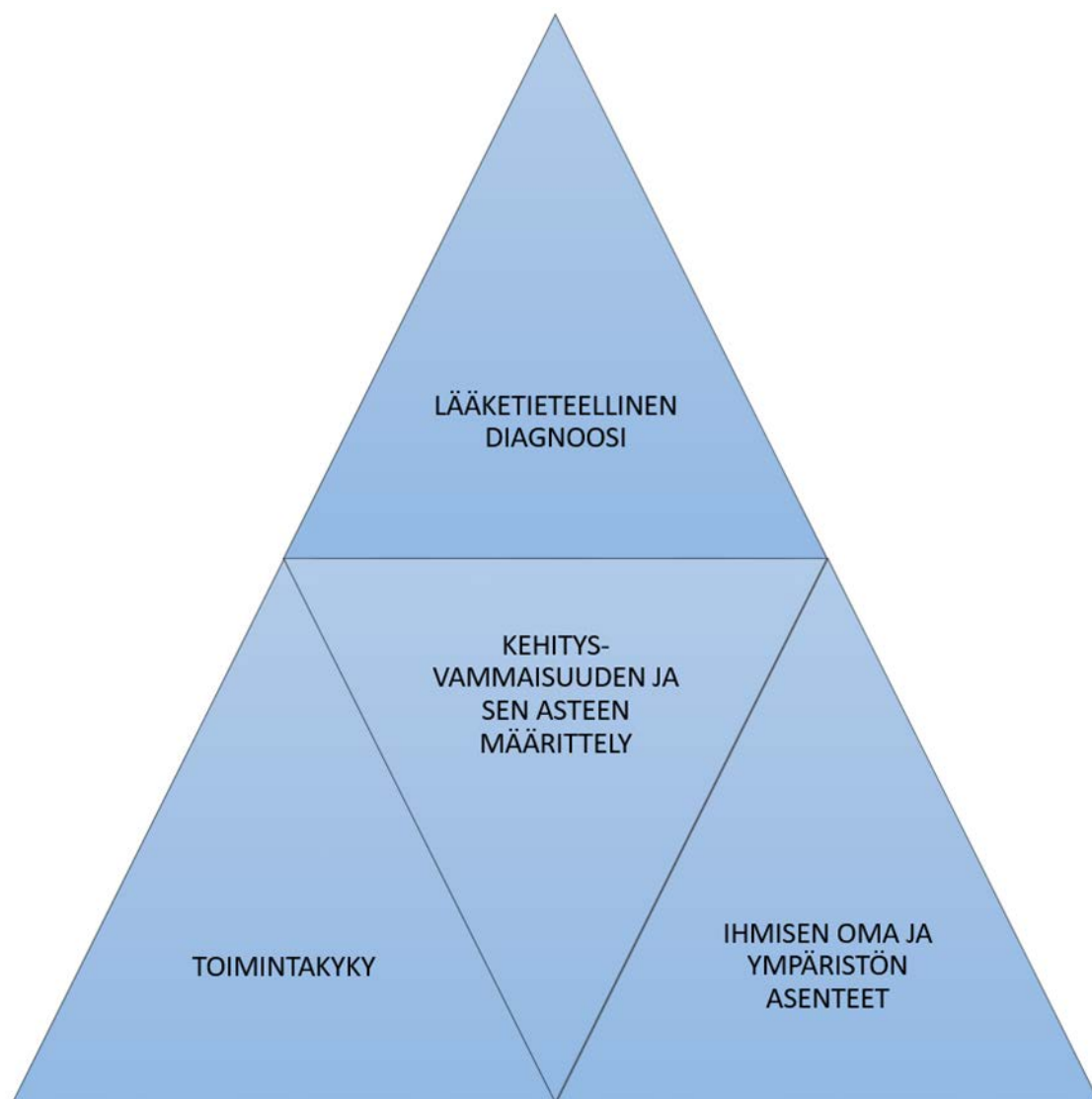
Lääketieteellisesti määriteltynä vaikeaa älyllistä kehitysvammaisuutta esiintyy kansainvälisesti väestössä n. 0,4 %:lla kouluikäisistä. Vaikeasti älyllisesti kehitysvammainen ihminen tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta. Vaikka hän on riippuvainen saamastaan avusta, pitkäjänteisen kuntoutuksen avulla hän voi oppia huolehtimaan henkilökohtaisista päivittäisistä toiminnoista. Syvästi kehitysvammaisella ihmisellä on vakavia toimintakyvyn puutteita mm. kommunikaatiossa ja liikkumisessa ja hän on täysin riippuvainen saamastaan hoivasta. Jatkuvasta tuen tarpeesta huolimatta hänellä voi olla kyky tai hän voi oppia omatoimisuuteen joissakin päivittäisissä toiminnoissa. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 20-22.)

Kehitysvammaisuuden kokonaisuuden ymmärtämiseksi on pohdittava myös toimintakykyä ja ymmärrettäviä toimintarajoitteita. Toimintakyvyn kuvaamisessa tulee ottaa huomioon sekä yksilön että hänen elinympäristönsä näkökulmat. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 15 ja 329.) Toimintakyky kuvaa ihmisen arjessa selviytymisen mahdollisuuksia ja on aina riippuvainen myös fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä (Verner 2014a). Nykyisin yleisesti käytetty ICF (International Classification Function) luokitus tuo yksilön kehon, yksilön ja yhteisön näkökulmaa vaikean kehitysvammaisuuden määrittelyyn. Luokitus kuvaa ihmisen toiminnallista terveydentilaa ja sen osatekijöitä tuoden kehitysvammaisuuden määrittelyyn yksilön osallisuuden huomioivan näkemyksen (Hyytiäinen 2012, 5.) ICF-luokittelu pohjautuu lääketieteellisten tautien ja vammojen seurauksien luokitteluun (Vehmas 2005, 114). Toimintakykyluokituksen ja sosiaalisen pääoman välillä ei kuitenkaan ole yhteyttä eikä toimintakykyluokituksella on merkitystä yksilön subjektiiviseen osallistumisen kokemukseen. (Maxwell 2012.)

Amerikkalainen AAIDD (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) määrittelee kehitysvammaisuuden käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa ilmenevien älyllisen toiminnan ja adaptiivisen käyttäytymisen rajoituksia sisältäväksi vammaisuudeksi (Verner 2014b). Sosiaalisesta näkökulmasta käsitteet vamma ja vammaisuus voidaan erottaa. Vamma viittaa fyysiseen ei-toivottavaksi määritellyn ominaispiirteeseen. Vammaisuus taas on ihmisen ominaispiirteiden ja sosiaalis-fyysisen ympäristön vuorovaikutuksesta syntyvä tila. (Moberg & Vehmas 2015, 56.) Vammaisuus näyttäytyy siis kokemuksina suhteessa ympäristöön ja on riippuvainen niin ympäristön kuin vammaisen ihmisen omasta asenteesta. Koska yhteiskuntaa rakennetaan valtaväestön tarpeiden mukaan, syntyy helposti vammaisia ihmisiä syrjäyttäviä rakenteita. Syrjäyttävät rakenteet taas synnyttävät vammaisuutta. (Verner 2013.)

Tässä opinnäytetyössä vaikeasti kehitysvammainen ihminen ymmärretään psyykkiseksi, fyysiseksi ja sosiaalseksi kokonaisuudeksi, jolla on lääketieteellisesti diagnosoitavissa oleva vaikea kehitysvamma ja siihen liittyviä toimintakyvyn rajoitteita, jotka vaihtelevat yksilön, ympäristön ja tilanteen mukaan. Kehitysvammaisen ihmisen elämään vaikuttavat myös hänen

muut lääketieteelliset vammansa, joiden merkitys yksilölle tai yksilön toimintakyvylle vaihtelee. Yksilön toimintakyky on riippuvainen sekä lääketieteellisestä diagnoosista että ihmisten omasta ja ympäristön asenteista. Toisaalta ihmisen omaan ja ympäristön asenteisiin saattaa vaikuttaa vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen saama diagnoosi (esim. oletetaanko oppivan uusia asioita) ja toimintakyky (vaikeasti fyysisesti vammaisen oletetaan olevan myös syvästi kehitysvammainen). Kaikki nämä osa alueet voivat vaihdella ihmisen elinkaaren aikana sekä suhteessa eri ihmisiin ja ympäristöihin, siten vaikea kehitysvamma on ymmärrettävä myös määritettä käyttävän henkilön tulkintana vammaisen ihmisen sen hetkisestä tilanteesta. (Kuva 2)

Kuva 2: Kehitysvammaisuutta määriteellään eri näkökulmista

4 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö tarkastelee osallisuuden ilmiötä ja sen edistämisen mahdollisuuksia vastaajien näkökulmista. Aineiston keräämiseen käytettiin eläytymismenetelmää. Vastaajat kirjoittivat pienen tarinan osallisuuteen liittyvän kehyskertomuksen mukaisesti. Kirjoittamisen prosessi pakotti vastaajan paneutumaan aiheeseen, mikä jo itsessään vaikutti vastaajan ajatteluun. Aineisto ei kerro miten asiat tällä hetkellä ovat vaan sen, miten niiden tulisi olla, jotta vaikeasti kehitysvammaisten osallisuus mahdollistuu.

Aineistonkeruu ja analyysimenetelmiksi on valittu laadullisia menetelmiä. Laadulliset aineiston keräämisen menetelmät mahdollistavat vastaajien näkökulmien esille tulon. Sisältölähtöinen analyysi on aineiston monitahoista ja yksityiskohtaista tarkastelua ja voi paljastaa odottamattomiakin seikkoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa suunnitelma elää prosessin mukaan eikä sitä välttämättä voi jakaa selkeästi toisiaan seuraaviksi vaiheiksi (Eskola & Suoranta 2003, 15-16).

4.1 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Työntekijöillä tarkoitetaan Rinnekoti Säätiön asumis- ja kuntoutusyksiköiden sekä työllistymistä ja osallisuutta tukevien palveluiden yksiköiden hoito- ja ohjaustyötä tekevää henkilökuntaa sekä lähiesimiehiä. Työryhmällä taas tarkoitetaan yhden yksikön työntekijöistä koostuvaa ryhmää. Kontekstina tutkimuksessa on Rinnekoti-Säätiön asumis- ja kuntoutusyksiköt sekä työllistymistä ja osallisuutta edistävät palvelut. Mielenkiinto suuntautuu mahdollisuuksiin ja osallisuutta edistäviin konkreettisiin työskentelytapoihin. Tutkimus kehittää käytännön työtä Rinnekoti-Säätiössä tuottamalla konkreettista tietoa osallisuutta mahdollistavista työskentelyn tavoista.

Tutkimuskysymyksenä opinnäytetyössä on: Millaisilla teoilla työntekijöiden ja esimiesten mielestä voidaan edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta?

4.2 Eläytymismenetelmä

Opinnäytetyön aineiston keräämiseen käytettiin eläytymismenetelmää. Työ ei kohdistu tällä hetkellä olemassa olevaan vaan etsii mahdollisuuksia. Eläytymismenetelmä voi tuottaa asioiden merkitystä ja ihmisten tulevaisuuden näkemyksiä avaavia tarinoita (Eskola 1997, 6). Eläytymismenetelmän kokeilu alkoi Suomessa Antti Eskolan johdolla 1982. Menetelmän nimi on

syntynyt englannin kielen sanasta role-playing ja se on vakiintunut käyttöön. Englannin kielellä menetelmää kutsutaan nykyisin nimellä the method of empathybased stories (MEBS). (Eskola 1997, 6-7.) Eläytymismenetelmän kehitystyö on viime vuosina tapahtunut Suomessa ja sen käyttö on yleistymässä (Eskola & Wallin 2015, 58).

Suomen kirjastojen yhteistietokannasta Melindasta löytyi 18.1.2016 asiasanalla eläytymismenetelmä, rajattuna vuosiin 2000- 2016, 186 viitettä, joista suurin osa viittaa eläytymismenetelmällä tehtyihin opinnäyte- ja pro gradu töihin. Joukossa on muutama lisensiaattityö ja useampi väitöskirja. Mm. Teemu Sinivuori (2002) on väitöskirjassaan tutkinut teatteriharrastuksen merkitystä. Sinivuori on käyttänyt aineiston keräämiseen passiivista eläytymismenetelmää. Passiivinen eläytymismenetelmä tarkoittaa kehyskertomukseen vastaamista kirjallisella tarinalla. Aktiivisessa eläytymismenetelmässä eläytyjät toimivat roolileikin tapaan. (Eskola 1997, 10-11.) Melinda aineistosta tehdyssä haussa ei löytynyt aktiivisella eläytymismenetelmällä tuotettuja väitöskirjoja. Sinivuori esittää väitöskirjassaan aktiivisen ja passiivisen eläytymismenetelmän sijaan käyttöön nimityksiä toiminnallinen ja kirjallinen eläytymismenetelmä. Käsitteet aktiivinen ja passiivinen luovat hänen mukaansa vääristynyttä kuvaa vastaajien eläytymisestä. Kumpikin menetelmä edellyttää vastaajalta aktiivisuutta. (Sinivuori 2002, 108.)

Kirjallisessa eläytymismenetelmässä vastaajille annetaan tehtäväksi kirjoittaa tarina annetun kehyskertomuksen mukaan. Tarinoissa kirjoittaja käyttää mielikuvitustaan ja kuvaa mitä kehyskertomuksen jälkeen voi tapahtua tai mitkä tapahtumat ovat saattaneet johtaa kuvattuun tilanteeseen. Tarinat eivät ole kuvauksia todellisuudesta vaan kuvaavat mitä saattaa tapahtua ja millaisia merkityssuhteita asioilla on. (Eskola & Wallin 2015, 56.) Mielikuvituksen alueella vastaaja voi ohjata tapahtumaa toiveidensa mukaisesti arkitodellisuudesta irtautuen. Tutkijan tehtävä on etsiä merkityksiä, jotka kertovat todellisuuden jäsentämisen tavoista ja mahdollisuuksista. (Eskola & Suoranta 2003, 147.)

Eläytymismenetelmässä keskeistä on variointi. Vastaajat kirjoittavat kukin yhden tarinan, mutta niiden perusteena oleva kehyskertomus vaihtelee. Peruskehyskertomuksia voi olla kaksi tai useampia ja ne poikkeavat toisistaan jonkin yhden keskeisen tekijän suhteen. Näin jo itsestäänkin mielenkiintoisiin tarinoihin saadaan lisää näkökulmaa. (Eskola 1997, 6 ja 17.) Varioinnin kohteena voidaan käyttää mm. tilanteen onnistumista, aikajännettä, sukupuolta tai sitä, kenen näkökulmasta asiaa käsitellään (Suoninen & Jokinen 2011, 57).

Sinivuori (2002) varioi väitöskirjansa kehyskertomuksissa onnistunutta ja epäonnistunutta teatteriesityksen prosessia. Osa vastaajista kirjoitti molemmat tarinat, mitä tutkija perusteli joidenkin vastaajaryhmien pienellä koolla. (Sinivuori 2002, 110.) Onnistumista ja epäonnistumista varioivat myös mm. Hulkari (2006) tutkiessaan työssäoppimisen käsitteitä ja Koski-Heik-

kinen (2013) tutkiessaan, miten opiskelija ymmärtää hänen ja opettajansa välisen auktoriteettisuhteen. Helavirta (2011) pyysi lapsia hyvinvointitiedon tuottajina tutkiessaan kirjoittamaan hyvin ja huonosti menneestä elämästä. Mäen (2004) hoitohenkilökunnan laatu-käsityksiä tutkivassa väitöskirjassa sitä vastoin on positiivisen ja negatiivisen kehyskertomuksen lisäksi käytetty neutraaleja ja määritelmällisiä kehyskertomuksia. Vaikka Mäki yritti pitää muiden vihjeiden määrää kehyskertomuksessa mahdollisimman pienenä, hän huomasi myös mm. kehyskertomuksen päähenkilön roolin vaikuttaneen kirjoituksiin.

4.3 Kehyskertomuksen laatiminen ja testaus

Kehyskertomuksen laatiminen on yksi eläytymismenetelmän käyttämisen haasteellisimmista vaiheista. Tutkimuksen onnistuminen on riippuvainen siitä pureutuuko kehyskertomus sen kannalta keskeisiin ongelmiin. Usein onnistunut kehyskertomus on suhteellisen lyhyt. (Eskola & Wallin 2015, 61.) Opinnäytetyöhön kehyskertomusta laadittaessa haasteena oli luoda kehys, joka motivoisi kirjoittamaan oikeasta asiasta eikä itsessään johdattelisi tai toisi arvonäkökulmia vastaajalle. Ensimmäinen ajatus kehyskertomuksesta oli seuraavan tyyppinen:

”Säätiössä on sovittu palkittavan eniten osallisuutta edistäneet työyksiköt. Mielestäsi yksikkösi on viimeaikoina edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti ja on palkinnon ansainnut. Kirjoita hakemuskirje jossa perustelet konkreettisella tasolla miten vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuus on edistynyt ja mitä henkilökunta on tämän eteen tehnyt”

Ajattelin, että palkinto innostaisi vastaajaa kirjoittamisessa. Ohjaavan opettajan avustamana ymmärsin, että palkinto teema saattaisi kuitenkin johdattaa kirjoittajamaan vain palkittavimmista teoista eli se supistaisi vastausten laajuutta. Saattaisi myös käydä niin, että palkitseminen nousisi isommaksi asiaksi kuin osallisuus, mistä opinnäytetyöstä oikeasti ollaan kiinnostuneita. Pohdintojen jälkeen päädyin kahteen kehyskertomukseen (Liite 1), joiden toimivuutta testattiin Rinnekoti-Säätiön Living Lab-verkoston kokouksessa 4.11.2015.

Living Lab on Rinnekoti-Säätiön kehittämisyksikkö Kehyksen vetämä kokeilevaan kehittämiseen tähtäävä verkosto. Verkosto on tarkoitettu Rinnekoti-Säätiön työntekijöille, joten omalle tarkoitettua kehyskertomusta ei testattu. Kaikki vastaajat (N=14) työskentelivät kehitysvammaisten kanssa, mutta eivät välttämättä asumis- tai kuntoutusyksiköissä tai työllistymistä ja osallisuutta edistävissä palveluissa eikä heidän kokemustaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa tehtävästä työstä kysytty. Ennen kehyskertomuksen kirjoittamista osallistujille näytettiin PowerPoint-esitys osallisuus-sanat lähikäsitteistä sekä kerrottiin opinnäytetyön tavoitteesta (Liite 1). Myös tilaisuudessa tuotettujen tarinoiden tarkoitus, kehyskertomuksen

toimivuuden testaaminen, kerrottiin ja vastaajille jaettiin tyhjät A4-paperit vastaamista varten. Vastausaikaa annettiin 10 minuuttia. Aika perustui opinnäyte-työn tekijän arvioon lyhempien tarinoiden riittävydestä tarvittavan tiedon saamiseksi.

Kehyskertomuksen kirjoittamisen jälkeen pyydettiin paperin toiselle puolelle vastausta siihen, mihin asioihin kehyskertomuksessa vastaajat kiinnittivät huomiota ja miten he kokivat vastaamisen osallisuuden edistämisen näkökulmasta. Ensimmäisellä kysymyksellä pyrittiin saamaan tietoa kehyskertomuksen toimivuudesta. Toisella haettiin tietoa vastaamisprosessista kehittämisen näkökulmasta. Suurin osa vastaajista koki tilanteen positiiviseksi. Kaksi vastaajista koki asian vaikeaksi, toinen siksi ettei hänellä ollut kokemusta vaikeasti kehitys-vammaisista ihmisistä eli hän ei edustanut tulevaa vastaajajoukkoa. Vastaukset kertoivat aiheen tärkeydestä, innostavuudesta, vaikuttavuudesta ja mahdollisuudesta luoda uutta ja konkreettista.

Kysymykseen, vastaajien huomion kiinnittymisestä kehyskertomuksessa, tulleiden vastausten perusteella kertomus ohjasi asiakaslähtöisyyteen: "Kiinnitin huomiota asiakkaiden arjen rikastumiseen" ja tekoihin: "Siihen mitä ollaan tehty, että hommat alkaisi rullaamaan ja kaikki olisi hyvin yksikössä". Yksi vastaajista ehdotti ohjaamaan mielikuvituksen käyttämiseen tehokkaammin. Tarve tähän havaittiin myös kirjoitetuista tarinoista.

Kehyskertomuksen perusteella kirjoitettujen tarinoiden pohjalta näytti että kertomus, ainakin siihen liittyneen PowerPoint-esittelyn kera, suuntasi vastaajien huomion osallisuuteen ja tekemiseen. Olisin kuitenkin toivonut tarinoiden suuntautuvan enemmän uusiin luoviin toimintatapoihin, joten kehyskertomukseen lisättiin ohje kuvitella tulevaisuutta ja kirjoittaa tarina. Koska vastauksissa ei juuri tullut esille pohdintaa eri roolien toiminnasta, syntyi ajatus keskittyä varioimaan juuri tätä ominaisuutta. Työntekijöille laadittiin kolme variaatiota, joissa tarina kirjoitetaan joko oman, työyhteisön tai esimiehen toiminnan näkökulmasta. Esimiehille näkökulmia tuli kaksi, oma ja työyhteisön toiminta, ja omaisille vain työyhteisön toimimisen näkökulma. Tutkimuksessa käytettiin seuraavia kehyskertomuksia:

Työntekijät:

- 1) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jossa työskentelet, on edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten itse olet sen eteen toiminut.
- 2) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jossa työskentelet, on edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten työyhteisö on sen eteen toiminut.

3) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jossa työskentelet, on edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten esimiehesi on sen eteen toiminut.

Esimiehet:

1) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jonka esimiehenä toimit, on edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten itse olet sen eteen toiminut.

2) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jonka esimiehenä toimit, on edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten työyhteisö on sen eteen toiminut.

Omaiset:

1) Kuvittele, että eletään vuotta 2020. Yksikkö, jossa omaisesi asuu tai käy päivätoiminnassa, on edistänyt hänen osallisuuttaan huomattavasti. Kirjoita tarina siitä, mitä on tapahtunut ja miten työyksikkö on sen eteen toiminut.

4.4 Aineiston kerääminen

Tutkimus toteutettiin niissä Rinnekoti-Säätiön asumis-, kuntoutus- sekä TOT-yksiköissä, joissa palvelunkäyttäjänä oli vaikeasti kehitysvammaisia ihmisiä. Kehitysvammaisuuden astetta ei kuitenkaan pyydetty todistamaan mitenkään eikä diagnoositietoja pyydetty. Riitti kun yksikön esimies arvioi vähintään yhden vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen olevan yksikön palvelun piirissä. Lääketieteellisten diagnoosien varmentamista en pitänyt tarpeellisena tämän tutkimuksen kannalta. Tärkeämpää oli, että henkilökunta koki näiden ihmisten kuu-luvan tähän ryhmään.

Kunkin palvelualueen johdon kanssa sovittiin, miten kehyskertomuksen vastaamiseen tarvittava tilaisuus mahdollistui heidän johtamissaan yksiköissä. Kaikilla palvelualueilla koettiin luontevimmaksi, että olen suoraan yhteydessä yksiköiden esimiehiin ja sovin aineiston keräämisen aikataulut heidän kanssaan. Palvelupäälliköiltä sain myös tiedon siitä, mihin yksi-köihin minun kannattaisi olla yhteydessä eli missä yksiköissä tuotetaan palvelua vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille.

Aineistoa kerättiin huhtikuusta heinäkuuhun 2016. Alkuperäinen suunnitelma oli mennä yksikön paikalle ja kerätä aineisto jonkin yksikköpalaverin yhteydessä. Tällaista keräämisen tapaa suosittelee minulle myös osa palvelupäälliköistä. Todellisuudessa jouduin kuitenkin keräämään aineistoani monin tavoin.

Osassa yksiköistä kerääminen sujui aivan ennalta suunnitellusti ja esimies oli välittänyt ennakoinformaationi tilaisuudesta työyhteisölle. Yhden tällaisen yksikön kohdalla olin merkinnyt itselleni kalenteriin virheellisesti tunnin myöhemmän ajankohdan. Virheen havaittuani ehdin paikalle puoli tuntia sovitusta myöhässä, jolloin pari vastaajista oli jo joutunut pois-tumaan. Tämän koin tutkimukseni kannalta harmilliseksi, sillä kyseisessä yksikössä esimies oli hyvin valmistanut työryhmää osallistumaan. Joissain yksiköissä esimies oli panostanut opinnäytetyöhöni osallistumiseen ja järjestänyt ohjaajien työaikaan tai työtehtäviä siten, että mahdollisimman moni pääsisi mukaan. Joissakin taas tapahtuman järjestäminen tuntui olevan haasteellista. Tällaisina haasteina oli esim. useampaa yksikköä hallinnoiva esimies joka koki, että kesäajasta johtuen heillä ei ole läsnä henkilökuntaa joka voisi tällaiseen vastata. Muutama esimies sopi kanssani ajankohdan, mutta ei itse ilmaantunut vastaamaan tai muistanut välittää tietoa tilaisuudesta eteenpäin työryhmälle. Oli myös esimiehiä, joille olin kertonut opinnäytetyöstäni ja lähettänyt asiaa koskevan sähköpostin minkä toivoin heidän myös jakavan työyhteisölleen, mutta jotka eivät kuitenkaan olleet ennalta mitenkään valmistaneet henkilökuntaa aiheeseen tai kirjoittamisen prosessiin.

Kirjoittamisprosessi on vastaajalle työläs, joten toivoin vastaajien olevan valmistautuneita kirjoittamiseen sekä tietoisia aiheesta. Huolimatta siitä, että olin lähestynyt sekä tulosalueen johtoa että esimiehiä ennen vastaustilaisuuden järjestämistä, monille vastaajille kirjoittaminen ja aihe tuli yllätyksenä. Muutama jopa kieltäytyi vastaamasta tässä vaiheessa sanoen ettei joko ”osaa oikein kirjoittaa” tai ”ei osaa sanoa mitään aiheesta”. Yhdessä yksikössä kolme tilaisuuteen tulleesta viidestä ohjaajasta jätti vastaamatta koska ”ei tule mitään mieleen”.

Tilaisuudessa vastaajien käytettävissä oli osallisuus-sanat lähikäsitteitä sisältävä tekstipaperi ja heille kerrottiin opinnäytetyön tavoitteesta (Liite 1). Vastaajille jaettiin A4-arkki, jonka ylälaitaan kehyskertomus oli kirjattu. Kehyskertomusversiot oli sekoitettu siten, että oli satumanvaraista minkä version kukin vastaaja sai. (Eskola & Wallin 2015, 57-60.) Olin pyytänyt esimiehiä varaamaan tilaisuudelle puoli tuntia aikaa, joten kerroin vastaajille, että vastaamiseen on tarkoitus käyttää maksimissaan 20-25 minuuttia. Tyypillinen vastaamiseen käytetty aika oli 10-15 minuuttia. Vastaamiseen käytettiin aikaa tilaisuuksissa muutamasta minuutista aina 35 minuuttiin asti.

Määrällisesti tavoiteltiin työntekijöiltä noin 45 vastausta. Laadullisessa tutkimuksessa tarvittavan aineiston kokoa ei voida varmuudella määrittellä ennakkoon vaan se määräytyy aineistoa

analysoitaessa (Kananen 2008, 36). Oletus tarvittavien vastausten määrästä perustui kokemuksiin yleensä eläytymismenetelmässä toimivasta määrästä (Eskola 1997, 24; Eskola & Suoranta 2003, 62; Eskola & Wallin 2015, 60; Suoninen & Jokinen 2011, 38). Olin alun pitäen ajatellut, että yksikköpalavereissa saisin toivomani määrän työntekijöiden vastauksia suhteellisen vaivattomasti. Koska palaverien sopiminen osoittautuikin oletettua haasteellisemmaksi ja niissä oli paikalla olettamaani vähemmän henkilöstöä, jouduin miettimään muita tapoja. Näin ollen muutaman esimiehen kanssa sovittiin, että he toimittavat vastaamiseen tarvittavan materiaalin henkilöstölle, joka palauttaa sen minulle vastauskuoressa. Näin toimiessa vastaamisen kato oli huomattava, mutta työntekijöiltä kerättävä aineisto kuitenkin täyttyi määrällisesti (N=48) sekä myös sisältöä tarkastellessani saturoi.

Esimiesten vastauksia arvelin tarvitsevani emt. tutkimusten perusteella 30 kappaletta. Tämän arvelin jo alun perin olevan haastavaa. Tutkimus oli rajattu vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille palveluja tuottaviin yksiköihin ja arvelin, että säätiön esimiehistä vain maksimissaan juuri tällä määrällä oli opinnäytetyöni viitekehykseen sopiva yksikkö johdettavanaan. Toisaalta tilannetta helpotti se, että olin rajannut riittäväksi, että yksikkö tarjosi palveluja yhdellekin kriteerin täyttävälle henkilölle.

Useampi esimies ei ollut paikalla kun keräsin aineistoa heidän yksiköissään. Minulle ei myöskään tarjoutunut mahdollisuutta osallistua sellaisiin esimiesten palavereihin, joissa olisin heille voinut yhteisesti asian esittää. Kaikkien esimiehien piti ainakin periaatteessa olla tietoisia opinnäytetyöstäni palvelupäälliköiden informoimana. Lähetin heille sähköpostia ja pyysin vastauksia joko postitse tai sähköpostilla. Useimpaan olin vielä myöhemmin yhteydessä puhelimitse ja joihinkin tämänkin jälkeen vielä uudelleen sekä sähköpostitse että puhelimitse. Puhelimeissa esimiehet pitivät kyllä aihetta tärkeänä ja usein lupasivat vastata ”kun kerkeävät”. Osa tavoittelemieni esimiesten yksiköistä ei tarjonnut esimiehen mukaan palvelua yhdellekään vaikeasti kehitysvammaiselle ihmiselle, mutta muutoin vastaamatta jättämisen syy tuntui olevan esimiesten kovin kiireinen työtahti. Esimiesten vastauksia kerääntyi 19. Aineiston sisältö vaikutti kylläntyneen, joten totesin sen riittäväksi.

Koska esimiehet vastasivat kertomukseen itsenäisesti, en saanut kuvaa heidän vastaamiseen käyttämästään ajasta. Ohjeistin heitä kuitenkin rajaamaan käytettävää aikaa noin 20 minuuttiin. Siirsin sähköpostitse tulleet vastaukset välittömästi muiden puhtaaksikirjoittamieni vastausten joukkoon siten ettei niitä voi erottaa muista vastauksista. Esimiesten vastaukset olivat pääsääntöisesti aineistossa huomattavasti työntekijöiden vastauksia pidempiä, mikä saattaa johtua nimenomaan tästä keräämistävän poikkeavuudesta.

Arvioin omaisilta tarvittavien vastausten määräksi 15 kappaletta. Anonymiteetin säilymisen vuoksi, pyysin tutkimukseen osallistuvien yksiköiden esimiehiä toimittamaan tutkimuspyynnön

yksikössään palvelua saavien vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten omaisille. Mukana annettiin palautuskuori, jolloin vastaukset tulivat opinnäytetyön tekijälle täysin anonyymeinä. Eläytymismenetelmän kerääminen on onnistunut aiemmissa tutkimuksissa hyvin kun vastaajat ovat varautuneet kirjoittamiseen. Sen sijaan vastausten tavoittaminen postikyselynä on osoittautunut haastavaksi runsaan kadon vuoksi. (Eskola 1997, 19-20.) Omaisten saaminen yhteiseen tilaisuuteen vastaamista varten tai tutkijan käyminen heidän kotona tuntui epärealistiselta. Näissä vaihtoehdoissa olisi hukattu myös täysi anonymiteetti. Näin todennäköisenä uhkana ettei toivottua vastausmäärää saavuteta eikä aineisto saturoi. Alun pitäen olin ajatellut analysoida omaisten vastaukset erillisinä ja verrata niitä henkilöstön antamiin vastauksiin, mutta olin myös varautunut muuttamaan suunnitelmaa, mikäli aineistoa ei kerry riittävästi.

Vaikka olin varautunut omaisten vastausmäärien katoon, yllätyin siitä kuinka vähän omaisia oli. Kysyin kaikista vastanneista yksiköistä olisiko heidän vaikeasti kehitysvammaisilla palvelunkäyttäjillä omaisia, joille kyselyn osallistumisesta voisi lähettää. Useimmilla ei ollut omaisia tai omainen oli toimintakyvyltään tilanteessa, ettei hänelle voinut kyselyä lähettää. Tällaiseksi toimintakyvyksi kerrottiin mm. niin korkea ikä, ettei vastaaminen enää onnistu tai niin kuormittanut vanhempi, ettei kyselyä haluttu lähettää. Annoin edelleen lähetettäväksi yksiköihin, yleensä esimiehelle, yhteensä 24 tutkimuspyyntöä. Kirjekuori sisälsi pyynnön osallistua tutkimukseen (Liite 2), saman osallisuus-sanan lähikäsitteitä kuvaavan A4-arkin kuin henkilöstöllä, omaisille tarkoitetun kehyskertomuspaperin ja vastauskuoren. Papereista palautui 7 kappaletta joista yksi oli tyhjä. Vastaukset erosivat toisistaan tyylillisesti ja sisällöllisesti, jokaisen vastauksen ollessa hyvin erilainen. Koska aineisto ei saturoinut, käytin vastauksia henkilöstöltä saamieni vastausten täydentäjänä opinnäytetyön tuloksia tarkastellessani.

Jo opinnäytetyöni suunnitelmassa arvioin, että vastausten määrä saattaa jäädä esimiesten ja omaisten suhteen tavoittamatta. Tämän vuoksi oli olennaista seurata aineiston kylläntymistä. Kylläntymisen havaitsemiseksi kirjoitin vastauksia puhtaaksi sitä mukaan kun aineisto täydentyi. Luin tuotettuja tarinoita tutkimustehtävän ja -kysymyksen näkökulmasta ja etsin niiden kannalta kiinnostavia lausumia, aineiston eroja ja yhtäläisyyksiä (Eskola & Suoranta 2003, 63). Kun aineisto alkaa toistaa itseään, voidaan tulkita sen kylläntyneen (Kananen 2008, 37). Työntekijöiden vastauksissa saturaatio oli helppo huomata, teksteissä ei juurikaan tullut esiin uusia yllättäviä näkökulmia ja ne olivat kohtuullisen lyhyitä ja napakoita. Sen sijaan esimiesten vastausten kohdalla jouduin paneutumaan aiheeseen erityisen tarkasti. Aineiston koon määräytymiseen saturaation mukaan liittyy kvalitatiiviseen tutkimukseen sisältyvä ajatus jokaisen vastauksen ainutlaatuisuudesta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 182). Esimiesten vastauksista löytyi hyvin pitkiäkin vastauksia ja näkökulmia vastauksissa oli useita, lisäksi vastaaja joukko oli työntekijöiden vastauksiin verrattuna paljon pienempi. Havaintojen löytymiseen vaikutti oma kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä ja epävarmuus voisiko uusilla vastauksilla saavuttaa vielä uutta tietoa. Käytännössä kylläntymisen seuraaminen aineiston riittävyyden arvioimiseksi on kuitenkin koettu toimivaksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara

2013, 182). Tässä tutkimuksessa tukena oli myös tieto ennalta eläytymismenetelmän kannalta toimivaksi koetusta vastausmäärästä.

Tutkimuksen kohteena on vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen. Tutkimukseen vastaajien tulisi olla ilmiöstä mahdollisimman paljon tietäviä (Kananen 2008, 37). Tässä suhteessa ensisijaisena vastaajaryhmänä olisivat olleet vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset itse. Heidän toimintakykynsä rajoitusten sekä yhteisen kommunikaatiotavan puuttumisen vuoksi, tämä olisi kuitenkin ollut hyvin haasteellista toteuttaa. Opinnäytetyön tavoitteena oli myös kehittää päivittäistä työtä Rinnekoti-Säätiön asumis- ja kuntoutusyksiköissä sekä työllistymistä ja osallisuutta edistävissä palveluissa. Siksi oli perusteltua valita vastaajiksi näissä palveluissa työskentelevää vaikeasti kehitysvammaisia ihmisiä hoitavaa tai ohjaavaa henkilökuntaa. Laajemman näkökulman saamiseksi vastauksia pyydettiin myös vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten omaisilta.

4.5 Aineiston analyysi

Koodasin aineistoa sen kertyessä. Merkitsin palautettuun paperiin tulosalueen (asuminen, kuntoutus, TOT) ja sulkuihin juoksevan numeron merkitsemään vastaajaa. Henkilöstön, esimiesten ja omaisten vastaukset merkitsin omanaan, kunkin luokan alkaessa numero yhdestä. Viimeiseksi sijoitin juoksevan numeroinnin luokittelemaan vastauksia tietyn eläytymistarinan sisällä. Esimerkiksi ASUMINEN (9)3 merkitsee, että vastauksen on antanut asumisen henkilöstöön kuuluva, vastaus on rekisteröity yhdeksänneksi henkilöstön vastauksista ja vastaus on kyseisen tarinan variaation kolmas. Eri tarinoiden vastaukset väri koodasin. Näin analyysin edetessä oli mahdollista löytää alkuperäinen aineistolähde sekä kirjoittajan edustama kohdejoukko vastaajien anonymiteetti säilyttäen.

Lähdin muodostamaan tuloksia aineistosta käsin. Tällainen analyysitapa on eduksi kun tarvitaan perustietoa ilmiön olemuksesta. (Eskola & Suoranta 2003, 19-20.) Hirsjärven, Remeksen & Sajavaaran mukaan (2013, 223) aineiston analyysi aloitetaan mahdollisimman pian keräämisen jälkeen ja osin myös sen aikana. Luin tuotettuja tarinoita heti niiden keräämisen jälkeen saturoitumisen havaitsemiseksi. Kun aineisto oli kerätty ja tekstit olivat tulleet tutuiksi, lähdin analysoimaan materiaalia. Aineiston analyysi keskeytyi syyskuussa 2016 ja alkoi uudelleen toukokuussa 2017.

Analyysimetodina opinnäytetyössä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Eläytymismenetelmä saattaa tuottaa ennakoimattomia tuloksia. On varauduttava myös siihen, että tarinoita lukiessa selviää ettei ennakolta suunniteltu analyysimetodi olekaan aineistolle sopiva. (Eskola & Suoranta 2003, 163-164.) Teksteihin tutustuessani ja alkuperäisilmaisuja pelkistäessäni pohdin olisiko esimerkiksi jokin narratiivinen analyysi sopivampi. Tuotetut tekstit olivat

hyvin toisistaan poikkeavasti kirjoitettuja, osa vain muutama sana ranskalaisin viivoin ja osa taas pitkiä tekstejä. Koin niiden yhdistämisen tyyppitekstiksi haastavana ja samalla pelkäsin, että narratiivissa painottuisi liikaa pitkät ja moninäkökulmaiset kertomukset. Päädyin pitäytymään sisällönanalyysissä, jotta saisin samanarvoisena esiin jokaisen vastaajan ajatukset riippumatta heidän tavastaan tuottaa tekstiä ja varsinkin siksi, että sain tasa-arvoisesti esille kaikki esitetyt osallisuutta edistävät teot.

Sisällönanalyysillä pyritään aineiston tiivistämiseen ja yleistämiseen siten, että se on sanallisesti selkeästi kuvattavissa. Aineistosta muodostetaan kokonaiskuva, jonka perusteella määritellään analyysiyksiköt. Aineisto pelkistetään, luokitellaan ja käsitteistetään. Luokittelun ja käsitteistämisen yhteydessä nostetaan yleistettävyytasoa. Vaikka analyysi lähtee aineistosta, tutkijan omat lähtökohdat vaikuttavat tulkintoihin sekä niistä syntyvään synteisiin. (Kananen 2008, 94-97.) Tutkijan tehtävänä on löytää aineiston avulla uusia näkökulmia, ei vahvistaa aiempia ennakkokäsityksiä. Tämä edellyttää, että tutkija tiedostaa omat ennako-oletuksensa ja ottaa ne huomioon. (Eskola & Suoranta 2003, 19-20.) Tämän opinnäytetyön aineiston tulkintaan on voinut vaikuttaa se, että toimin opinnäytetyötä aloittaessani Rinnekoti-Säätiössä työllistymistä ja osallisuutta edistävissä palveluissa lähiesimiehenä. Tätä ennen ja jälkeen olen työskennellyt vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille palveluja tarjoavissa sekä asumis- että päivätoimintayksiköissä sekä sairaanhoitajana että esimiehenä. Vaikka tiedostin ennakkokäsitysten aiheuttaman riskin ja pyrin objektiivisuuteen, on mahdollista että omat ammatilliset näkemykseni vaikuttivat aineiston tulkintaan ja analyysiin.

Luin aineistoa läpi ja merkitsin kohdat joissa vastattiin kysymykseen: Mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta? Tämän jälkeen siirsin kunkin kohdan Excel-taulukoon. Pelkistin lauseita osin jo tässä kohdassa. Pelkistetyn ilmauksen alkuperä on löydettävissä teksteistä väri ja numerokoodien avulla. Kaikkien vastausten läpikäymisen ja tiedon siirtämisen jälkeen siirryin analysoimaan aineistoa Exceliin siirrettyjen pelkistettyjen ilmausten pohjalta. Tiedon käsittelyn helpottamiseksi pelkistin ilmauksia edelleen. Tämän jälkeen ryhmittelin ilmauksia alaluokiksi, yläluokiksi ja pääluokiksi. Kuvassa 3 havainnoidaan pääluokkaan "Tuki sosiaalisen kanssakäymiseen" kuuluvan alaluokan "palvelunkäyttäjät mukana arkitoimissa" rakentumista. Esimerkki pääluokan "Tuki sosiaaliseen kanssakäymiseen" muodostumisesta pelkistettyyn ilmaukseen asti löytyy liitteenä 3 luettavuuden mahdollistamiseksi. Pääluokka rakentui yläluokista: mahdollisuus osallistua toimintaan yksikössä, osallistumisen mahdollisuuksia yksikön ulkopuolella, yksikön integraatio ympäröivään yhteisöön, palvelunkäyttäjällä toimiva vuorovaikutustapa, vuorovaikutuksen keinot laaja-alaisesti käytössä ja tuetaan mielipiteen esittämistä. Yläluokka "Mahdollisuus osallistua toimintaan" muodostui alaluokista: palvelunkäyttäjät mukana arkitoimissa, yksikössä aktiivisesti toimintaa ja yksikössä järjestetään tapahtumia. Alaluokassa olevien pelkistettyjen ilmausten määrä saattoi vaihdella, mutta ilmausten alaluokassa ilmentymisen määrä ei vaikuttanut yläluokan painoarvoon tuloksissa.

Pelkistetty ilmaus	Pelkistetyn ilmaus	Alaluokka
• he osallistuvat päivittäisiin kotitöihin kykyjensä mukaan HOITO (41) 15 • osallistuttaneet mukaan jokaiseen pienenkin arkiseen asiaan HOITO (15) 9 • kodissa jokainen pääsee osallistumaan ruoanlaittoon, omien kykyjensä mukaisesti ASUMINEN (24)8 • vaatehankinnat ym. tehdään yhdessä asiakkaan kanssa ASUMINEN (24)8 • tehdään ruoka-ostokset, hoidetaan pihalla olevaa puutarta ja yksikössä on lemmikkieläimiä HOITO (32)11 • mikäli asukas ei kykene itse tekemään asioita konkreettisesti, niin hän osallistuu olemalla mukana. HOITO (18)8 • osallistuminen arkeen toimintaan ja sen suunnitteluun TOT (19)9 • otamme asukkaat voinnin mukaan askareisiin ASUMINEN (16)10	➤ kotitöihin osallistuminen ➤ otetaan mukaan arkiasioihin ➤ saa osallistua ruoanlaittoon ➤ mukana omien ostosten teossa ➤ arjen askareisiin osallistuminen ➤ mukana oleminen ➤ arkitoimintaan osallistuminen ➤ mukana askareissa	palvelunkäyttäjät mukana arkitoimissa

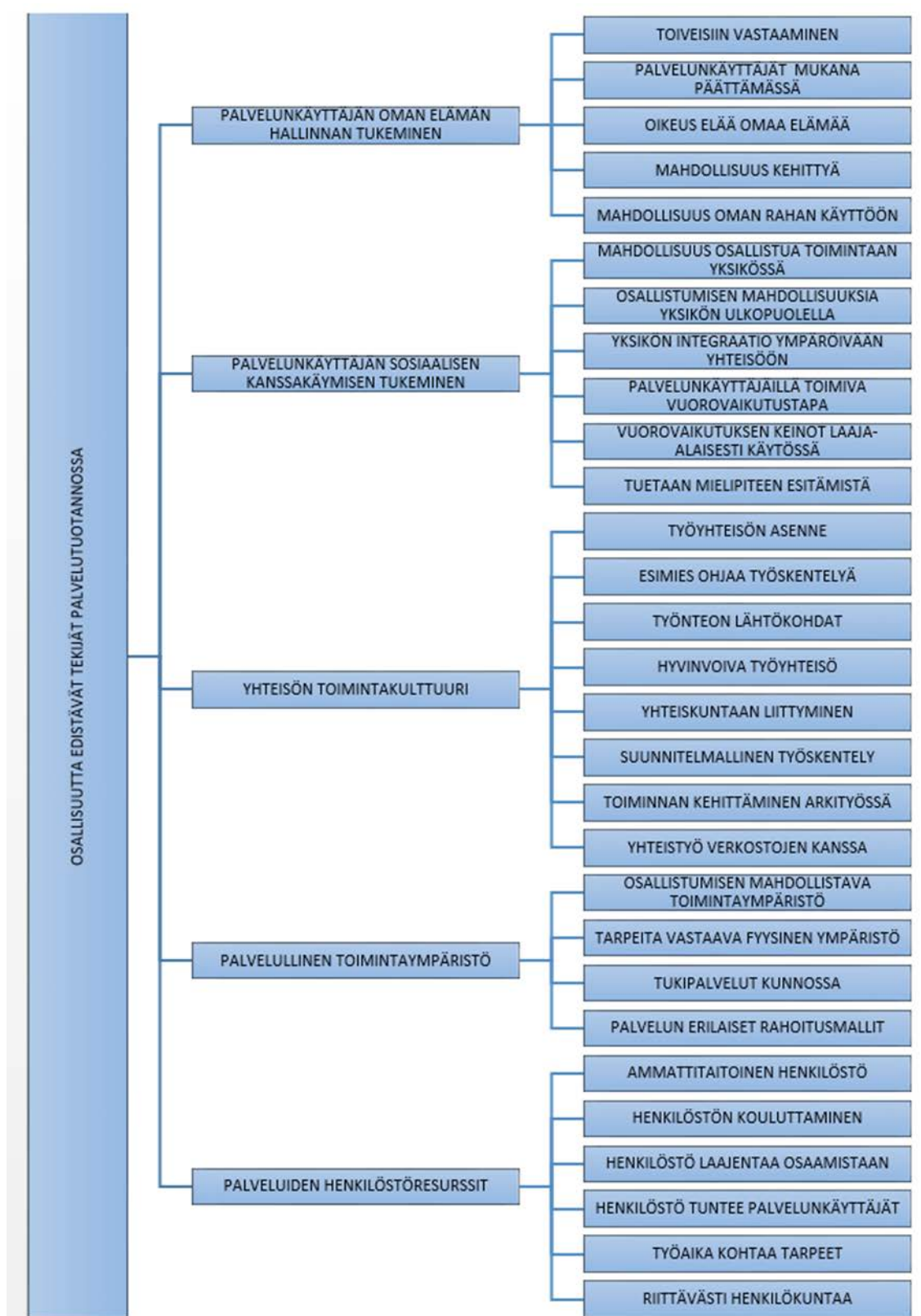
Kuva 3: Analyysitaulukko alaluokasta "palvelunkäyttäjät mukana arkitoimissa"

Opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Eri kehyskertomus variaatioiden tarkoituksena oli tuoda esiin miten henkilöstö eri rooleissa, yksilönä, tiiminä tai esimiehenä voivat tätä osallisuutta edistää. Osallisuutta edistävät toimet eivät siis välttämättä ole suoraa palvelunkäyttäjän kanssa tehtävää työtä. Vastauksissa pohdittiin asiaa myös laajemmin koko yhteiskuntaan asiaa peilaten ja osallisuutta käsitteenä.

Seuraavissa luvuissa esittelen aineiston jaoteltuna muodostuneisiin pääluokkiin ja alaotsikoilla viittaan yläluokkiin. Vastaamista helpottaakseni lupasin aineistoa kerätessä osallistujille, etten lainaa suoria tekstejä siten, että ketään voidaan teksteistä tunnistaa. Mitään kenellekään arkaluonteista ei noussut esiin, mutta olen tekstilainauksissani turvautunut tilanteen mukaan joko vaihtamaan sanoja, joista yksikkö voisi olla tunnistettavissa johonkin tiettyyn joukkoon kuuluvaksi (esim. lapset tai ikääntyneet) tai käyttämään pelkistettyä ilmaisua.

Tuloksia esitellessäni halusin saada kaikkien vastaukset esiin. Osa alaluokista koostui vain muutamasta vastauksesta ja osaan löytyi viittaus useista kirjoituksista. Koska opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää miten osallisuutta voidaan edistää, näin nämä muutamasta vastauksesta kootut alaluokat aivan yhtä tärkeänä kuin isommista vastausmääristä kootut. Tarkoituksena oli löytää mahdollisimman monia osallisuutta edistäviä keinoja.

Palvelutuotannossa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen vaikuttavat tekijät jakautuivat aineistolähtöisen analyysin tuloksena viiteen yläluokkaan (Kuva 4). Yläluokassa oman elämän hallinnan tukeminen tulee esiin palvelunkäyttäjien itsemääräämisoikeuden tärkeys ja palveluntuottajan rooli palvelunkäyttäjien tekojen, toiveiden ja päätösten mahdollistajana. Luokka "tuki sosiaaliseen kanssakäymiseen" painottaa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten tarvetta saada apua vuorovaikutukseen sekä konkreettisia osallistumisen mahdollisuuksia niin yksikössä kuin yhteiskunnassa. Yläluokassa yhteisön toimintakulttuuri käsitellään pääasiassa työyhteisön työtapoja. Palvelullinen toimintaympäristö taas tarkoittaa palvelunkäyttäjän osallisuutta lisäävää fyysistä ympäristöä ja palvelua. "Palveluiden henkilöstöresursit" luokka avaa henkilöstön ammattitaidon ja riittävyyden osuutta vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen.

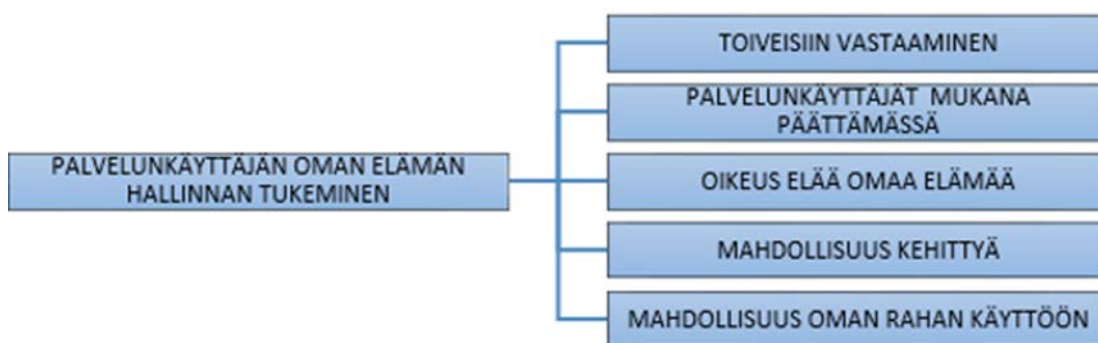

Kuva 4: Analyysin tulos: Osallisuutta edistävät tekijät palvelutuotannossa

5 Palvelunkäyttäjän oman elämän hallinnan tukeminen

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta voidaan vastausten perusteella edistää tukemalla heitä oman elämän hallinnassa. Tähän yläluokkaan viittasi 120 pelkistettyä ilmausta 43:n eli 61 %:n vastaajan kertomuksessa. Esimiesten vastauksissa oman elämän hallinta mainittiin 89 %:ssa ja työntekijöiden vastauksissa 54 %:ssa.

Palvelunkäyttäjien omaa elämän hallintaa voidaan vastausten perusteella tukea sillä, että henkilökunta vastaa palvelunkäyttäjien toiveisiin ja ottaa heidät mukaan päätöksentekoon. Niin ikään oman elämän hallintaa tuetaan mahdollistamalla palvelunkäyttäjän oikeus elää omaa elämää, tehden välillä myös henkilökunnasta vääraltä tuntuvia ratkaisuja. Palvelunkäyttäjien mahdollisuuksia kehittymiseen on tuettava. Tähän yläluokkaan nousi myös palvelunkäyttäjän oman rahan käytön mahdollisuuden tärkeys. (Kuva 5.)

Kuva 5: Yläluokan "Palvelunkäyttäjän oman elämän hallinnan tukeminen" muodostuminen

5.1 Toiveisiin vastaaminen

Vastauksista nousi esiin, että oman elämän hallinnan tukeminen toiveisiin vastaamalla edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollisuuksia. Vastaajien mukaan palvelunkäyttäjien toiveita, unelmia ja mielipiteitä pitää paitsi kuulla, myös toteuttaa. Näin siitäkin huolimatta, että toive olisi haasteellinen. Toiveiden toteutumista edistää myös uusien ideoiden tukeminen ja niiden toteuttamisen suunnitteleminen. Vastausten mukaan myös yksiköiden koko toiminnan suunnittelun tulee lähteä palvelunkäyttäjien toiveista. Suunnitelmia on ajateltava vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten näkökulmasta, ottaen huomioon heidän yksilölliset toiveensa ja tarpeensa sekä kunkin ihmisen voimavarat.

"Jokaiselle palvelunkäyttäjälle on tehty yksilökeskeinen päivätoiminnan viikko/kk-suunnitelma, jota toteutetaan hänen toiveiden mukaisesti."

"Ajatellaan toimintoja kehitysvammaisen ihmisen kannalta mikä hänelle olisi hyväksi, eikä niin, miten ohjaajalle tai toiminnalle olisi kaikkein helpointa."

"Heidän mielipiteensä ja toiveensa kuunneltiin ja kirjattiin ylös. Annettiin myös mahdollisuus epäonnistumisiin. Ei torpattu ajatuksia tai ideoita heti vaan lähettiin tukemaan ja autamaan niiden toteutumisessa. Entistä enemmän asukkaat alkoivat päättämään mitä haluavat syödä, kenen kanssa lähteä ostoksille, kenen kanssa haluavat sauna jne."

5.2 Palvelunkäyttäjät mukana päättämässä

Vastauksissa esitettiin, että vaikeasti kehitysvammaisten ihmiset otetaan mukana päätöksentekoon. Palvelunkäyttäjien tulee saada olla mukana palaverissaan tekemässä itseään koskevia päätöksiä. Yksi vastaajista ilmaisi, että tämän tavan rutinoimiseksi jatkuvaksi käytännöksi, tarvitaan esimiehen tukea. Vastaajat toivat myös esiin, että palvelunkäyttäjien toiveet on kirjattava palaverien perusteella tehtäviin suunnitelmiin, jotta niiden toteutumista voidaan arvioida.

"Olemme sisäistäneet Yksilökeskeisen elämänsuunnittelu-ajattelun, jossa asukas on toiminnan keskiössä. On prosessi, jossa YKS: in-työkaluja käyttämällä asukkaan tarpeet, toiveet ja odotukset saadaan näkyväksi ja siirrettyä Palveluntoteuttamis-suunnitelmaan ja tästä edelleen Mediatriin (asiakastietojärjestelmä). Mediatriin avataan tämän pohjalta tarpeet, tavoitteet, toteutus ja arviointi. Näin työmme on tavoitteellista, dokumentoitua ja sen vaikuttavuutta on mahdollista arvioida."

Päätöksentekoon liittyy vapaus valita. Valinnanvapautta asioissa, joista palvelunkäyttäjät itse ovat kykeneviä päättämään, tulee vastaajien mukaan lisätä. Vastauksissa nousi esiin, että palvelunkäyttäjillä tulee olla oikeus tehdä omia valintoja ja vaikuttaa mm. oman asuin- ja päivätoimintapaikkansa valintaan.

"Asukkailla on enemmän valinnanvapautta esim. mitä ruokaa he syövät, miten heidän huoneensa on sisustettu ja mitä aktiviteetteja heidän kanssaan tehdään."

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten päätöksentekoa voidaan vastausten mukaan tukea tarjoamalla heille vaihtoehtoja. Tähän sisältyi ohjaajan velvollisuus tuoda tietoa vaihtoehtoista ja vaihtoehtojen tarjoamisen osana arkea. Esimerkkeinä valitsemisen vaihtoehtoista vastaajat toivat esiin erilaisten toimintojen välillä valitsemisen tukemisen tai erilaisien virikkeiden kokeilemisen.

"Joku, joka parhaiten tuntee asukkaan, voi kertoa asukkaan mieltymyksistä ja inhotuksista, mutta jottei jumiuduttaisi vanhoihin kaavoihin, tarjotaan heille myös neutraaleja ja vähemmän mieluisia asioita esim. värejä pukeutumisessa, ravintolassa mm. sushia, viedään konserttiin, jossa aivan uudenlaista musiikkia jne. Tärkeintä on, että elämä ei aina suju tutun ja turvallisen ja ehkä tylsänkin kaavan mukaan, vaan erilaisia virikkeitä ja ärsykeitä tarjotaan."

Vaikeasti kehitysvammaiset eivät aina pysty ilmaisemaan tahtoaan, jos ollenkaan, mutta edellä mainitulla tavalla heitä haastetaan, mikä on tärkeä osa elämää.”

Yhteisistä asioista on vastaajien mukaan päätettävä palvelunkäyttäjien kanssa. Palvelun-käyttäjien palaverissa voidaan vastausten perusteella sopia mm. erilaisista ryhmäjaosta, yhteisten varojen käytöstä sekä yksikön ohjelmasta ja toiminnasta. Vastaajien mielestä palaveriin on vietävä asioita, mihin palvelunkäyttäjät konkreettisesti voivat vaikuttaa ja kokouksella on oltava aitoa vaikutusvaltaa. Esille tuotiin, että läsnäolo kokouksessa on mahdollistettava kaikille. Vastaajat näkivät palvelunkäyttäjien mukana olon yksikön tilasuunnittelussa osallisuuden toteutumisen kannalta merkitykselliseksi. Palvelunkäyttäjät voisivat vastaajien mielestä osallistua myös muihin työryhmiin asiantuntijoina.

”Aukkaat otettiin erilaisiin yhteisiin työryhmiin asiantuntijoiksi, jota kautta he pääsivät vaikuttamaan enemmän omaan elämäänsä. Aukkaat aktivoituivat, rohkaistuivat ja selväsi voimaantuivat kun kokivat, että saavat päättää omista asioistaan. Tämä heijastui koko työyhteisöön ja asukkaisiin ja yhteisöllisyys ja ME HENKI nousi huimasti. Nyt vuonna 2020 olemme maailmassa jossa kehitysvammaisen osallistuu normaali elämään kaikkine osa-alueineen.”

5.3 Oikeus elää omaa elämää

Vastauksissa oikeudella elää omaa elämää tarkoitettiin oikeutta olla oma itsensä, vapautta ilmaista tunteitaan ja toteuttaa itseään. Vastauksissa tuotiin ilmi, että vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä on oikeus elää oman näköistään elämää ja tehdä itselle merkityksellisiä asioita. Vastaajat toivat esiin vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten oikeuden kokea elämän eri puolia, tehdä muiden mielestä vääriä päätöksiä ja kokea myös epäonnistumisia. Vastausten perusteella oman näköisen elämän eläminen on oikeus, johon henkilökunnan on annettava tukensa.

”Asiakkaille on annettu vapaus näyttää tunteensa turvallisessa ympäristössä kuitenkin turvallisuus huomioon ottaen.”

”Itse pyrin siihen, että asiakkaat nauttivat elämästään ja saavat toteuttaa itseään ja taitojaan. Haluan, että asiakkaat elävät mahdollisimman normaalia elämää.”

Vastaajien mukaan normaali elämään pyrkiminen edistää osallisuutta. Vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille tulee heidän mielestään antaa kunkin tarvitsema tuki mahdollisimman normaalin elämän elämiseen. Vastauksista ilmeni, että normaali elämään voi kuulua esimerkiksi se, että vaikeasti kehitysvammaisella ihmisellä voi olla oikea työpaikka, hän voi kutsua kotiinsa yövieraita ja asua halutessaan omassa kotonaan myös saattohoitovaiheessa.

"Pienryhmäkodeissa voimme elää normaalia elämää hoidollisuudesta riippumatta. Elämme asukkaan näköistä elämää, jossa korostuu yksilöllisyys."

"Asukkaan vieraat (omaiset, kaverit, mummit, kummit) voivat tulla vierailemaan ja voivat jäädä yöksi. Heillä on mahdollisuus myös silloin tehdä ruokaa asukkaan huoneessa."

Vastaajien mielestä tarvittavien palvelujen on oltava yksilöllisiä, yksilölliset tarpeet on tunnistettava ja niitä on kunnioitettava. Vastausten perusteella tämä tarkoittaa ryhmäkeskeisyyden sijaan yksilöllistä hoitoa ja avustamista ja palvelun tuottamista palvelunkäyttäjän määrittelemänä aikana ja tahdilla. Vastaajat katsoivat, että palvelunkäyttäjille on tarjottava yksilöllisten tarpeiden mukaisia virikkeitä ja ratkaisuja. Yksilöllisyyden lisäksi vastaajien mielestä on huomioitava yksityisyys, perushoidolliset toimenpiteet ja henkilökohtaiset asiat on hoidettava omassa tilassaan yksityisyyttä suojellen.

"Aikataulut ovat aiemmin rasittaneet ja vähentäneet toimintaa & vuorovaikutukseen käytettävää aikaa. Ryhmäkeskeisyydestä on luovuttu osakseen. On aikaa luovalle prosessille, joka on ennen pitänyt lopettaa, kun ryhmä loppuu ja siivota pois, sillä toimintatiloissa syödään."

"Tunnistamme ja kunnioitamme kunkin asukkaan temperamenttia, huomioimme ne päivittäisissä toimissa, emme esim. odotuta "häätähoujuja" turhaan, autamme "projekti-ihmisiä" heidän tärkeissä jutuissaan, huomioimme ihmisten vuorokausirytmit yms."

5.4 Mahdollisuus kehittyä

Vastausten perusteella henkilöstö voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta tarjoamalla heille kehittymisen mahdollisuuksia. Vastaajat toivat esiin, että palvelunkäyttäjille on annettava mahdollisuus itsenäiseen työskentelyyn kunkin kulloisetkin voimavarat huomioiden. Ohjaajan tehtävänä nähtiin olevan mahdollistaminen ja tarvittaessa auttaminen. Ohjatessa tulee vastausten perusteella opettaa myös uusia taitoja palvelun-käyttäjien voimaantuminen huomioiden.

"Ohjaajat ovat mahdollistajia...tekee mahdollisimman paljon itse ainakin niitä toimintoja joita osaa, voidaan opettaa myös uusia taitoja."

Vastauksista ilmeni, että kommunikaation opetteleminen on keskeinen kehittymistä mahdollistava tekijä. Yksikössä on vastaajien mielestä harjoiteltava palvelunkäyttäjien kanssa heidän kommunikaatiomenetelmiä. Osallisuutta katsottiin edistävän jo sekin, että palvelun-käyttäjä rohkaistuu opettelemaan uusia kommunikaatiotapoja.

"Asukkaat ja ohjaajat rohkaistuivat ja oppivat uusia tapoja kommunikoida ja tulla ymmärretyksi. Asukkaille tehtiin kommunikaatiopasseja eri tilanteisiin, ruokailuun, taksiin, lenkille, taidepiiriin, kirkkoon, kauppaan yms. Joku asukas rohkeni jo toimittaa omaa asiaansa itsenäisesti passin tuella, toki ohjaaja oli aluksi aktiivisesti tukena. Voi sitä jaettua iloa, kun asia vihdoin onnistui!"

Aineiston perusteella osallisuuden kannalta on merkityksellistä, että ohjaajat kannustavat palvelunkäyttäjiä toimintaan. Palvelunkäyttäjien osallisuutta edistää vastausten mukaan kannustaminen aktiiviseen elämään, innostaminen mukaan toimintaan ja olemaan päätoimi- ja omassa elämässään. Myös yhteisöllisen toiminnan tärkeys, yhteisöllinen ajanvietto ja yhteenkuuluvuuden tunne nousi aineistossa esiin. Palvelunkäyttäjät voivat vastaajien mielestä olla myös toimijoita ja auttaa toisiaan.

"Kannustamme ja autamme aktiiviseen elämään; fyysisen toimintakyvyn ylläpitäminen eri tavoilla, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn huomioiminen. Asukas on aktiivinen toimija, päättävä ja osallistuja."

Ohjauksessa on vastaajien mielestä keskittyttävä palvelunkäyttäjien kykyihin ja osallistuminen suunniteltava voimavaralähtöisesti näitä kykyjä hyödyntäen. Kykyihin keskittyminen nostaa vastausten perusteella palvelunkäyttäjien itsetuntoa. Vastauksissa myös esitettiin, että palvelunkäyttäjille voisi antaa erilaisia vastuita, esimerkiksi liittyen harrasteryhmien vetämiseen tai kodinhoitoon.

"Asukkaiden omat voimavarat otetaan huomioon ja sen mukaan suunnitellaan yhdessä askaan kanssa hänen osallistumisen asteensa. Toisilla se on vähäisempää kuin toisilla. Jokaista asukasta aktivoidaan hänen taitonsa huomioiden ja uusia voimavaroja etsien."

"Asiakkaiden itsetuntoa ja oman arvon tuntoa on pyritty nostamaan nostamalla esille ja kertomalla heidän kyvyistään. Lisäksi on pyritty hyödyntämään heidän kykyään mm. päivä- ja työtoiminnassa."

5.5 Mahdollisuus oman rahan käyttöön

Vastauksissa nostettiin esille palvelunkäyttäjien mahdollisuus oman rahan käyttöön. Henkilökohtainen budjetointi nähtiin osallisuutta edistävänä tekijänä, se mahdollistaa palvelunkäyttäjän omiin haluihin ja tarpeisiin nojaavan palvelun. Aineiston perusteella henkilökohtaiseen budjetointiin on annettava kaikille mahdollisuus sekä tarvittava tuki.

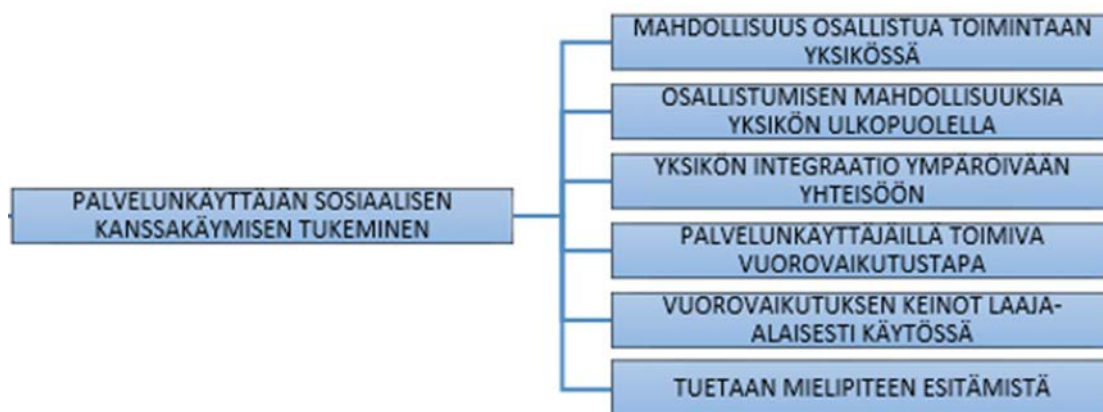
"Asukkailla on heidän harrastuksiin, mieltymyksiin sekä terapioihin tarpeeksi rahaa käytettävissä ja henkilökuntaa."

"Yksikössä on panostettu henkilökohtaiseen budjetointiin, jolla saatu positiivisia tuloksia. Sen avulla on pystytty järjestämään jokaiselle mahdollisimman toimivat päivätoimintaratkaisut, vapaa-ajan toimet, retket jne."

6 Palvelunkäyttäjän sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen

Vastausten mukaan tuki sosiaaliseen kanssakäymiseen tuottaa vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille osallisuuden mahdollisuuksia. Aineiston analyysissa nousi tähän yläluokkaan 142 ilmausta. Ilmaukset esiintyivät 50:n eli 76 % vastaajista kertomuksissa. Esimiesten vastauksissa sosiaalisen kanssakäymisen merkitys osallisuuden edistämässä nousi esiin jokaisessa vastauksessa ja työntekijöiden vastauksissa 65 %:ssa.

Palvelunkäyttäjien sosiaalista kanssakäymistä voidaan tukea luomalla toimintaan osallistumisen mahdollisuuksia niin yksikössä kuin sen ulkopuolella. Yksikön integraatiolla ympäröivään yhteisöön on merkitystä palvelunkäyttäjien osallisuuden mahdollisuuksien kannalta. Merkitykselliseksi asiaksi palvelunkäyttäjien sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksiin nousi palvelunkäyttäjän vuorovaikutustaidot, se onko hänellä jokin toimiva vuorovaikutustapa. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla henkilöstön tulisi käyttää laaja-alaisesti erilaisia vuorovaikutuksen keinoja ja tukea palvelunkäyttäjien mielipiteen esittämistä. (Kuva 6.)

Kuva 6: Yläluokan "Palvelunkäyttäjän sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen" muodostuminen

6.1 Mahdollisuus osallistua toimintaan yksikössä

Mahdollisuus osallistua yksikön toimintaan tukee vastaajien mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistymistä. Näitä osallistumisen mahdollisuuksia lisäävänä tekijänä

nähtiin palvelunkäyttäjien mukaan ottaminen arkitoimiin. Osallistuminen ja mukana olo voidaan aineiston perusteella mahdollistaa moniin kodinhoidollisiin töihin ja arjen askareisiin sekä asioiden hoitoon.

"Asukkaiden kanssa tehdään ruoka-ostokset, hoidetaan pihalla olevaa puutarhaa ja yksikössä on lemmikkieläimiä."

Palvelunkäyttäjien mahdollisuus osallistua toimintaan riippuu vastaajien mielestä yksikön aktiivisuudesta toiminnan järjestämisessä. Vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä tulisi vastaajien mielestä olla mahdollisuus osallistua päivittäin heidän toimintakykyä tukevaan yksilö- ja ryhmätoimintaan. Esille nostettiin myös eläkeikäisille järjestetyn toiminnan tarve.

"Päiviin kuuluu erilaisia elementtejä esim. pienryhmä jossa leivotaan, yksilötoiminta jossa keskustellaan, koetaan vuorovaikutuksellista yhteyttä ja esim. harjoitetaan fyysisen toimintakyvyn harjoitteita tai yksilötuokio/pienryhmä, jossa saa kokea kaikilla aisteilla tai käydään lenkillä tms."

Osallisuuden nähtiin edistyvän yksikössä järjestettävien tapahtumien kautta. Tällaisiksi tapahtumiksi mainittiin esimerkiksi yhteisten juhlien viettäminen ja avointen ovien päivät. Perinteisempien tapahtumien rinnalle vastauksissa ehdotettiin järjestettäväksi myös näyttelyitä tai vaikka pidettäväksi kesäkahvilaa.

"Tuettiin myös yhteisöllisyyttä, suunniteltiin asukkaiden toiveista yhteisiä tapahtumia mihin kannustettiin asukkaita osallistumaan, jotta eivät syrjäytyisi."

6.2 Osallistumisen mahdollisuuksia yksikön ulkopuolella

Vastaajien mielestä yksikön ulkopuolelle suuntautuvat retket ja erilaisiin tapahtumiin osallistuminen tuovat osallisuuden kokemisen mahdollisuuksia. Retkillä voi esimerkiksi tutustua ympäristöön ja kulttuuriin. Yhdessä vastauksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että esimieheltä kaivataan tukea retkien tekoon.

"Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset tekevät erityisen paljon retkiä. Retkikohteiden valinnassa ja retkien järjestämisessä on otettu huomioon jokaisen mieltymykset ja rajoitukset. Vaikeasti kehitysvammaisia ei kuormiteta retken ennakoinnissa ja järjestämisessä sellaisilla asioilla, jotka tekisivät retkille osallistumisesta kohtuuttoman vaikeaa."

Vastaajat näkivät, että vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä tulee olla harrastamisen mahdollisuuksia. Myös kerhotoimintaa on heidän mielestään edelleen kehitettävä ja harraste-toimintaa tarjottava laajasti. Säännöllisten harrastusten lisäksi vastauksissa kiinnitettiin huomiota mahdollisuuteen osallistua muuhun vapaa-ajan ja virkistystoimintaan.

"Kukin saa toteuttaa omia toiveitaan siitä minkälaisia harrastuksia haluavat (toki siinä määrin kun realiteetit sallivat)."

"Eri harrastetoimintaa on tarjolla kunnalla laajemmin myös aikuisille vaikeasti kehitysvammaisille."

Ohjaajien tehtävänä nähtiin tiedon kerääminen vapaa-ajan mahdollisuuksista ja sen välittäminen palvelunkäyttäjille. Vastauksissa ehdotettiin, että erilaisia mielenkiinnonkohteita etsittäisiin yhdessä palvelunkäyttäjien kanssa, myös henkilökohtaisilta avustajilta voitaisiin saada tietoa vapaa-ajan mahdollisuuksista. Esimerkkinä mainittiin, että hyviä retkikohteita voidaan yksikössä listata.

"Ohjaajat ovat sisäistäneet asukkaiden toimintakyvyn mahdollisuudet ja löytäneet asukkaiden kanssa yhdessä heidän mielenkiinnon kohteita talon ulkopuolelta."

6.3 Yksikön integraatio ympäröivään yhteisöön

Yksikön liittyminen ympäröivään yhteiskuntaan tukee aineiston mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Integraation mahdollisuuksista esille tuli yksikön sijainti palvelujen ja asutuksen lähellä, palvelujen tarjoaminen yksikön tiloissa yksikön ulkopuolisille ja yksikössä käyvät vierailijat. Vastaajien mielestä henkilökunnan on annettava vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille apua sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitoon.

"Yksikön toimitilat ovat muuttaneet Espoon maaseudulta lähemmäksi palveluita Espoon keskukseen. Uusi sijainti mahdollistaa paljon ja yhteistyötä on alettu tehdä mm. paikallisen asukastalon kanssa."

"Kyseessä on uusi ja suuri toimintakeskus, jossa on huomioitu esteettömyys, rajat, kuin nykyaikainen Martintalo ja hyvät ulkoilutilat. Nykyaikainen kulttuuri ja liikunta monitoimikeskus, jossa voisi olla palveluja myös vammattomille niin, että on tiedossa että siellä käy myös säännöllisesti vaikeammin vammaisia."

6.4 Palvelunkäyttäjillä toimiva vuorovaikutustapa

Vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että palvelunkäyttäjillä on toimiva ja ohjaajien tiedostama vuorovaikutustapa. Vastaajien mielestä kommunikaatioon on kiinnitettävä huomiota ja kommunikaatiomenetelmän toimivuutta on arvioitava. Vuorovaikutuksesta esitettiin tehtävän palvelunkäyttäjälle suunnitelma ja sitä koskevat havainnot täytyy dokumentoida.

"Aukkaat käyttivät erilaisia tapoja, joku otti haluamansa kuvan itselle, toinen katsoi oikeaan suuntaan ja joku äänteli omalla kielellään valinnan tuloksen. Ohjaajat kirjasivat asioita ja havaintojaan tarkasti ylös ja taasen videoita analysoimalla huomattiin olevamme hieman pidemmällä."

Palvelunkäyttäjälle sopivan vuorovaikutustavan etsiminen nähtiin osana ohjaustyötä. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kommunikaatiomenetelmien kartoittamiseen todettiin tarvittavan moniammatillista työryhmää, johon kuuluu myös puheterapeutti. Vastaajien mukaan menetelmää valittaessa on huomioitava palvelunkäyttäjän kyky hallita menetelmään liittyvää välineistöä. Esille nostettiin, että sopivan kommunikaatiomenetelmän löydyttyä sen käyttöä on yhdessä harjoiteltava. Aineiston perusteella jokaiselle ihmiselle on tärkeä löytää jokin vuorovaikutuksen tapa, jolla hän voi olla yhteydessä toisiin ihmisiin ja saa mahdollisuuden esittää mielipiteensä.

"Mikko on uusin asiakas. Hän ei olisi halunnut tulla yksikköön. Hänellä on ahdistusta, haastava käytöstä eikä hänellä ollut toimivaa kommunikaatiomenetelmää. Hän on ylipainoinen eikä jaksa liikkua. Moniammatillinen työryhmä pitää Mikon kanssa palaverin, jonka johdosta ihan ensimmäisenä puheterapeutin ja puhetulkin koulutuksen saaneet ohjaajat kartoittavat mikä kommunikointimenetelmä sopii Mikolle parhaiten."

"Kyseinen asiakas ei osaa puhua eikä viittoa ja hänellä on runsaasti häiriökäyttäytymistä. Asiakkaan käyttäytyminen ja hermostumiset ovat rajuja ja hän on tuolloin vaaraksi itselleen ja ympäristölleen. Tästä syystä ei ko. asiakkaan asumisyksikkö ole "uskaltanut" ottaa asiakasta mukaan retkille ym. Meidän työryhmämme alkoi panostaa asiakkaan kommunikoinnin tukemiseen ja etsimään toimivia kommunikointimenetelmiä. Asiakkaan kohdalla huomattiin, että PCS-kuvat sekä tukiviittomat toimivat kommunikaatiomenetelminä. Asiakkaan kanssa aloitettiin harjoittelemaan kuvien sekä viittomien käyttöä kommunikointiin. Kun asiakas alkoi oppia kuvien sekä viittomien käyttöä niin häiriökäyttäytyminen väheni huomattavasti, koska hermostumisen syy saatiin käsiteltyä ennen kuin se eskaloitui liiaksi. Lisäksi asiakas on nyt pystynyt kertomaan hänelle mieleisistä asioista sekä omista toiveistaan ja halutaan. Nyt asiakas osallistuu kaikkiin retkiin ja tapahtumiin, joihin hänen asumisyksikkönsä osallistuu."

6.5 Vuorovaikutuksen keinot laaja-alaisesti käytössä

Vastauksissa huomioitiin, että vuorovaikutuksen tueksi löydettyjen kommunikaatioon tarvittavien apuvälineiden tulee olla käytettävissä. Vastauksissa mainittiin, että osa välineistöstä on tukipalveluina tilattavia teknisiä laitteita tai sovelluksia ja osaa, kuten kuvia, valintatauluja, sovellusten sisältöjä, voivat ohjaajat koota tai päivittää. Välineistön on vastaajien mukaan oltava ajantasaista ja saatavilla.

"Ryhmäkotia alettiin muokata virikkeellisemmäksi ja asukkaille luotiin mahdollisuuksia tehdä pieniä valintoja omassa arjessa. Kuvia ja valintatauluja laitettiin saataville, jotta arkisissa tilanteissa ne olisivat aina käytettävissä."

"Puhumattomia ja syrjään jääviä asukkaita otetaan entistä paremmin huomioon eri kommunikointivälineillä."

Vastauksista ilmeni, että vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisen kanssakäymisen tueksi kommunikaatioon on kehitettävä uusia välineitä ja menetelmiä. Näitä ratkaisuja odotetaan erityisesti löytyvän teknologian kehittymisen myötä. Uudelta kommunikaatioteknologialta toivotaan paitsi uusia keinoja vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille omien ajatustensa ilmaisemiseen, myös helppokäyttöisyyttä.

"Kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksista tiedetään yhä enemmän, kun tavat kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa ovat kehittyneet. Tämä on pääasiassa teknologian ansiota. Teknologia ja aistimaailma on saatu kohtaamaan ja tuottamaan mielipiteitä, valintoja sekä kokemuksia."

"Meillä on työssä apuna välineitä kommunikaatioon, jotka nykyteknologia on tuottanut ja joita on helppo käyttää."

Aineistosta ilmeni, että vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskentelevien odotetaan huomioivan sanaton vuorovaikutus. Palvelunkäyttäjien näkökulmia tulee vastaajien mukaan havainnoida. Esille nousi vuorovaikutusaloitteiden huomioiminen ja niihin vastaaminen. Vastaamisessa kannattaa aineiston perusteella käyttää palvelunkäyttäjän kieltä ja eleitä. Esimerkkinä mainittiin myös, että sanattoman vuorovaikutuksen hetkiä voidaan luoda multisensorisen työskentelyn avulla.

"Kuitenkaan asukkaan ei ole tarkoitus olla objekti, jota viedään yhteiskuntaan näytille osallistamisen nimissä, vaan tavoiteltava on, että asukas on oman elämänsä subjekti. Meidän tehtävämme onkin aktiivisesti havainnoida asukkaan näkökulmaa vuorovaikutuksen keinojen kautta, jos asukas ei sitä kykene itse ilmaisemaan. Jos on niin, että asukas nauttii ja haluaa liikkua yhteiskunnassa, silloin teemme niin ja jos ei, niin kartoitamme ne tilanteet joissa asukas haluaa olla mukana ja joista hän nauttii."

Kommunikaatio- tai vuorovaikutusmenetelmien käytön tulee vastaajien mielestä olla osa päivittäistä arkea. Aineiston perusteella henkilökunnan tulee olla aktiivisesti vuorovaikutuksessa palvelunkäyttäjien kanssa. Samoin esille nousi henkilöstön velvollisuus käyttää eri menetelmiä palvelunkäyttäjien mielipiteen kuulemiseen.

"Arkisissa toimintatilanteissa pesuilla, wc käynneillä, ruokailuissa ym. oltiin aktiivisesti vuorovaikutuksessa ja harjoiteltiin säännöllisesti erilaisia asioita ja pieniä valintoja, päivästä toiseen. Asukkaat oppivat vähitellen, että voivat oikeasti vaikuttaa elämäänsä, eikä siinä tarvita puhetta."

6.6 Tuetaan mielipiteen esittämistä

Palvelunkäyttäjät tarvitsevat aineiston mukaan tukea oman mielipiteen esittämiseen. Esille tuotiin, että voidakseen tukea palvelunkäyttäjän mielipiteen esittämistä henkilöstön on ensin selvitettävä ne. Palvelunkäyttäjien toiveita esitettiin selvitettävän vaikka kysymällä tai tekemällä toivekarttoja. Samaan pyrkivät myös erilaiset asiakastyytyväisyyskyselyt ja palautteiden kerääminen. Mielipiteiden selvittämiseen tarvitaan vastaajien mukaan uusia keinoja. Vastaajat totesivat myös, että vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen mielipiteen selvittäminen vaatii ohjaajalta herkkyyttä kuunnella ja havainnoida. Havaintoja esitettiin täydennettävän omaisilta ja muulta henkilöstöltä saadun tiedon pohjalta. Erityisesti nostettiin esille mielipiteiden havainnointi ennen palvelunkäyttäjää koskevia palavereja.

"Asukas kertoo toiveensa ja mieltymyksensä puhuen tai erilaisten kommunikatiivälineiden avulla. Häneltä kysytään mitä hän haluaa syödä, mihin hän haluaa mennä tai mitä haluaa tehdä. Mikäli ei kykene itse aktiivisesti kertomaan, voidaan ehdottaa vaihtoehtoja, jolloin saadaan toive esille."

Vastaajien mukaan ohjaajien on annettava apua palvelunkäyttäjän oman mielipiteen ilmaisuun. Esimerkiksi palaverieihin on vastausten perusteella valmistauduttava yhdessä etukäteen ja niissä on edettävä palvelunkäyttäjän mukaan. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että palvelunkäyttäjien tulee olla tietoisia vaikutus mahdollisuuksistaan. Eri asioihin liittyviä käsitteitä on vastaajien mielestä työstettävä yhdessä siten, että palvelunkäyttäjällä on mahdollisuus ne ymmärtää. Ohjaajien tehtävänä nähtiin myös auttaa palvelunkäyttäjiä saamaan äänensä kuuluviin. Mielipiteen ilmaisua on vastausten perusteella harjoiteltava pienin askelin. Tätä nähtiin edistävän tunne siitä, että voi vaikuttaa ja huomio siitä, että mielipiteen esittäminen on ollut kannattavaa. Yhdessä vastauksessa kiinnitettiin huomiota myös esimiehen rooliin kannustaa palvelunkäyttäjiä oman mielipiteen esittämiseen.

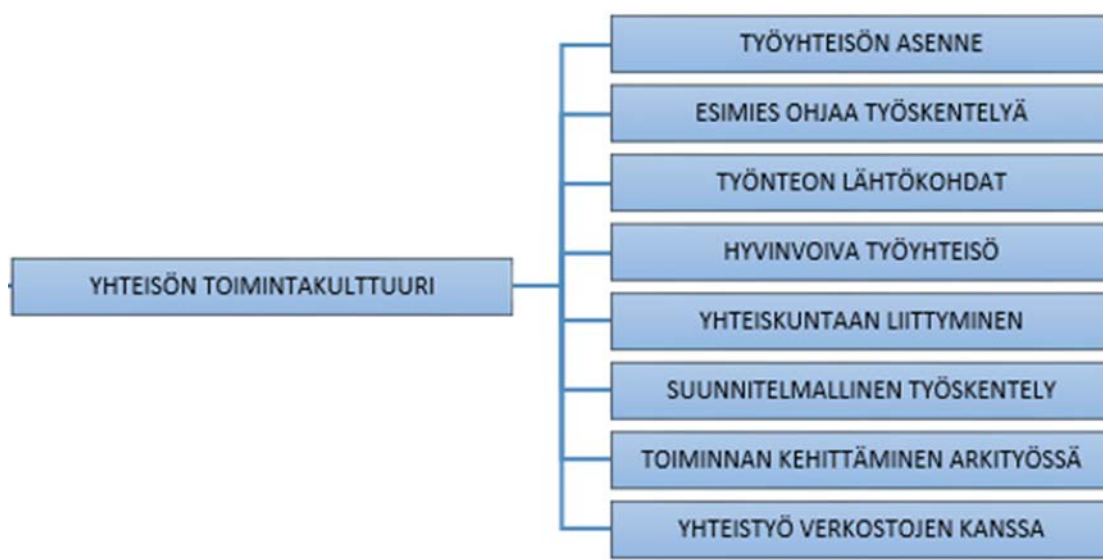
"Asukkaiden omia mielipiteitä alettiin kartoittamaan entistä herkemmillä korvilla ja silmillä, kannustettiin toiveiden kertomiseen, osoitettiin kaikin keinoin että se kannattaa, tuottaa tulosta."

"...sen asian oivaltaminen, että asukaskokousten teemat eivät tarvitse olla "koko maailmaa syleileviä". Tärkeää on jatkuvuus, samojen asioiden toistaminen, yhdessäolo ja pienin askelin vaikuttamisen harjoittelu."

7 Yhteisön toimintakulttuuri

Aineiston analyysissa nousi esiin, että yhteisön toimintakulttuurilla on merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisessä. Tähän yläluokkaan viittasi 198 pelkistettyä ilmausta 57:n eli 86 %:n vastaajan kertomuksessa. Esimiesten vastauksissa yhteisön toimintakulttuuriin liittyviä ilmauksia löytyi jokaisesta vastauksesta. Työntekijöiden vastauksista viittauksia löytyi 79 %:sta.

Yhteisön toimintakulttuuri on riippuvainen mm. työyhteisön asenteesta. Esimies ohjaa työyhteisön työskentelyä ja vaikuttaa siten siinä vallitsevaan kulttuuriin. Merkitseviä ovat myös työyhteisön työnteon lähtökohtana olevat arvot. Työyhteisön toimintakulttuuriin vaikuttaa myös sen hyvinvointi, työskentelyn suunnitelmallisuus, tapa kehittää toimintaa osana arkea ja verkostoyhteistyö. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen vaikuttaa myös se millainen liittymisen mahdollisuus heillä on ympäröivään yhteiskuntaan. (Kuva 7.)

Kuva 7: Yläluokan "Yhteisön toimintakulttuuri" muodostuminen

7.1 Työyhteisön asenne

Aineistosta voidaan todeta, että työyhteisön asenteen ajatellaan vaikuttavan vallitsevaan toimintakulttuuriin. Palvelunkäyttäjien mahdollisuus osallisuuteen riippuu vastaajien mukaan työyhteisön motivaatiosta. Esimerkkeinä motivoituneen henkilöstön toiminnasta nostettiin esiin, että se kuuntelee palvelunkäyttäjiä sekä huomioi ja tukee heidän osallisuuttaan. Myös kannustavan esimiehen vaikutus mainittiin. Vastausten perusteella osallisuutta edistävässä työyhteisössä ohjaajat kohtaavat palvelunkäyttäjät tasavertaisina yhteistyö-kumppaneina.

"Ohjaajien tulee sisäistää työnsä merkitys ja tarkoitus, jotta ovat motivoituneita, ja nimenomaan sisäisesti motivoituneita. Lisäksi heidän on hyvä olla itse tietoisia siitä, miksi tekevät tätä työtä, eivätkä jotain muuta työtä. Ulkoinen motivaatio ei ole kauaskantoista, eikä siihen myöskään "sytytä" samalla tavoin kuin työhön, johon on sisäisesti motivoitunut."

"Tosin osallisuutta voidaan tukea kaikissa päivittäisissä toimissa, kiireessäkin, kun vain työntekijällä on oikea asenne."

Vastaajien mukaan osallisuuden mahdollistuminen edellyttää, että vaikeasti kehitysvammaisen ihminen nähdään työyhteisössä aktiivisena toimijana. Aineistosta ilmeni, että palvelunkäyttäjien osallistuminen eri asioihin on tällaisessa työyhteisössä oletusarvo. Vastausten mukaan työyhteisön asenteisiin vaikuttaa ohjaajien rohkeus. Rohkeutta ohjaajilta mainittiin tarvittavan omalta mukavuusalueelta poistumiseen, hetkeen heittäytymiseen ja vuorovaikutustilanteissa eläytymiseen. Ohjaajan on vastausten perusteella uskallettava käyttää palvelunkäyttäjän kieltä ja toimia yhdessä palvelunkäyttäjän kanssa. Ohjaajalla on aineiston mukaan oltava myös uskallusta antaa vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen tehdä omia päätöksiä.

"Työyhteisön panos osallisuuden edistämiseksi oli valtava ja vaati paljon työtä ja omalta mukavuusalueelta pois tuloa. Samalla se selvästi antoi erittäin paljon ja sekä onnistumisten että epäonnistumisten kautta syntyi erilaisia toimintamalleja. Se vaati myös uskallusta antaa kehitysvammaisten tehdä sellaisiakin päätöksiä, jotka eivät aina omasta mielestä olleet oikein tai turvallisia, mutta näistäkin selvittiin uudenlaisen ajattelun ja erilaisten keinojen avulla."

"Rohkenemme heittäytyä hetkeen ja käyttää huumoria apuna."

7.2 Esimies ohjaa työskentelyä

Vastauksista ilmeni, että esimies vaikuttaa työllään työyhteisön toimintakulttuuriin ja siten vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen. Esimiehen tehtävä on vastaajien mukaan työyhteisön arvojen ohjaaminen esimerkiksi nostamalla toiminnan arvolähtökohtia ja osalli-

suuden edistämisen tärkeyttä yhteiseen keskusteluun sekä uusien työntekijöiden perehdytykseen. Vastausten perusteella esimiehen on varmistettava, että kaikki työntekijät ymmärtävät työskentelevänsä palvelunkäyttäjien yksilöllisiä tarpeita varten.

"Ensimmäiseksi esimies on käyttänyt aikaa työntekijöiden kanssa keskusteluun ja pohtimiseen siitä, mitä tarkoittaa olla töissä toisen kotona/työpaikalla, mikä on asukkaan rooli- mikä on työntekijän rooli. Mitä eroa on sillä mitä minä voin tehdä asukkaan hyväksi ja mitä asukas haluaa että teen hänen hyväksi."

Esimies voi vastaajien mukaan edistää palvelunkäyttäjien osallisuutta ohjaamalla työskentelevä yksikössä työyhteisölle vastuuta jakaen. Esimiehen tehtävänä nähtiin ohjaajien tukeminen ottamaan vastuuta työstään ja jakaa vastuualueiden jakaminen. Aineistossa mainittiin, että vastuuta jakaessaan esimiehen tulee huomioida ohjaajien vahvuudet.

"Olen huomionnut henkilöstön yksilönä ja mikä on kunkin vahvuus ja kiinnostuksen kohde. Olen vastuuttanut henkilöstöä heidän vahvuuksien mukaan ja se on sitouttanut heitä lisää."

7.3 Työnteon lähtökohdat

Työn lähtökohtana on aineiston perusteella oltava arvot. Arvojen tulee vastaajien mielestä olla hyvää elämää tukevia, yhteisiä ja arkitoiminnaksi avattuja. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta nähtiin edistävän se, että edistäminen oli yksikössä työtehtävänä. Osallisuuden edistäminen lähtee vastausten perusteella hyvästä perushoidosta ja ohjaustyöstä. Tämä tarkoitti mm. palvelunkäyttäjien ravitsemuksesta, ulkoilusta ja levosta huolehtimista, haastavaan käytökseen puuttumista ja työskentelyä toimintakyvyn ylläpitämiseksi.

"...yleinen arvopohja kohdatessa on kohdillaan, puhutaan ja ollaan kuin aikuinen aikuiselle."

"Rinnekoti-säätiön arvot ovat vieläkin mukanaamme: Hyvä elämä, asiantuntijuus sekä lähimäisyys."

"Ohjaajien ja yksiköiden esimiehen tehtävä on aktiivisesti osallistaa myös syvästi kehitysvammaisia, laitoksista tulevia asukkaita omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan. Nähdäkseni tämä puoli on yliaktiivisesti jäänyt hieman unholaan laitostenpurusta puhuttaessa. Usein tuntuu, että laitostenpurku on vain sana, joka on nyt pinnalla, vailla sen suurempaa merkitystä. Tarkoitushan ei ole siirtää laitosasukkaita toiseen laitokseen, jolla on eri nimi ja jossa palvelut ovat lähempänä, mutta asukkaat yhä neljän seinän sisällä."

Vastaajat näkivät, että osallisuuden mahdollistumiseksi itsemääräämisoikeuden tulee olla sisäistetty ja itsestään selvä osa toimintakulttuuria. Mahdollisia rajoittamistoimia on vastausten

mukaan arvioitava. Aineiston perusteella asiakaslähtöinen työskentely edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Asiakaslähtöisenä toimintana tuotiin esiin se, että palvelunkäyttäjät arvioivat itse tuen tarpeensa ja toimintaa kehitetään palvelun-käyttäjien toiveiden ja tarpeiden pohjalta. Asiakaslähtöisyyden muistutettiin myös täytyvän näkyä palvelunkäyttäjien tavoitteen asettelussa ja suunnitelmissa.

"Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on jokaiselle työntekijälle itsestään selvyys emmekä joudu käyttämään rajoitustoimenpiteitä yksikössämme lainkaan."

7.4 Hyvinvoiva työyhteisö

Vastauksissa nostettiin esiin henkilöstön työhyvinvoinnin merkitys vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen. Työhyvinvointia syntyy vastaajien mukaan kun henkilöstöllä on voimavaroja ja se on tyytyväinen työhönsä. Myös työn yhteiskunnallisen merkityksen kokemisen mainittiin tuottavan työhyvinvointia, samoin yhteisen tavoitteen tehdä päivästä hyvä niin palvelunkäyttäjille kuin henkilöstölle.

"Kaikilla on yhteinen tavoite: tehdään tästä päivästä paras mahdollinen; niin asiakkaalle kuin mahdollisesti murehtivalle omaiselle ja annetaan ja opetellaan tuntemaan työniloa. Ja joka päivä on uusi mahdollisuus."

Hyvinvoivassa työyhteisössä on vastaajien mukaan hyvä ilmapiiri. Esimerkkeinä mainittiin myönteisyys, avoimuus ja hyvä tiimihenki. Työntekijöiden nähtiin voivan vaikuttaa työyhteisön hyvinvointiin myös sitoutumisellaan työhönsä ja uusiin työtapoihin.

"Kaikki alkoi siitä, että henkilöstö sitoutui mahdollisesti uuteen toiminta- ja ajattelutapaan."

"Kaikki ovat sitoutuneet 100 % omaan työhönsä. Työssä vallitsee hyvä tiimihenki, auttamisen halu ja yhteistyö. Kaikilla työntekijöillä on päämääränään kehitysvammaisen ihmisen auttaminen, tukeminen ja ohjaaminen, päämääränä tasavertainen hyvä elämä."

7.5 Yhteiskuntaan liittyminen

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen nähtiin vaikuttavan se miten he fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti liittyvät yhteiskuntaan. Tätä liittymistä kuvattiin eri tavoin edistävän yhteiskunnan inkluusio. Inkluusion avulla vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset voivat saavuttaa aineistossa peräänkuulutetun täysivaltaisen jäsenyyden ja samat mahdollisuudet kuin muilla.

"Eletään vuotta 2020. Vaikeasti vammaisilla on nykyään samanlaisia mahdollisuuksia kuin muillakin."

Osallisuuden edistämisen mahdollisuuksiin vaikuttaa vastaajien mukaan vallitseva yhteiskunnan asenne. Suvaitsevaisuus ja huomioonottavuus edistävät vastausten perustella osallisuutta. Esille nousi yhteiskunnallinen keskustelu kehitysvammaisten ihmisten oikeuksista ja sen miettiminen millaisia käsitteitä käytämme vaikeasti kehitysvammaisista ihmisistä; onko hän kehitysvammainen ihminen vai ihminen, jolla on kehitysvamma.

"Yleinen asenneilmapiiiri on salliva ja suvaitseva; kehitysvammaisuus nähdään enemmän yhteiskunnallisena kysymyksenä, ei vammaisesta henkilöstä itsestään lähtöisin olevana "ongelmana". "

"Arvoeettista keskustelua on yhteiskunnassa pidetty aktiivisesti yllä ja vaikeavammaisista sekä heidän oikeuksistaan on puhuttu paljon. Päätöksissä tämä on johtanut esimerkiksi resurssien suuntaamiseen hoitotyöhön ja infrassa esim. esteettömyyden huomioimiseen rakentamisessa."

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten liittymistä yhteiskuntaan edistää vastausten mukaan heidän liikkuminen näkyvästi sen osana. Vastaajien mielestä vaikeasti kehitysvammaisten on osallistuttava muiden joukossa. Aineiston perusteella toiminnan ei tule rajoittua vain yksiköön vaan palvelunkäyttäjien kanssa on liikuttava rohkeasti missä halutaan ja mentävä muiden ihmisten pariin. Yhteiskunnan normaalipalveluiden käyttäminen nähtiin osallisuutta edistävänä.

"Käytämme hyväksemme Helsingin tarjoamia palveluja, huvituksia, kulttuuria ja liikenneyhteyksiä. Menemme muiden joukkoon muitta mutkitta, näytämme esimerkkiä muille, että vammaisenkin ihminen pystyy osallistumaan miltei mihin vaan, nauttii suuresti ja uskaltaa myös näyttää sen aidosti."

Yhteiskunnan tietoisuuden lisääminen nousi esiin aineistosta. Vastaajat toivat esiin, että yhteiskuntaan vaikuttamisen tulee olla tietoista. Heidän mielestä henkilöstön tehtävänä on osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja nostaa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden liittyviä asioita esille. Esille nostettiin myös esimiehen osallistuminen asioita edistäviin työryhmiin ja esimiehen rooli välittää tietoa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten tuen tarpeesta palveluntuottajan hallinnolle ja kunnalle.

"Lisäksi yhtenä suurena osallisuutta edistävänä tekijänä on ollut yhteiskunnallisen vaikuttamisen nostaminen näkyväksi. Eli toiminnasta on tehty tietoista ja vaikuttavaa. Vaikeasti vammaisille on löydetty huomattavasti enemmän mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa, kun ympäristöä on muokattu sallivammaksi. Vaikeasti kehitysvammaisille osataan mahdollistaa

huomattavasti enemmän kokemuksia ja osallistumista. He ovat yhä enemmän yksilöitä, joiden kiinnostuksen kohteista tiedetään ja joille osataan tarjota oikeita ratkaisuja.”

”Tuodaan yleisesti ilmi yhteiskunnalle, mitä on osallisuus vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla. Ennen ihmiset ajatteli, ettei he tee muuta kuin esim. istu pyörätuolissa tai ettei heidän kanssaan voi tehdä mitään. Että siinä heidän tapansa olla. Vaikka kirjo on laaja.”

7.6 Suunnitelmallinen työskentely

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistävä työskentely edellyttää vastausten perusteella suunnitelmallisuutta. Huomioita kiinnitettiin mm. palvelunkäyttäjän yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden kirjaamiseen. Ohjaajien odotettiin työskentelevän tavoitteellisesti. Osallisuuden edistäminen edellytti vastaajien mielestä pitkäjänteistä työn tekoa sovitun tavan ja sovittujen yhteisten tavoitteiden mukaan.

”Olemme yhdessä asukkaitten ja omaisten kanssa kirjanneet ylös kunkin asukkaan palvelun/avuntarpeen. Olemme kuunnelleet toiveita ja miettineet kuinka niitä saadaan toteutettua.”

Vastauksissa nousi esiin tavoitteiden asettaminen. Tavoitteita tulee vastaajien mukaan olla sekä palvelunkäyttäjillä että tiimillä. Vastaajien mielestä tavoitteiden on lähdettävä palvelunkäyttäjistä ja niiden asettamisessa on huomioitava osallisuus. Palvelunkäyttäjä- ja yksikkökohtaisia suunnitelmia on aineistosta päätellen tehtävä näiden asetettujen tavoitteiden pohjalta.

”Vaikka asiakkaat ovat itse suurelta osin saaneet vaikuttaa tekemiseen, on heillä selkeät tavoitteet. Tavoitteita ovat olleet laatimassa kaikki työtiimin ammattiryhmät ja miettineet osallisuutta oman ammattinsa ja osaamisensa näkökulmasta.”

Osallisuuden edistäminen edellyttää vastausten mukaan sekä työnteon seuranta ja arviointia että palvelunkäyttäjien tavoitteissa etenemisen arviointia. Esimiehen tehtäväksi miellettiin huolehtiminen siitä, että suunnitelmissa etenemistä arvioidaan säännöllisesti esimerkiksi palaverissa. Arviointia helpottaviksi nähtiin erilaiset seurantalomakkeet ja menetelmät. Palvelunkäyttäjän valmiudet on aineiston mukaan arvioitava samalla kun seurataan etenemistä.

”Käyttöön on otettu uusia arviointimenetelmiä, dokumentointitapoja ja käytänteitä, joiden avulla edes voidaan sanoa että huomattavaa edistymistä on tapahtunut.”

7.7 Toiminnan kehittäminen arkityössä

Osallisuutta edistävän toiminnan kehittäminen nähtiin osana arkityötä. Työyhteisön muutosmyönteisyydellä on vastausten mukaan merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisen kannalta. Osallisuutta edistävinä tekijöinä nähtiin henkilöstön innovatiivisuus ja se ettei henkilöstö koe muutosta uhkana.

"Olen ohjaajana ollut mukana kehittämässä eri työryhmissä ja aktiivisesti työskennellyt osallisuuden vahvistamisen eteen. En ole pelännyt muutosta."

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta voidaan vastaajien mukaan edistää kokeilemalla kehittäen. Erilaisia ja uusia toimintamalleja on vastausten mukaan kokeiltava yhdessä palvelunkäyttäjien kanssa. Kehittämisen nähtiin tarkoittavan myös vanhoista tarkoituksettomista työtavoista luopumista.

"Tarkoitus on pohtia ja kokeilla täysin uusia toimintamalleja kunkin asukkaan kohdalla, tehdä positiivista riskinarviointia ja olla aktiivinen."

"Itse olen pysähtynyt asukkaiden luo ja pyrkinyt luopumaan toimintatavoista, jotka perustuvat vain totuttuihin rutiineihin, mutta eivät palvele asiakkaiden osallisuutta."

Ohjaajien tehtävänä nähtiin arjen osallisuuden ongelmien esille nostaminen, mukana kehittämistyössä oleminen ja osallisuutta edistävän toiminnan lisääminen. Vastaajien mielestä osallistumisen mahdollistavia työtapoja on kehitettävä jatkuvasti. Kehittämistyötä edistää aineiston mukaan se, että ohjaajat jakavat ideoitaan käytännön tilanteisiin.

7.8 Yhteistyö verkostojen kanssa

Yhteistyö eri verkostojen kanssa nähtiin vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistäväksi. Verkostoon voi vastausten perusteella kuulua mm. omaiset, vapaaehtoistyöntekijät, lähiympäristön ihmiset, muut yksiköt ja toimijat. Osallisuutta edistävän yhteistyön omaisten kanssa mainittiin pääasiassa olevan vuorovaikutusta; informointia, kuuntelua, keskustelua ja mielipiteen huomioon ottamista.

"Omaiset on saatu arkeen mukaan ja yhteistyö heidän kanssaan on sujuvaa (ei ongelmallista). Ohjaajat osaavat perustella toimiaan omaisille, jonka myötä yhteistyö asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi on parantunut."

Vapaaehtoistyöntekijöiden mukana olon toiminnassa nähtiin edistävän vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Vapaaehtoisia kaivattiin aineistossa yksikköön päivittäin mm.

palvelunkäyttäjille kavereiksi. Myös lemmikkieläimien vierailuja yksiköissä toivottiin. Ohjaajien tehtävänä nähtiin yhteyden pitämisen vapaaehtoisein ja lähiympäristöön. Lähiympäristöön mainittiin kuuluvan mm. avustajat ja lähiseudun asukkaat. Heidän kanssa tehtävä yhteistyö edellyttää aineiston perusteella ohjaajilta mukaan ottavaa ja aktiivista asennetta.

"Lisäksi töihin saapuu "kummimummu" joka on vapaaehtoistyöntekijä 4h päivässä. Hänen mukanaan tulee Ressu-koira joka on monelle asiakkaalle tärkeä."

Yksiköiden välisen yhteistyön nähtiin mahdollistavan osallisuutta. Tällaista yhteistyötä mainittiin olevan esimerkiksi tiedon jakaminen. Aineiston perusteella yhteistyön on oltava säännöllisestä ja monipuolista ja sitä on tehtävä myös muiden eri toimijoiden, kuten kolmannen sektorin, lääkäreiden, terapeuttien, asukastalojen, koulujen, päiväkotien ja seurakunnan, kanssa.

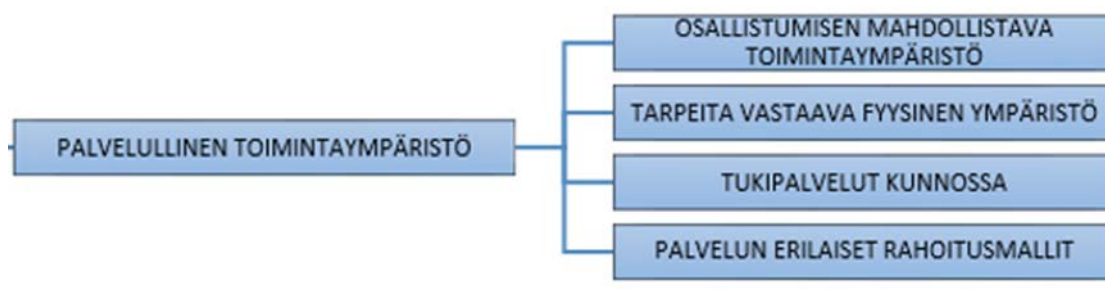
"Yhteistyö lähipiiriin, yritysten ja eri yhteisöjen kanssa on monipuolista ja toiminta keskittyy olemaan osallisena yhteiskunnassa toimintakeskuksessa toimimisen lisäksi, toiveet huomioiden."

Verkostojen kanssa tehtävässä yhteistyössä nähtiin esimiehellä olevan yhteistyöverkostoa ylläpitävä rooli. Esimiehen tehtävänä mainittiin viestiminen ja markkinointi, yhteistyöverkoston järjestäminen ja ylläpitäminen. Esimiehen tulee vastaajien mielestä ottaa yhteisö ja ympäristö mukaan arkeen ja verkostoitua lähialueen yksiköiden kanssa.

8 Palvelullinen toimintaympäristö

Palvelullisilla toimintaympäristöillä on vastaajista 46:n eli 70 %:n mielestä merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisessä. Viittauksia aiheeseen löytyi heidän teksteistään yhteensä 105. 29 eli 60 % työntekijöistä nosti osa-alueen esiin. Esimiehistä sen teki 17 eli 89 %.

Palvelullisella toimintaympäristöllä tarkoitan tässä yhteydessä ympäristöä missä palvelu tarjotaan. Osallisuuden edistämiseksi toimintaympäristön tulee mahdollistaa osallistuminen. Tarpeita vastaava fyysinen ympäristö mahdollistaa vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Palvelulliseen toimintaympäristöön kuuluvat myös palvelunkäyttäjän saamat, palveluntuottajasta riippumattomat, tukipalvelut sekä erilaiset palvelun rahoitusmallit. (Kuva 8.)

Kuva 8: Yläluokan "Palvelullinen toimintaympäristö" muodostuminen

8.1 Osallistumisen mahdollistava toimintaympäristö

Palvelun toimintaympäristö voi monin tavoin edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Yhdeksi vaikuttavaksi tekijäksi nostettiin toimintaa määrittävät lait, niiden selkeys ja noudattaminen. Tällaisina lakeina mainittiin vammaispalvelulaki, laki itsemääräämisoikeudesta ja laitostenpurusta.

"Vuonna 2016 voimaan tullut laki itsemääräämisoikeudesta antoi voimallisen sysäyksen vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseksi asumisyksikössä. Toki töitä sen eteen oli aikaisemminkin tehty, mutta nyt erinäiset koulutukset ja työyhteisössä käydyt keskustelut avasivat uusia näkökulmia ja avasivat kaikkien työyhteisön jäsenten silmiä."

Osallisuutta edistävänä tekijänä esille nostettiin myös ympäristön virikkeellisyys. Viriketointoja ja materiaaleja edellytettiin olevan niin yksikössä kuin sen ympäristössä ja vastauksissa muistutettiin, että niitä tulee käyttää. Käyttämiseen liittyy osallisuuden esteettömyyden varmistaminen. Ympäristön tulee vastaajien mukaan olla sekä henkisesti että fyysisesti esteetön. Järjestyksen ylläpito mahdollistaa aineiston perusteella vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallistumista. Osallisuuden mahdollistuminen edellyttää vastaajien mielestä myös, että tavaroiden sijainti opetetaan palvelunkäyttäjille.

"Ympäristöön on järjestetty aiempaa enemmän viriketoimintoja, joita on kokeiltu ja niiden käyttöä asukkaan kanssa havainnoitu."

Osallistumista mahdollistavaan toimintaympäristöön nähtiin kuuluvan palvelunkäyttäjillä ja henkilökunnalla käytössä oleva tietotekniikka. Palvelunkäyttäjillä tulee vastaajien mielestä olla käytössään tietokone ja toimiva tietoliikenneyhteys. Myös nettipalvelut on heidän mielestään otettava käyttöön. Työntekijät voivat vastausten mukaan edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta ottamalla uuden tekniikan ennakkoluulottomasti käyttöön.

"Jokaisesta asunnosta löytyy mm. Skype valmius, jolla saa tarvittaessa omaisiin yhteyden. Lääkäreihin olemme myös yhteydessä Skypellä, emme enää tuhlaa aikaamme reseptien uusimiseen / asioiden varmistamiseen matkaamalla pitkiä matkoja lääkäriin."

8.2 Tarpeita vastaava fyysinen ympäristö

Vastaajat toivat esiin, että fyysisellä ympäristöllä on merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen. Fyysisen tilan on aineiston mukaan vastattava sen käyttäjien, eli sekä palvelunkäyttäjien että yksikön omiin, tarpeisiin. Suunnittelussa toivottiin huomioitavan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten näkökulma ja palvelunkäyttäjille toimivat ratkaisut. Ympäristöltä edellytettiin myös viihtyisyyttä. Asuinympäristön ja palvelunkäyttäjien omien huoneiden sisustuksen toivottiin olevan käyttäjiensä näköisiä.

"Yksilössämme on tilat, jotka on innovatiivisesti suunnattu vaikeavammaisten näkökulmasta: Paljon tilaa liikkeelle ja siirroille, esim. lattiamaalaustila (lattiakaivolla), poreamme, aistitiloja ja lähipuistossa meillä on oma aistilehto."

Vastaajien mukaan tarpeita vastaava fyysinen ympäristö mahdollistaa toimimisen. Tällaisessa fyysisessä ympäristössä mainittiin kaikilla olevan esteetön pääsy joka paikkaan ja käytössä sisä- ja ulkotiloja sekä yksilö- että ryhmätarpeisiin. Hyvät tilat mahdollistavat vastaajien mielestä kaikkien osallistumisen, joustavan toiminnan ja ovat tarpeen mukaan muunneltavissa.

"Työympäristöjä on muokattu asiakkaiden ja henkilöstön yksilöllisten tarpeiden mukaisesti pitäen mielessä yhteisöllisyyden ja joustavan toiminnan... Teknologian ja monipuolistuneiden kommunikointimahdollisuuksien lisäksi ympäristöä on osattu muokata mahdollistavammaksi. Osallisuus on lisääntynyt huomattavasti, kun toimintaympäristöä on saatu muokattua yksilöllisemmäksi ja samalla yhtenäistetty asiakkaiden näköiseksi. Toimintaympäristö vastaa tarpeisiin, on monipuolinen ja lisää mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Tämä puolestaan lisää hyvinvointia ja mielekkyyttä. Asiakkaat toimivat omatoimisemmin ja haastavia tilanteita tulee vastaan vähemmän... Työympäristön esteettisyys ja ergonomisuus ovat olleet vastauksia sekä henkilökunnan että asiakkaiden työhyvinvointiin. Tämä puolestaan lisää mahdollisuuksia toimia osallistavammin."

Vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille palveluja tarjottaessa tarpeita vastaava fyysinen ympäristö edellyttää vastaajien mukaan myös, että käytettävissä on apuvälineitä. Apuvälineitä käyttäen toiminnan mainittiin voivan olla sujuvaa. Osa yksikössä olevista apuvälineistä ja henkilöstön työtä helpottavasta tekniikasta voisi vastaajien mielestä olla tiloihin integroitua.

8.3 Tukipalvelut kunnossa

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten palvelulliseen toimintaympäristöön kuuluu lähes aina tukipalveluja. Aineiston perusteella tukipalveluilla on merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollisuuksiin. Vastaajat odottivat kuntien huolehtivan palvelujensa saatavuudesta. Henkilöstön tehtäväksi nähtiin tarvittavien palvelujen, kuten avustajien, tukihenkilöiden ja puhetulkkien, hakeminen palvelunkäyttäjille.

"Kaikki asukkaat ovat päivittäin työtoiminnassa tai kerhossa tai opiskelevat, haluamansa mukaan ja sen pituisen ajan kuin itse haluavat. Lisäksi jokaisella on henkilökohtainen avustaja, jonka kanssa asukkaat pääsevät usein erilaisille retkille, maksaja kunta on vaurastunut ja lisännyt vammaispalveluja ja henkilökunta on aktiivisesti hakenut kaikkia mahdollisia saatavilla olevia palveluja."

Vastaajat nostivat esille vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuden osallistua päivätoimintaan. Päivätoimintaa tulisi vastaajien mielestä olla tarjolla jokaiselle, myös eläkeikäisille. Osallisuutta edistävä päivätoiminta oli vastaajien mukaan palvelunkäyttäjän toiveiden mukaista ja säännöllistä. Lisäksi mainittiin, että työ- ja päivätoiminnan sijasta päivä voi sisältää muuta mielekästä toimintaa ja esimerkiksi harrastuksia.

Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat usein apua vapaa-ajan viettoonsa ja vastaajat toivatkin esiin, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus tähän apuun joko henkilökohtaisen avun tai tukihenkilön avustamana. Osan vaikeasti kehitysvammaisista ihmisistä todettiin tarvitsevan omaa avustajaa myös kotiin tai päivätoimintaan. Muihin tarvittaviin palveluihin mainittiin lukeutuvan mm. taksipalvelut, joiden mahdollisimman vapaan käyttöoikeuden ja "vakiotaksien" katsottiin edistävän vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollisuuksia.

"Jokaisella asiakkaalla on taksikortti ja henkilökohtainen avustaja-palvelu vapaa-ajan viettoa varten. Asiakkaat pääsevät heidän avullaan harrastuksiin ja retkille mieltymystensä mukaisesti."

Vastauksissa viitattiin myös perusterveydenhuoltoon. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kannalta koettiin tärkeäksi mm. sen saatavuus, kehitysvamma-alan osaaminen ja lääkäreiden välinen yhteistyö. Perusterveydenhuollon lisäksi vastauksissa kiinnitettiin huomiota apu-välineisiin ja siihen, että niitä hankitaan ja myönnetään niitä tarvitseville.

"Asukkaiden saama perusterveydenhuolto on tullut helpommin saataville, julkisia palveluja kun käytetään, tulee niissä olla myös kehitysvammaosaamista. Kehitysvammalääkärin ja julkisen terveydenhuollon lääkärin yhteistyö kehitysvammaisen asioiden osalta on tiivistynyt ja vastuu on jaettu selkeämmin, joistain asioista päätetään yhdessä niin, ettei kehitysvammaisen jää väliinputoajaksi vaan saa tarvitsemansa terveydenhuollon. Yhteistyö tukee kehitysvammaisen elämää (tällä hetkellä liikaa aukkoja, joissa kukaan ei ota vastuuta)."

8.4 Palvelun erilaiset rahoitusmallit

Vastausten perusteella palveluiden rahoituksen yhteiskunnallinen uudistaminen tukisi vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämistä. Tarvittavina uudistuksina mainittiin kilpailutuksen kieltäminen ja eri kuntien palvelunkäyttäjien mahdollisuus saada yhtäläisiä palveluita. Yhteiskunnalta odotettiin tulevaisuudessa terveydenhuoltoon panostamista mm. henkilöstön lisä resursointia tukemalla. Rahoitusta toiminnalle esitettiin jatkossa etsittävän ennistä enemmän myös kuntien ulkopuolelta.

”Koko Suomessa otetaan vaikeasti vammaiset ja vanhukset nyt enemmän huomioon. Terveysten huoltoon on satsattu reilulla kädellä ja se näkyy sekä somaattisen että psykiatrisen puolen terveydenhuollossa.”

Osallisuutta katsottiin edistävän myös se, että tulevaisuudessa palvelunkäyttäjillä olisi vaihtoehtoisia tapoja ostaa palveluja. Esimerkkeinä mainittiin, että peruspalveluja voi täydentää ostopalveluin ja palvelunkäyttäjät voivat käyttää myös omia varojaan apuvälineisiin. Palveluiden oikea hinnoittelu nousi esiin. Tällä tarkoitettiin, että hinta on riittävä ja palvelunkäyttäjien yksiköllisiin tarpeisiin pohjautuva.

”Taloulosaamiseen, hinnoitteluun, kunnan kanssa yhteistyöhön, ja yksityisenä palveluiden ostoon on mietitty vaihtoehtoja”

Palvelun sisäisesti esimiehen odotettiin huolehtivan rahoituksesta. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistävä esimies toteuttaa vastaajien mukaan henkilöstötaloudenpiitoa siten, että palvelunkäyttäjien unelmia voidaan toteuttaa ja retket mahdollistuvat. Esimiehen odotettiin myös budjetoivan rahaa henkilöstön koulutuksiin.

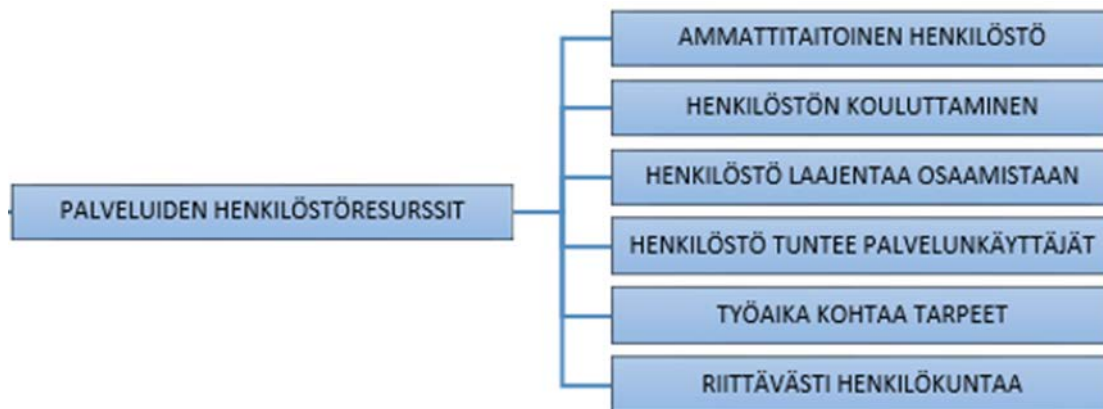
”Selvitetään palvelun käyttäjän unelmat ja jokaisen toive pyritään toteuttamaan tai ainakin viemään eteenpäin. Esimies on etsinyt rahoittavan tahon.”

9 Palveluiden henkilöstöresurssit

Palveluiden henkilöstöresurssien yhteyden vaikeasti kehitysvammaisten osallisuuden edistämiseen toi esille 42 vastaajaa eli 64 % vastaajista. Heidän teksteistään löytyi 108 viittausta aiheeseen. Esimiehistä henkilöstöresurssien merkityksen toi esiin 17 eli 89 %. Työntekijöiden kertomuksista aihe mainittiin 25:ssä eli 52 %:ssa.

Palveluiden henkilöstöresurssien laatuun vaikuttaa henkilöstön ammattitaitoisuus, henkilöstön kouluttaminen ja osaamisen laajentaminen arjessa. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten

osallisuuden kannalta on merkitystä sillä, että henkilöstö tuntee palvelunkäyttäjät. Lisäksi tarvitaan riittävästi henkilökuntaa ja työaikojen on kohdattava palvelunkäyttäjien tarpeet. (Kuva 9.)

Kuva 9: Yläluokan "Palveluiden henkilöstöresurssit" muodostuminen

9.1 Ammattitaitoinen henkilöstö

Aineiston mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistää palvelua tarjoavan henkilöstön ammattitaitoisuus. Tällä tarkoitettiin mm. sitä, että henkilöstön tulee olla koulutettua. Työryhmän ammattitaitoa katsottiin tukevan myös sen moniammatillisuus. Vastaajien mukaan sen avulla saadaan yhteisöön eri alojen osaamista ja pystytään pohtimaan palvelunkäyttäjien asioita eri näkökulmista. Mm. terapeutit, viittomakielen ohjaajat, tulkit ja kulttuurialan ammattilaiset voisivat vastaajien mielestä olla osana henkilökuntaa palvelunkäyttäjien tukena.

"Asukas/asiakkaat ovat käyneet läpi moniammatillisen työryhmän ja tätä kautta ovat saaneet selville tietoa laajasti heidän oikeuksistaan."

"Erilaiset projektit mahdollistivat myös esimerkiksi kulttuuritaustaiset koulutukset uusilla työntekijöillä kuten kulttuurituottaja, taiteenmaisteri ja teatteri-ilmaisunohjaaja."

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskenteleviltä vastauksissa odotettiin kommunikaatioon liittyvien asioiden hallintaa. Henkilöstön edellytettiin osaavan käyttää kommunikaatiomenetelmiä ja -teknologiaa. Henkilöstön tulee vastaajien mielestä osata ja myös käyttää palvelunkäyttäjien omia kommunikaatiokeinoja.

"Meillä on ammattitaitoa, osaamista ja herkkyyttä käyttää tarvittavia asukkaitten käyttämiä kommunikaatiokeinoja. Jos meillä on asukkaita, jotka kommunikoivat ilmeillä, eleillä ja äänillä, meillä on aikaa ja herkkyyttä seurata niitä ja vastata niihin."

"Minä osaan käyttää eri tekniikka välineitä, niiden avulla pystyn näyttämään eri vaihtoehtoja, he voivat vaikuttaa ja osallistua eri välineiden avulla."

Esimiehen tehtävänä nähtiin osaamisen rekrytoiminen työryhmään. Uusilta työntekijöiltä odotetaan kommunikaatiotaitojen lisäksi mm. taitoa kehittää osallisuutta. Yksi vastaajista nosti esiin, että joustavien retkeilymahdollisuuksien järjestymiseksi olisi kiinnitettävä huomiota myös siihen että rekrytoitava henkilöstö on ajotaitoista.

"Jo rekrytoinnissa huomioin, että hakijalla on tietoa ja osaamista osallisuuden kehittämiseen."

Ammattitaitoisen esimiehen odotetaan olevan ajan tasalla toimintaympäristöstä. Hänen tulee vastaajien mielestä seurata ajankohtaisia ilmiöitä ja keskustelua sekä pysyttävä ajan tasalla uusista toimintatavoista, apuvälineistä, kommunikaatiomenetelmistä ja teknologiasta. Ammattitaitoisen esimiehen ajateltiin olevan mukana ajan hengessä ja osaavan ajatella asioita uusista näkökulmista. Hän myös pystyy tuomaan uudet näkökulmat esille sekä henkilöstölle että yhteistyökumppaneille.

"Minun tulee esimiehenä panostaa arjessa "muutosagenttiuteen", tuoda aktiivisesti esiin eri työskentelymahdollisuuksia, asukkaan yksilöllisyyttä ja osallisuutta sekä yhteiskunnallista puolta."

9.2 Henkilöstön kouluttaminen

Henkilöstön monipuolinen kouluttaminen edistää vastausten perusteella vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Henkilöstön mainittiin tarvitsevan kommunikaatiomenetelmien ja -välineistön käyttöön liittyvää koulutusta. Vuorovaikutusta tukevista koulutuksista mainittiin HYP ja OIVA koulutukset. Lisäksi mainittiin tarve yks-koulutuksiin, koulutukseen apuvälineistä, kehitysvammaisuudesta, haastavasta käyttäytymisestä, itsemääräämisoikeudesta ja osallisuuden edistämisestä. Henkilöstön todettiin tarvitsevan koulutusta myös ryhmä- ja yksilöohjaukseen.

"Asukkaiden kuulemiseen on panostettu kouluttamalla kaikkia työntekijöitä erilaisten kommunikaatiotekniikoiden käyttöön, vaikkakin yksikössä työskentelee myös viittomakielen ohjaaja ja puhevammaisten tulkki."

Esimiehen tehtävänä nähtiin vaikuttaa siihen, millaista koulutusta palveluntuottaja tarjoaa henkilöstölle. Hänen tulee vastaajien mielestä tukea henkilöstön kouluttautumista ja tarpeen mukaan velvoittaa niihin osallistuminen. Esimiehen tehtävänä nähtiin myös tarvittaessa järjestää koulutuksia itse.

"Esimieheni tunnistaa palvelunkäyttäjien tuen tarpeen ja tukee yksikön henkilökunnan kouluttautumista. Hän on ollut vaikuttamassa säätiön koulutustarjontaan ja huomioi työn suunnittelussa ja johtamisessa myös pidempiaikaisen koulutuksen hyödyt."

Henkilöstön kouluttamisen tulee vastaajien mielestä olla suunnitelmallista. Vastauksissa tuotiin myös esiin, että koulutustarpeet on kartoitettava ja koulutusta tarjottava yksilöllisten tarpeiden mukaan. Koulutusta odotettiin olevan henkilöstölle tarjolla säännöllisesti.

9.3 Henkilöstö laajentaa osaamistaan

Henkilöstön osaamisen lisääntymisen edistää aineiston mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Vastausten mukaan osaaminen lisääntyy mm. ammatillisen kehittymisen kautta kun ohjaajat oppivat ja kasvavat roolissaan. Osaamisen kehittymisen todettiin alkavan jo heti uuden ohjaajan tullessa yksikköön. Heidän todettiin tarvitsevan perehdytystä mm. kommunikaatioon ja apuvälineiden käyttöön. Osallisuutta todettiin edistävän myös sen, että toimintaohjeet on kirjattu uusia työntekijöitä ja sijaisia varten siten ettei työntekijän vaihtuminen estä toiminnan toteutumista. Osallisuuden käsitteiden merkitys on vastaajien mielestä konkretisoitava käytäntöön.

"Työyhteisöä on koulutettu jatkuvasti siitä miten edistän/ huomioin palvelun käyttäjien osallisuutta. Kaikille uusille työntekijöille kerrotaan se heti alkuinfossa."

Vastaajat toivat esille, että henkilöstön on otettava myös itse vastuuta osaamisensa kehittämisestä. Osallisuutta edistävä henkilöstö sitoutuu aineoston mukaan kehittämään itseään, on koulutus myönteinen ja kouluttautuu aktiivisesti. Omaa osaamista kerrottiin voivan kehittää myös harjoittelemalla yksikössä esimerkiksi kommunikaatiota tai tutustumalla muiden yksiköiden työhön.

"Itse olen vuoteen 2020 mennessä hakeutunut lisäkoulutuksiin ja koulutuksiin, jotta ammatitaitoni ja osaamiseni olisi riittävä silloisiin haasteisiin nähden."

Henkilöstön kerrottiin voivan laajentaa osaamistaan jakamalla osaamistaan yksikön sisällä. Esimiehen tehtävänä nähtiin huolehtiminen siitä, että työyhteisössä jaetaan ja hyödynnetään tietoa. Hänen on vastaajien mielestä myös tuotava esiin osallisuuden edistämisen tarkoitusta.

Osallisuutta peräänkuulutettiin esille nostettavaksi palavereissa ja yhdessä pohdittavaksi. Yhdessä nähtiin olevan hyvä keskustella myös arvoista ja osallisuuden merkityksestä palvelunkäyttäjille. Työntekijöiden odotettiin vastauksissa oppivan toisiltaan, jakavan osaamistaan, ohjaavan ja kouluttavan toisiaan.

"Henkilökunnan kanssa on käsitelty paljon olemassa olevien käsitteiden merkitystä asiakkaiden elämässä. Termit ja käsitteet on pyritty avaamaan selkeästi, huomioiden työntekijöiden osaamisen ja koulutuksen."

"Yksikössä toimii myös innokas kommunikaativastaava, joka tuo tietoa ja ohjaa muita työntekijöitä vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien käytössä. Hän myös edelleen kehittää koko ajan uusia työtapoja, kuinka kommunikoidaan vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden kanssa ja kuinka heitä tarpeitaan ja mielipiteitään saadaan selville."

9.4 Henkilöstö tuntee palvelunkäyttäjät

Vastaajat toivat esiin, että vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseksi henkilöstön on tunnettava palvelunkäyttäjät. Henkilöstön tulee aineiston perusteella perehtyä palvelunkäyttäjiin syvällisesti. Omaohjaaja järjestelmän koettiin edistävän tätä tutustumista. Omaohjaajan oletettiin vietettävän aikaa ohjattavansa kanssa ja pyrkivän ymmärtämään häntä.

"Olen syvällisesti eläytynyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen olemukseen, kokemusmaailmaan ja tapaan kommunikoida. Näin voin tarjota hänelle asioita ja tekemistä, josta hän pitää ja pystyy toteuttamaan. Olen myös tietoinen hänen mielipiteenilmaisustaan ja tavasta ilmaista mielipiteensä."

Myös esimiehen on vastaajien mielestä tunnettava palvelunkäyttäjät. Hänen toivottiin tunnistavan palvelunkäyttäjien tarpeet. Esimiehellä odotettiin olevan myös kuva arjen haasteista esim. itsemääräämisoikeuden toteuttamisen suhteen.

Vastauksissa tuli esille, että pysyvä henkilöstö tuntee palvelunkäyttäjänsä. Lisäksi pitkään samassa yksikössä työskennellyt henkilöstö tulee tutuksi vaikeasti kehitysvammaiselle ihmiselle. Henkilöstövaihtuvuuden minimoimiseksi yksiköissä tulee vastaajien mielestä työskennellä vakinaista henkilökuntaa.

9.5 Työaika kohtaa tarpeet

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen vaatii aineiston mukaan sitä, että henkilöstön työaika kohtaa palvelunkäyttäjien tarpeet. Henkilöstö tarvitsee tähän vastaajien mielestä aikaa. Aikaa mainittiin tarvittavan yhdessä oloon ja kommunikaatioon. Riittävä aika mahdollistaa vastaajien mielestä myös luovuuden. Palvelunkäyttäjien kanssa olemisen lisäksi osallisuuden edistäminen edellyttää henkilöstöltä vastausten mukaan aikaa havainnointiin, suunnitteluun ja kirjaukseen.

"Asukkaiden kanssa toimimiseen on riittävästi aikaa, jotta heidän tarpeensa on mahdollista tunnistaa parhaalla mahdollisella tarkkuudella."

Aineiston perusteella voi sanoa, että osallisuuden edistämisen katsotaan vaativan henkilöstön työajan ja sen käytön sovittamista palvelunkäyttäjien tarpeisiin. Tällöin henkilöstön aikaa mainittiin priorisoitavan mm. palvelunkäyttäjien toiveiden toteuttamiseen ja mahdollistetaan ohjaajien huomiota tarvittavana ajankohtana. Tämän katsottiin edellyttävän työaikasuunnittelulta joustavuutta.

"Henkilökunta on pistänyt enemmän aikaa toteuttaakseen henkilön omia toiveita."

"Työaikasuunnittelua on kehitetty ja yksilöllistetty. Joustavuus on huomioitu työajoissa ja tehtävissä."

9.6 Riittävästi henkilökuntaa

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollistumiseksi yksiköiden henkilöstömäärän edellytettiin vastauksissa olevan riittävä. Henkilöstöä tulee vastaajien mielestä olla tarpeeksi vastaamaan yksilöllisiin tarpeisiin, mahdollistamaan palvelunkäyttäjien itse-määää-misoikeus ja osallistuminen toimintaan. Kenenkään pääsemisen päivätoimintaan ei katsottu saavan olla kiinni siitä, ettei yksikössä ole tarpeeksi henkilökuntaa.

"Henkilökuntaresurssit mahdollistavat itsemäääämisoikeuden toteutumisen."

"Henkilökuntaa on riittävästi niin että voidaan huomioida yksilölliset tarpeet."

Vastaajien mielestä henkilöstön määrää arvioitaessa on huomioitava myös palvelunkäyttäjien vapaa-ajan tarpeet. Henkilöstömäärällä tulee vastausten mukaan mahdollistaa palvelunkäyttäjien pääseminen tapahtumiin ja retkille sekä mahdollistaa vapaa-ajan toimintaa. Lisäksi henkilökunnalla edellytettiin olevan aikaa ulkoilla ja retkeillä palvelunkäyttäjien kanssa. Henkilökunnan määrän edellytettiin riittävän myös yksilöllisen ajan antoon.

"Toivomme, että henkilöstömitoituksemme on sillä tasolla, että voimme asukkaitten kanssa osallistua erilaisiin rientoihin kodin ulkopuolella."

10 Omaisten vastaukset

Vaikka alkuperäinen suunnitelma omaisten vastausten analysoimisesta ei ollut mahdollinen, koen tärkeänä esitellä opinnäytetyössäni myös omaisten tuomia näkökulmia vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen palvelutuotannossa. Tässä luvussa esitän omaisten vastaukset nostaten esiin ne edellä esitetyt tulokset, jotka mainittiin omaisten vastauksissa. Työntekijöiden ja esimiesten vastauksista poiketen, useampi omainen kiinnitti huomiota palvelunkäyttäjän saamiin fyysisiin huomionosoituksiin.

Omaisten vastauksissa tuotiin esiin palvelunkäyttäjien oman elämän hallinnan tukeminen toimivalla toiminnalta palvelunkäyttäjien yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomioimista. Omaiset toivoivat, että palvelunkäyttäjät otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun ja että päivittäinen työskentely olisi yksiköissä suunniteltu asiakaslähtöisesti. Jokaisen palvelua toivottiin suunniteltavan yksilöllisesti. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten oman elämän hallintaa toivottiin tuettavan erilaisin menetelmin opittuja taitoja ylläpitämällä ja uutta opettelemalla. Erityisesti toivottiin harjoiteltavan kommunikaatioon ja itsenäistymiseen liittyviä taitoja. Perushoidossa kiinnitettiin huomiota ruokaan, palvelunkäyttäjälle yksilöllisesti sopiviin ruokailuväleihin, ruoan määrään ja laatuun.

Palvelunkäyttäjän sosiaalisen kanssakäymisen tukemisessa omaiset kiinnittivät huomiota yhteistyöhön palveluntuottajan ulkopuolisten tahojen (mm. erilaiset firmat) kanssa. Omaiset toivoivat, että palvelunkäyttäjät pääsisivät esimerkiksi erilaisten yhteistyöpäivien kautta tutustumaan erilaisiin työtehtäviin. Toivottiin jopa, että päivätoiminta tapahtuisi vakituisesti, mutta osa-aikaisesti, päivätoimintakeskuksen ulkopuolella. Lisäksi toivottiin palvelunkäyttäjille omia nettisivuja. Erityisesti nostettiin esille ulkoilu, jonka arvo on toki myös muussakin kuin sosiaalisessa kanssakäymisessä. Sen toivottiin olevan päivittäistä ja toteutuvan myös talviaikaan. Samoin yksiköihin toivottiin aktiviteettia, vaihtelua, "huisketta" ja vastapainoksi mahdollisuutta päästä omaan huoneeseen rauhoittumaan. Omaiset kiinnittivät huomiota palvelunkäyttäjän mahdollisuuksiin saada osakseen positiivisia tunteita ja tekoja, suukkoja ja hajeja. Yhteisöllisyys ilmaistiin voimaksi, jonka kautta yhteinen osallistuminen on antoisampaa.

Yhteisön toimintakulttuuriin liittyen omaisen kiinnittivät huomiota henkilökunnan työhön sitoutumiseen sekä motivaatioon työskennellä palvelunkäyttäjien ehdoilla. Lisäksi tuotiin esiin palvelunkäyttäjän, kodin ja päivätoimintayksikön/asumisyksikön keskinäisen yhteistyön tärkeyttä. Omaiset toivovat, että heitä kuunnellaan.

Palvelullisesta toimintaympäristöstä huomioitiin omaisten vastauksissa yksiköiden tilasuunnittelun käytännöllisyys. Tilasuunnittelun tulisi mahdollistaa mahdollisimman suuri liikkumisen itsenäisyys. Lisäksi toivottiin lisättävän kodinomaisuutta. Tukipalveluiden (fysioterapia, puhe-terapia, lääkäri) toivottiin olevan vaivattomasti saatavissa (ilman "paperisotaa"). Omaiset toivoivat saavansa yksikön kautta (esimerkiksi erikseen järjestetyt tilaisuudet) erilaista tietoa esimerkiksi edunvalvontaan tai erilaisiin sairauksiin liittyen.

Palveluiden henkilöstöresursseilta odotettiin henkilöstön ammattitaitoisuutta ja pysyvyyttä. Yksiköissä toivottiin olevan riittävästi henkilökuntaa ja sen toivottiin olevan moniammatillista. Henkilöstölle toivottiin koulutusta ja palveluntuottajan johdon toivottiin tuntevan yksikön arjen. Omaha-ohjelman järjestelmä mainittiin palvelunkäyttäjän osallisuutta edistävänä tuuksi tulemisen kautta.

11 Tulosten yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden näkemyksiä siitä mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Tulosten mukaan henkilöstö voi tukea vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta omaan elämäänsä. Tällaista tukea katsottiin olevan mm. palvelunkäyttäjän toiveisiin vastaaminen, palvelunkäyttäjän mielipiteen ilmaisun tukeminen ja mukaan päätöksentekoon ottaminen. Henkilöstön tehtävänä nähtiin myös vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten oman näköisen elämän elämisen ja eri asioissa kehittymisen mahdollistaminen.

Osallisuus yhteisöön toteutuu osallistumisen ja sosiaalisten suhteiden kautta. Henkilöstön on tulosten perustella huolehdittava vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuudesta osallistua toimintaan yksikössä. Lisäksi he voivat tukea palvelunkäyttäjiä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuus yhteisöön edellyttää henkilöstöltä palvelunkäyttäjien mukaan ottamista yhteiseen päätöksentekoon.

Sosiaalisiin suhteisiin saatu tuki on merkitsevä myös vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollisuuksiin yhteiskunnan ulottuvuudessa. Henkilöstön tekemä verkostotyö ja yksikön ulkopuolelle suuntautuvat osallistumisen mahdollisuudet edistävät tulosten mukaan osallisuutta. Kaikkien osallisuuden osa-alueiden; osallisuus omaan elämään, yhteisöön ja yhteiskuntaan, edistyminen mahdollistuu vuorovaikutuksessa. Osallisuuden edistämisessä keskeiseksi henkilöstön tehtäväksi näyttää muodostuvan palvelunkäyttäjien kommunikaatiota ja vuorovaikutusta edistävä työ.

Osallisuuden edistämisen nähtiin olevan kiinni myös työyhteisön asenteesta. Työyhteisön työskentelyn suunnitelmallisuudella ja tavalla kehittää toimintaa osana arkityötä vaikuttaa olevan merkitystä. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta edistävän työryhmän odotetaan

myös jatkuvasti laajentavan omaa osaamistaan. Esimiehellä nähtiin työryhmän toiminnan suhteen rooli työn ohjaajana ja arvojen esille tuojana.

11.1 Tulosten tarkastelu suhteessa Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan laatusuosituksiin

Opinnäytetyön tuloksia kehitysvamma-alan asumisen neuvottelu-kunta KVANK:n laatusuosituksiin verratessani huomasin niissä useita vastaavuuksia. KVANK on julkistanut laatusuosituksia asuntojen rakentamiseen (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010), yksilölliseen tukeen (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2011) ja osallisuutta ja työllistymistä edistävään toimintaan (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2016).

Laatusuosituksissa kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen rakentamiseen vuosiksi 2010-2017 kiinnitetään huomiota mm. laatutavoitteet täyttävän asunnon tunnuspiirteisiin, siihen että rakentamisen lähtökohtana ovat kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen tarpeet, fyysiset tilat ovat esteettömät ja niissä on turvallista liikkua, rakentamisen lähtökohdaksi on asuntojen muuntuvuus ja ns. moduuliajattelu, joka mahdollistaa asuntojen joustavan muokkaamiseen uusiin käyttötarkoituksiin sekä asuntojen keskeinen sijainti (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010). Laatusuosituksien liene tulleet tarpeeseen, sillä Haarni totesi vuonna 2006, etteivät silloiset asuntosuunnittelun ohjeet taanneet riittäviä tiloja vammaisen henkilön avustamiseen. Hänen mukaansa palveluasunnoilta toivotaan riittävää kokoa ja sijaintia palveluiden lähellä. (Haarni 2006, 50.)

Yksilöllisen tuen laatukriteereiden avainkäsitteinä ovat asunto ja yksilöllinen tuki. Asunnon tulisi olla omien toiveiden mukainen, normaalin asunnon tunnuspiirteet sisältävä ja sijaita tavallisessa asuinympäristössä. Kehitysvammaisella ihmisellä tulee myös olla mahdollisuus valita asuintoverinsa. Yksilöllinen tuki on laatusuosituksen mukaan yksilöllisesti suunniteltu, toteutettu ja hinnoiteltu. Se on tarpeen mukaista, joustavaa ja henkilön valitsemaa, perustuu palvelunkäyttäjän tuen tarpeen arviointiin ja mahdollistaa oppimisen ja kehittymisen. Palvelun tuottajalta tämä laatukriteeristöön mukaan tarkoittaa mm. että avun ja tuen tarpeen arviointia ja palvelusuunnittelua tehdään yhdessä palvelunkäyttäjän ja häntä tukevien läheisten kanssa. Samoin edellytetään resursointia ja työajan käytön suunnittelua palvelun-käyttäjien tarpeiden mukaan sekä palvelun yksilöllisestä mitoittamisesta. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2011.)

KVANK:in osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereiden pohjalla on ajatus siitä, että toiminta vaikuttaisi nykyistä päivä- ja työtoimintaa laajemmin kehitysvammaisen ihmisen osallisuuden ja työllistymisen edistämiseen (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2016). Opinnäytetyön tulosten perusteella työntekijät voivat edistää vaikeasti kehitysvammaisten osallisuutta mm. tukemalla palvelunkäyttäjien oman elämän hallintaa.

KVANK:n osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereistä ensimmäinen velvoittaa työntekijää varmistamaan, että palvelunkäyttäjät saavat riittävän tuen valintojen tekemiseen ja tavoitteidensa saavuttamiseen. Niin ikään laatukriteeristön kymmenes kohta edellyttää tukemaan palvelunkäyttäjän palvelun sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamista. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2016.) Opinnäytetyössä nousi esille sosiaalisissa suhteissa toimiseen annettava tuki. KVANK:in laatusuosituksissa vastaavia asioita käsitellään kohdassa kolme: tuki lähiyhteisöihin liittymiseen, kohdassa kahdeksan: tuki itseilmaisuuksiin ja luovuuteen ja kohdassa yhdeksän: tuki merkityksellisissä sosiaalisissa suhteissa toimimiseen. Laatukriteeristön muita kohtia ovat tuki muutoksiin ja siirtymä-vaiheisiin, tuki opintoihin pääsemiseen, tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen, tuki terveyteen ja hyvinvointiin ja tuki ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2016.)

11.2 Pohdinta

Tapasin Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Osallisuustiimin (2017) tarkoituksena keskustella kehitysvammaisten ihmisten osallisuudesta erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla. Keskustelu kulki vapaamuotoisesti ensin työpaikkani toimintaympäristöä ja -tapoja esitellen ja sen jälkeen yhteisen pöydän ääressä Tukiliiton materiaalin pohjalta täydentäen. Keskustelu vahvisti jo omastakin kokemuksestani syntynyttä käsitystäni siitä, että opinnäytetyön tulokset olivat oikean suuntaisia ja vastaavat yleistä käsitystä siitä, miten nykypäivänä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta voidaan palvelutuotannossa edistää. Konola, Kekki, Tiihonen ja Marjamäki (2011, 33) tuovat esiin, että ajattelutavan muutokset eivät koske vain työyhteisöjä vaan edellyttävät myös palvelujen uudelleen näkemistä ja järjestämistä. Taustalla ja tavoitteena tulee heidän mukaan olla normaaliuden periaatteet, palvelujen tehtävänä on varmistaa, että kehitysvammaiset ihmiset ovat samanlainen osa yhteiskuntaa kuin muutkin ihmiset.

Stakesin raportissa (2006, 48) Haarni ottaa kantaa vammaisten henkilöiden oikeuteen määrittellä itse tarpeensa. Hänen mukaansa asiakaslähtöisyys rakentuu osallistumisesta ja yhteistyöstä ja tämä näkökulma näyttäisi usein puuttuvan palveluiden suunnittelussa. Haarnin esittämä perustelee sen opinnäytetyön tuloksen, että työntekijöiden on vastattava palvelunkäyttäjän toiveisiin ja otettava hänet mukaan päätöksentekoon, tärkeyttä.

Vehmaksen (2012, 48) mukaan vammaisten ihmisten subjektiuden tunnustaminen on olennaista pyrittäessä heidän mahdollisimman tasa-arvoisen asemansa saavuttamiseen. Opinnäytetyön vastauksissa tasa-arvoinen asenne liitettiin yhteisön toimintakulttuuriin ja siten sen osallisuuden edistämisen mahdollisuuksiin. Konola, Kekki, Tiihonen ja Marjamäki (2011, 33) toteavat, että kehitysvammaista henkilöä on tuettava elämään sellaista elämää, jota hän itse

haluaa elää. Heidän mukaansa tämä voi olla ammattilaisille ja kehitysvammaisten ihmisten läheisille haasteellista erityisesti silloin, kun kehitysvammaisen ihmisen omat toiveet eroavat siitä mitä itse pidämme sopivana.

Hintsala ja Ahlström (2011, 20) toteavat etteivät tavoitteet kehitysvammaisten henkilöiden oman päätäntävällän ja kontrollin lisääntymisestä ole täyttyneet. Heidän vaikutusmahdollisuutensa näyttävät edelleen jäävän vain näennäisiksi ja arkea leimaavat säännöt ja rutiinit. Oman kokemukseni mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla tällaisia rutiineja on havaittavissa edelleen esimerkiksi ruokailun, päivätoiminnan rytmin ja nukkumisen kohdalla. Opinnäytetyössä nousi esille useita tähän liittyviä henkilöstön osallisuuden edistämisen mahdollisuuksia kuten palvelunkäyttäjien mukaan ottaminen päätöksentekoon, osallistumisen mahdollisuuksien lisääminen ja mielipiteen esittämisen tukeminen. Työntekijät voivat myös vaikuttaa työyhteisön asenteeseen, mikä on keskeinen tekijä tavoitteen saavuttamiseksi.

Henkilöstön kouluttaminen kehitysvammaisten ihmisten päätäntävällän tukemiseen nousi esiin opinnäytetyössä. On kuitenkin havaittu, että pelkkä henkilöstön koulutus ei siirrä tunnistettuja yksilöllisiä toiveita ja tavoitteita toiminnaksi. Tarvitaan työskentelytapojen ja rakenteiden uudistamista. Muutos edellyttää myös työtapojen tietoista pohdintaa, niiden näkyväksi tekemistä, työvuorosunnittelun, vastuunjaon ja kirjaamiskäytäntöjen uudelleen organisoinnista. (Hintsala & Ahlström 2011, 20.) Aineistosta löytyi mm. yhteisön toimintakulttuuriin ja palvelulliseen toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä, joihin työntekijöiden omat vaikuttamisen mahdollisuudet ovat pienet. Esimiehellä on työskentelyä ohjaava asema ja siten hänellä on merkitystä työyhteisön mahdollisuuksiin toimia osallisuutta edistävästi. Työyhteisön toimintakulttuuria ohjaa myös palvelua tuottava organisaatio ja ympäröivä yhteiskunta mm. asenteiden, lainsäädännön ja taloudellisen panostuksen muodossa.

Opinnäytetyön tuloksissa osallisuuden edistäminen liittyy monin tavoin kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen. Hintsala ja Ahlström nostavat esille kehitysvammaisen ihmisen oikeuden tulla kohdelluksi siten kuin itse haluaa ja tavalla, joka mahdollistaa omaa osallisuutta. Heidän mukaansa kehitysvammaisten ohjauskäytännöissä on paljon työkäytäntöjä, usein hyvää tarkoittaen toteutettuja, jotka riistävät ihmiseltä mahdollisuuden elää oman näköistä elämää. He peräänkuuluttavat työntekijöiltä toimintatapaa, jossa keskeisiä asioita ovat kommunikatio ja vuorovaikutus sekä sellaiset positiiviset keinot, joilla voidaan tukea ihmisen omaa mielipiteen ilmaisua. Huomio tulisi heidän mukaansa siirtää kehitysvammaisen ihmisen ominaisuuksista henkilöstön toimintaan. Mitä vaikeampi henkilön on itse ilmaista toiveitaan ja tarpeitaan sitä merkityksellisempää on, että eri vuoroissa toimivat työntekijät hallitsevat juuri hänen yksilöllisen vuorovaikutustapansa. (Hintsala & Ahlström 2011, 21.)

Konola, Kekki, Tiihonen ja Marjamäki (2011, 33) toteavat, että suomalaisessa palvelujärjestelmässä on kiinnitetty aivan liian vähän huomiota kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisen

kanssakäymisen tukemiseen. Heidän mukaansa kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisten suhteiden säilymistä ja uusien syntymistä on tuettava. Myös lähiyhteisön kunnioitusta kehitysvammaisia ihmisiä kohtaan tulee edistää.

Sosiaalista kanssakäymistä voidaan opinnäytetyön aineiston mukaan tukea erilaisin toimin niin yksikössä kuin sen ulkopuolella sekä pyrkimällä integroitumaan ja vaikuttamaan yhteiskunnan asenteisiin inklusiota tavoitellen. Myös Vehmaksen (2012, 46) mukaan vammaisen ihmisten ja heidän läheisten hyvinvointi on riippuvainen heitä ympäröivän yhteisön käytännöistä. Sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksiin vaikuttaa olennaisesti henkilön mahdollisuudet itseilma-suun, käytettävissä ja käytössä olevat kommunikaation sekä vuorovaikutuksen tavat ja -menetelmät. Näistä näkökulmista on perusteltua, että yhteiskunnan asenteisiin vaikuttaminen on myös yksittäisen työntekijän työtehtävä.

Opinnäytetyön tulokset kertovat, että palveluntuotannossa henkilökunnalla on mahdollisuus käyttää monenlaisia konkreettisia keinoja edistämään vaikeasti kehitysvammaisten osallisuutta. Aineistosta nousi myös esiin osallisuutta edistäviä tarpeita, liittyen esimerkiksi asumisen rakenteisiin, henkilöstön määrään ja palvelunkäyttäjän saamiin tukipalveluihin, jotka ovat vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden kannalta merkityksellisiä, mutta joiden toteutumiseen tarvitaan tukea työyhteisön ulkopuolelta: palveluntuottajalta, palvelunostajalta, yhteiskunnalta. Näiden tarpeiden täyttämättömyys vaikeuttaa tai jopa estää palvelua tuottavaa henkilöstöä tekemästä laatutavoitteet täyttävää osallisuutta edistävää työtään. Haarni (2006, 48) peräänkuuluttaa tarvelähtöisen ajattelun kehittämistä toiminnan kehittämiskohtien havaitsemiseksi. Hänen mukaansa vammaiset ihmiset tarvitsevat tietoa tarjolla olevista mahdollisuuksista ja palveluista, yksilöllisestä tukea ja apua mielekkään elämän toteuttamiseen, tarvittavat apuvälineet, asumien järjestelyt, liikkumisen mahdollistavat palvelut sekä kommunikaatiota tukevat vaikeavammaisten tulkkipalvelut.

Ei myytävänä- kansalaisaloite (2017) vastustaa vammaisten henkilöiden koko elämän mittaisen ja välttämättömien palveluiden kilpailuttamista. Nykyinen kilpailutusmenettely ei aloitteen mukaan mahdollista vammaisten henkilöiden osallisuutta päätöksen tekoon heidän omaa elämäänsä olennaisesti vaikuttavissa ratkaisuissa. Kilpailutuksen seurauksena palveluntuottaja ja sen mukana koko henkilöstö saattaa vaihtua. Rasa (2015, 103) huomasi kehitysvammaisten asumisyksikköön sijoittuvassa tutkimuksessaan, että omaohjaajuudella on merkittävä asema kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden toteutumisessa. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu hyvin laajasti huolehtia palvelunkäyttäjän tarpeista. Hän tietää ja tuntee palvelunkäyttäjän asiat ja vastaa niistä. Omaohjaaja tekee yhteistyötä palvelunkäyttäjän läheisten ja muun verkoston kanssa. Myös opinnäytetyössä nousi esiin tutun ja pitkäaikaisen henkilöstön tärkeys. Sen tulosten mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuus kokea osallisuutta on riippuvainen siitä, kuinka hyvin heitä ohjaava henkilöstö tuntee heidän tarpeensa ja osaa tulkita heidän vuorovaikutusaloitteitaan. Ohjaajien tehtävänä on selvittää näitä tarpeita erilaisin

keinoin sekä kehittää omia vuorovaikutustaitojaan. Tällainen työskentely tarvitsee pitkäjänteisyyttä ja alkaa aina uudelleen ohjaajien vaihtuessa.

Hintaperusteisella kilpailutuksella on myös merkitystä henkilöstön riittävyyteen, siihen kuinka paljon ja millaisella koulutustaustalla palveluntuottaja voi henkilöstöä palkata, sekä henkilöstön työajan jouston mahdollisuuksiin, joutaako henkilöstö palvelunkäyttäjän tarpeiden mukaan vain tiettyjen aikaraamien puitteissa? Rasan (2015, 102) mukaan kotikunnissa tehdyt päätökset asettavat kehitysvammaiset ihmiset palveluiden käyttäjänä eriarvoiseen asemaan. Yhteiskunnan niukkenevat taloudelliset resurssit vaikuttavat hänen mukaan ohjaajien määrään ja sitä kautta ohjaajan aikaan kohdata yksittäistä palvelunkäyttäjää. Opinnäytetyössä nousi esiin myös henkilöstön kouluttamisen tärkeys. Kilpailutukset uhkaavat palveluntuottajan mahdollisuuksia suunnitella pitkäjänteisesti henkilöstön osaamisen kehittymistä tukevia toimia.

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisessä korostuvat kommunikaation ja vuorovaikutuksen haasteet. Opinnäytetyön tuloksissa tämä näkyy siten, että monet osallisuutta edistävät teot liittyvät henkilöstön vuorovaikutustaitoihin, kommunikaatiomenetelmien käytön hallintaan ja käyttöön. Jos vaikeasti vammaisella ihmisellä on kuulovamma tai puhevamma, mutta hän kykenee ilmaisemaan tahtonsa tulkkauksen avulla siten, että hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikaatiomenetelmä, hän on oikeutettu saamaan Kelan järjestämää tulkkauspalvelua. (Vammaispalvelujen käsikirja 2015a.) Työssäni olen havainnut tulkkeja käytettävän tukemassa palvelunkäyttäjien mielipiteen ilmaisua palavereissa tai toiminnan suunnittelussa sekä osallistumista yhteisiin tapahtumiin. Kela on kesällä 2017 kilpailuttanut tulkkipalveluidensa tuottajat. Kilpailutusta vastustavien järjestöjen mukaan Kela on heikentämässä tulkkauspalvelua mm. palvelusaikoja supistamalla ja tulkkien määrää vähentämällä. Myös kehitysvammaliitto on esittänyt huolensa varsinkin tulkkien saatavuuden suhteen. Kehitys-vammaliitto toteaa, että muutos vaikuttaa merkittävästi niiden puhevammaisten elämään, jotka eivät voi enää käyttää tutun tulkin palveluita. Pahimmillaan tämä estää tulkkauspalvelun käytön ja voi johtaa sosiaaliseen yksinäisyyteen ja syrjäytymiseen. (Kehitysvammaliitto 2017.) Palvelutuotannossa tulkkipalveluiden saatavuus vaikuttaa siitä hyötyvien palvelunkäyttäjien kohdalla henkilöstön mahdollisuuksiin kartoittaa heidän toiveita ja tarpeita. Tässä yhteydessä palvelua tuottavalla henkilöstöllä voi olla halu ja osaaminen kartoittaa palvelunkäyttäjän tarpeet ja toiveet sekä ottaa palvelunkäyttäjä mukaan toiminnan suunnitteluun, mutta yhteiskunnan lakisääteisesti tarjoaman tukipalvelun toteutuksen puutteet toimivat hyvän laadun esteenä.

Niin ikään järjestöt ovat samanaikaisesti edellä mainittujen kannanottojen kanssa esittäneet huolen vammaisten henkilöiden kuljetuspalveluiden kilpailutuksesta Uudellamaalla. Järjestöt katsovat, että kilpailutusta valmisteleva työryhmä ei ole kuullut vammaisia. Lisähuolta ai-

heuttaa kilpailutuksen valmisteleminen Helsingissä toimivan mallin mukaisesti, koska kyseisessä mallissa on havaittu useita puutteita. Tällä järjestämistavalla matkojen odotus ja matka-ajat ovat kasvaneet kohtuuttomiksi lyhyilläkin matkoilla. Järjestöjen kannanoton mukaan moni ei uskalla käyttää matkapalvelua koska kokee sen käyttämisen turvattomana ja epäluotettavana. (Kannanotto koskien vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelujen kilpailutusta Uudellamaalla 2017.) Opinnäytetyössä kuljetuspalveluiden toimivuus on osa tukipalveluita, joiden tulee olla kunnossa osallisuuden mahdollistumiseksi. Suurin osa vaikeasti kehitysvammaisista ihmisistä tarvitsee kuljetuspalveluja mm. osallistuakseen päiväaikaiseen toimintaan, voidakseen olla mukana omien asioidensa hoidossa ja voidakseen liikkua yhteiskunnassa. Opinnäytetyössä nousi esiin, että ohjaajat voivat edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta tarjoamalla mahdollisuuksia osallistumiseen yksikön ulkopuolella ja edistää yhteiskunnan tietoisuutta vaikeasti kehitysvammaisista ihmisistä liikkumalla heidän kanssaan yhteiskunnassa. Tämän kaltainen työ vaatii kuitenkin joustavasti palvelunkäyttäjien tarpeita huomioivat kulkuvälineet, mihin tarpeeseen kunnan järjestämien kuljetuspalveluiden olisikin vammaispalvelulain mukaan tarkoitus vastata. (Vammaispalvelujen käsikirja 2015b.)

Hynynen ja Huhta (2011, 8) toteavat, että kehitysvammaisen ihmisen ja tarvittaessa hänen läheistensä mukanaolo palvelujen suunnittelussa ja järjestämisessä on tärkeää osallisuuden ja itsemääräämisen turvaamiseksi. Hintsala ja Ahlström (2011, 20) tuovat esiin, että kehitysvammaisten ihmisten oman päätöksenteon ja oman elämän suunnittelun toteutuminen tarvitsee vielä paljon koulutusta, tukea, ohjausta ja välineitä. Kuten opinnäytetyössäkin ilmeni, henkilökunta tarvitsee koulutusta uuteen ajattelu- ja työskentelytapaan. Yhteiskunnan esittämät vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen tähtäävät lait ja toimenpideohjelmat vaikuttavat suhteessa heidän tarvitsemien palveluiden taloudelliseen kilpailuttamiseen kaksinaismoralistisilta. Onko vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen vain kau-
niita lauseita, palveluntuottajiin kohdistuva laatuvaatimus vai aito yhteiskunnallinen arvo?

11.3 Jatkokehittämis haasteet

Opinnäytetyön tuloksia tarkastellessa saattaa syntyä ajatus siitä, miten osallisuus voi toteutua vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen kohdalla. Vehmas (2012, 48) toteaa, että vaikea kognitiivinen vaurio voi kaikesta tuesta huolimatta estää tasavertaiset osallisuuden mahdollisuudet samoihin asioihin kuin valtaväestöllä, mutta tästä huolimatta tasa-arvoiset toiminnan mahdollisuudet on annettava kaikille. Tämä tarkoittaa pyrkimystä poistaa osallistumisen esteitä ja kohtuullisia mukautuksia osallistumisen mahdollistamiseksi (esimerkiksi esteetön rakentaminen ja henkilökohtainen apu). Hintsala ja Ahlström (2011, 20) peräänkuuluttavat myös vaikeimmin vammaisten ihmisoikeuksia sekä heidän palveluidensa yksilöllistä räätälöintiä. He toteavat että vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kohdalla palveluiden suunnittelussa korostuu

läheisten mukaan ottaminen, oikein kommunikaatiotapojen etsiminen ja pyrkimys kunkin ihmisen kohdalla suurimpaan mahdolliseen itsemääräämisoikeuteen. Keskustelussa Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n (2017) osallisuustiimin kanssa nousi esiin sama aihe. Tukiliiton osallisuustiimi kouluttaa henkilöstöä tavoittelemaan vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen kohdalla niin suurta osallisuutta kuin hänen kohdalla on mahdollista, niissä asioissa mitkä ovat hänelle yksilöllisesti mahdollisia.

Aineistoa kerätessäni pohdin aiheen haastavuutta. Sain kielteisiä vastauksia pyytäessäni osallistumista opinnäytetyöhöni ja kuulin tuskailuja aiheen vaativuudesta ja siitä ettei vastaaja oikein tiedä tai osaa sanoa aiheesta mitään. Jotkin kertomuksista olivat myös hyvin lyhyitä eivätkä juuri tuottaneet vastauksia. Mietin oliko osallisuus käsitteenä vielä osalle henkilöstöä tuntematon. Tähän kysymykseen vastausta etsimättä voi tuloksista todeta että henkilöstön, siis työntekijöiden ja esimiesten, vastaukset yhteensä kattavat aihealueen. Tietoa osallisuuden edistämisen mahdollisuuksista siis on, mutta se on vielä hajanaista ja vain osan henkilöstöä hallussa. Osan vastaajista kokema aineiston tuottamisen hankaluus kertoo myös siitä, että pysähtyminen aiheen äärelle oli itsessään jo yksittäisten työntekijöiden kohdalla vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisen näkökulmasta tarpeellista.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin yksiköissä, joissa esimiehen mukaan tuotettiin palvelua vähintään yhdelle vaikeasti kehitysvammaiselle ihmiselle. Kehyskertomuksissa pyydettiin kertomaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuudesta. Mitään diagnoositietoja tai pyyntöä ajatella jotakin tiettyä henkilöä ei esitetty. Näin ollen vastaajat saattoivat muodostaa hyvin itsenäisen käsityksen siitä, miten he määrittelivät vaikean kehitysvamman. Myös osallisuuden käsitteen on tämänkin työn määrittelyissä todettu olevan hyvin monimuotoinen. Näistä syistä voidaan ajatella opinnäytetyön tulostenkin olevan hyvin laaja-alaiset. Koska jokainen ihminen on oma yksilönsä ja määrittää oman osallisuutensa on tuloksia, siis osallisuutta edistäviä tekoja, hyödynnettävä kunkin vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen omien merkityksellisten asioiden näkökulmasta.

Lähtökohta tähän opinnäytetyöhön oli selvittää kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisen mahdollisuuksia. Heillä on yleensä haasteita kommunikaatiossa, monesti se perustuu muutaman merkin (esim. kuva, viittoma) hallintaan ja erilaisiin vuorovaikutuksellisiin tapahtumiin ja havainnointiin. Osallisuutta heidän kohdallaan pohdittaessa haasteeksi saattaa nousta kommunikaation lisäksi kognitiivinen toimintakyky. Esimerkiksi valintojen mahdollisuuksia lisäämällä voimme edistää osallisuutta, mutta valinnalla ei ole ihmiselle merkitystä mikäli hän ei ymmärrä vaihtoehtoja. Tällöin ohjaajan tehtävänä on opettaa vaihtoehtojen merkitys ihmiselle tai tehdä valinta hänen puolestaan havaintojensa pohjalta. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisten kokemusten tarjoamista ja sen havainnointia, kuinka vaikeasti kehitysvammainen ihminen niihin reagoi. Samaa havainnointia on käytettävä,

jotta saisimme selville miten ja missä vaikeasti kehitysvammaisen henkilö haluaa olla osallinen. Kommunikaatiotaitojen tai kognitiivisen toimintakyvyn puutteet haastavat henkilön mahdollisuuksia kokea osallisuutta. Olennaista kaikkein vaikeimmin vammaistenkin kohdalla on mahdollistaa heidän osallisuuttaan heidän elämänsä kannalta merkityksellisissä asioissa. Opin-
näytetyön tulokset ovat aivan yhtä relevantteja kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseen kuin muidenkin. Tulosten joukosta on valittava kunkin yksilön omaa osallisuuden kokemusta vaikuttavimmin mahdollistavat teot.

Toisaalta aineistosta nousi tekijöitä, jotka palvelunkäyttäjistä riippumatta edistävät vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Työyhteisön asenteilla ja työnteon lähtökohdilla todettiin olevan merkitystä. Osallisuuden edistäminen vaatii työntekijöiltä rohkeutta ja tasa-arvoista asennetta. Työntekijän on tulosten mukaan pystyttävä suunnitelmalliseen työskentelyyn ja kehitettävä toimintaa osana arkityötään. Yhteistyö monien eri verkostojen kanssa edellyttää työntekijältä yhteistyökykyä ja jatkuvan kehittämisen vaade oman osaamisensa laajentamista. Työntekijöiden kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen merkitys on kiistaton. Varsinkin kommunikaatioon toivottiin tulevaisuudessa uusia tietoteknisiä ratkaisuja ja niitä ilmestyykin markkinoille kasvavaa tahtia, ohjaajien osaamista tarkastellessa kannattaakin huomiota kiinnittää myös tietoteknisiin taitoihin. Ajattelutavan muutosta eri palveluissa tarvitaan myös työaikojen suhteen, ne olisi pystyttävä suunnittelemaan joustavasti palvelunkäyttäjien tarpeiden mukaan.

Opinnäytetyön tuloksista voi havaita, että vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen palvelutuotannossa vaatii työntekijöiden, esimiesten, palveluntuottajan, palvelunostajanostajan ja yhteiskunnan yhteistyötä. Osallisuus edes palvelutuotannon sisällä ei näytä voivan toteutua pelkästään henkilökunnan antaman tuen turvin. Yhteiskunnan tuottamat tukipalvelut sekä muu mm. asenteellinen tuki ovat välttämättömiä kun tarkastellaan palvelutuotannon mahdollisuuksia vaikeasti kehitysvammaisten osallisuuden edistämiseen. Viimekädessä kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollisuudet ovat kuitenkin riippuvaisia ohjaajien työskentelytavoista (Rasa 2015,2). On tärkeää, että ohjaajat eivät turvaudu rutineihin vaan pystyvät tarkastelemaan työtään löytäen kehitysvammaisen ihmisen osallisuuden mahdollisuudet (Rasa 2015,2). Ohjaajat voivat tukea vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta tukemalla heitä oman elämän hallinnassa ja sosiaalisissa suhteissa sekä vaikuttamalla omalta osaltaan yhteisön toimintakulttuuriin.

Lähteet

Painetut

Arvio, M. 2011. Kehitysvamma-käsite. Teoksessa Arvio, M. & Aaltonen, S. Kehitysvammainen potilaana. Helsinki: Duodecim, 12-16.

Eskola, J. 1997. Eläytymismenetelmäopas. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, J. & Wallin, A. 2015. Eläytymismenetelmä: perusteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 56-69.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. painos. Helsinki: Tammi.

Kallio, P., Stenvall, E., Bäcklund, P. & Häkli, J. 2013. Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) Ketä kiinnostaa?: lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 69-87.

Kananen, J. 2008. KVALI. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteen. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Moberg, S. & Vehmas, S. 2015. Eryityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Teoksessa Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. Eryityspedagogiikan perusteet. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-74.

Rinnekoti-Säätiö 2016. Palvelukuvasto.

Rinnekoti-Säätiö 2014b. Vuosikertomus 2014. Rinnekoti-Säätiö Konserni.

Suoninen, E. & Jokinen, A. 2011. Umpikujien tarinallinen purkaminen. Teoksessa Oksanen, A. & Salonen, M. (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 36-62.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaa ja etiikkaan. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Sähköiset

Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen, yksilöllinen ja erilainen elämäntietä. Viitattu 20.2.2016. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3319/tutkimuk-sia94_netti.pdf

Curtice, L. 2010. Lessons for inclusive citizenship? Difference, disability and rights in the lives of people with learning disabilities who have high support needs. Viitattu 1.11.2015. <http://theses.gla.ac.uk/1902/1/2010curticephd.pdf>

Ei myytävänä- kansalaisaloite, 2017. Kansalaisaloite.fi. Viitattu 1.10.2017. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/2538>

Haarni, I. 2006. Keskenikäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Viitattu 3.12.2015 ja 25.10.2017, <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77988/R6-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>

Helavirta, S. 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Viitattu 18.1.2016. <http://tam-pub.uta.fi/handle/10024/6682>

Hintsala, S. & Ahlström, M. 2011. Perustuuko asuminen tarpeisiin vai järjestelmien ylläpitämiseen? Teoksessa Päivi Ripatti (toim.) THL:n Raportti 10/2011 Kehitysvammaisten asuminen, Uusi reformi 2010-2015. Helsinki: Unigrafia Oy, 18-23. Viitattu 25.10.2017. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1>

Hulkari, K. 2006. Työssäoppimisen laadun käsite, arviointi ja kehittäminen sosiaali- ja terveysalan ammatillisessa peruskoulutuksessa. Viitattu 18.1.2016. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67622/951-44-6684-5.pdf?sequence=1>

Hynynen, R. & Huhta, J. 2011. Valtioneuvoston periaatepäätöksen toteuttaminen kehitysvammaisten asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista. Teoksessa Päivi Ripatti (toim.) THL:n Raportti 10/2011 Kehitysvammaisten asuminen, Uusi reformi 2010-2015. Helsinki: Unigrafia Oy, 7-10. Viitattu 1.10.2017. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1>

Hyytiäinen, M. 2012. Integroiden, segregoiden ja osallistaen. Kolmen vaikeasti kehitysvammaisen oppilaan opiskelu yleisopetuksessa ja koulupolku esiopetuksesta toiselle asteelle. Viitattu 21.1.2016. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0686-1/urn_isbn_978-952-61-0686-1.pdf

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Viitattu 22.10.2017 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1

Jämsen, A. & Pyykkönen, A. 2014. oSallisuuden jäljillä. Viitattu 3.12.2015. <http://www.jelli.fi/lataukset/2014/05/oSallisuuden-j%C3%A4lji%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

Kannanotto koskien vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelujen kilpailutusta Uudellamaalla. 2017. Viitattu 1.10.2017. <http://www.kvtuki57.fi/ajankohtaista/872-kannanotto-koskien-vammaisten-henkilöiden-kuljetuspalvelujen-kilpailutusta-uudellamaalla>

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010. Viitattu 22.10.2017. http://www.kvank.fi/wp-content/uploads/laatusuositukset_asuntojen_rakentamiseen_2010_2017.pdf

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2011. Viitattu 22.10.2017. <http://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-työllistymistä-edistävän-toiminnan-laatukriteerit.pdf>

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2016. Viitattu 22.10.2017. <http://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-työllistymistä-edistävän-toiminnan-laatukriteerit.pdf>

Kehitysvammaliitto 2015. Viitattu 1.12.2015. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/paamaara-arvot-strategia/>

Kehitysvammaliitto 2017. Viitattu 1.10.2017. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/tieto-kehan-tulkkauksien-muutoksista-ei-tavoittanut-puhevammaisia-palvelun-kayttajia/>

Kiilakoski, T. & Gretscher, A. 2012. Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista. Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla? Viitattu 22.10.2017 http://www.nuorisotutkimus-seura.fi/images/julkaisuja/muistiinpanoja_demokratiaoppitunnista.pdf

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisen ihmisen osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Viitattu 1.11.2015. http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%C3%B6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2

Koski-Heikkinen, A. 2013. Ammatillisen opettajan identiteetti ja auktoriteetti. Ammatilliset opettajat ja opiskelijat ideaalia ammatillista opettajuutta etsimässä. Viitattu 18.1.2016.

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61682/Koski-Heikkinen_Ac-taE%20138.pdf?sequence=2

Kujala, E. 2003. Asiakaslähtöinen laadunhallinnan malli. Tilastolliseen prosessinohjaukseen perustuva sovellus terveystieteeseen. Luettu 1.10.2017. <http://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/67266/951-44-5605-X.pdf?sequence=1>

Konola, K., Kekki, S., Tiihonen, P. & Marjamäki, K. 2011. Tulevaisuus omilla käsissä – Miten päämies itse johtaa oman elämänsä ja palvelujensa suunnittelua. Teoksessa Päivi Ripatti (toim.) THL:n Raportti 10/2011 Kehitysvammaisten asuminen, Uusi reformi 2010-2015. Helsinki: Unigrafia Oy, 32-40. Viitattu 25.10.2017. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1>

Lindqvist, A-M. 2014. Personer med utvecklingsstörning skapar och utövar sitt sociala medborgarskap – spänningsfält kring delaktighet. Viitattu 20.2.2016. http://www.fskc.fi/Site/Data/2067/Files/MaWre_Rapport_1_2014_A_M_Lindqvist_10_09_2014_FINAL.pdf

Maxwell, G. 2012. Bringing more to participation. Participation in school activities of persons with disability within framework of the international classification of functioning, disability and health for children and youth. Viitattu 20.2.2016. <http://hj.diva-porta.org/smash/get/diva2:527984/FULLTEXT01.pdf>

Me itse ry 2015. Viitattu 4.12.2015. <http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/etusivu/mika-on-me-itse/>

Misukka, E. 2009. Työn merkitys kehitysvammaiselle, ”– en ruppee kuule ilimasta hommoo kuule tekemään.” Viitattu 20.2.2016. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-1311-0/urn_isbn_978-951-27-1311-0.pdf

Mäki, T. 2004. Laadun informaatio-ohjauksen haasteet. Hoitohenkilökunnan ja laatusuositusten laadulle antamien merkitysten harmonisuus ja ristiriitaisuus. Viitattu 19.1.2016. <http://wanda.uef.fi/uku-vaitokset/vaitokset/2004/isbn951-781-948-X.pdf>

Mäkinen, M. 2009. Digitaalinen voimistaminen paikallisyhteisöjen kehittämisessä. Viitattu 24.10.2017. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66438/978-951-44-7642-6.pdf?sequence=1>

Rasa, M. 2015. Mahdollistettu toimijuus. Etnografia kehitysvammaisen aikuisen ja lähihoitajan arjesta asumispalveluyksikössä. Viitattu 24.10.2017. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=5dc2927c-e212-4f56-84fe-8def6f28c0b9>

Rinnekoti-Säätiö 2014. Viitattu 27.1.2016. <http://www.rinnekoti.fi/fi/tietoa-saatiosta/>

Saari, A. 2011. Inklusion nosteet ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoin liikunnallinen iltapäivätoiminta. Viitattu 20.2.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36793/9789513944339.pdf?sequence=1>

Sinivuori, T. 2002. Teatteriharrastuksen merkitys. Teatteriharrastusmotiivit ja taiteellinen oppiminen teatteriesityksen valmistusprosessissa. Viitattu 18.1.2016. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67202/951-44-5336-0.pdf?sequence=1>

STM 2006. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Viitattu 24.11.2015. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112510/URN%3ANBN%3Afi-fe201504227254.pdf?sequence=1>

STM 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Viitattu 24.11.2015. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112497/URN%3aBNB%3afi-fe201504225692.pdf?sequence=1>

STM 2015. Vammaispalvelulain uudistaminen sai laajaa kannatusta. Viitattu 3.12.2015. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vammaispalvelulain-uudistaminen-sai-laajaa-kannatusta

Suomen YK-liitto 2012. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Viitattu 3.12.2015. http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

Suhonen, S. 2014. Kelan terminologinen sanasto. Etuuksiin liittyvät käsitteet, 3. laitos. Viitattu 21.1.2016. http://www.kela.fi/documents/10180/1169690/Kelan_terminologinen_sanasto.pdf/3e9844c1-002f-4571-a4ce-1e3ded93461a

Vammaispalvelujen käsikirja 2015a. Tulkkauspalvelu. THL. Viitattu 1.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/tulkkauspalvelu>

Vammaispalvelujen käsikirja 2015b. Kuljetuspalvelu ja saattajapalvelu. THL. Viitattu 1.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/liikkuminen/kuljetuspalvelu-ja-saattajapalvelu>

Vehmas, S. 2012. Yksilön vai yhteisön vika? – vammaisuus-käsitteen moraalifilosofista tarkastelua. Teoksessa Karjalainen, V. & Viikkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 41-52. Viitattu 20.10.2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102986/URN_ISBN_978-952-245-782-0.pdf?sequence=1

Vernerin 2013. Sosiaalinen näkökulma. Viitattu 22.1.2016. <http://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

Vernerin 2014a. Toimintakyvyn näkökulma. Viitattu 22.1.2016. <http://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Vernerin 2014b. Toimintakykyyn pohjaavat määritelmät. Viitattu 22.1.2016. <http://verneri.net/yleis/toimintakykyyn-pohjaavat-maaritelmat>

Julkaisemattomat

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Osallisuustiimi, Mölsä, P., Sakko, J. & Vuorenpää, K.. Tapaaminen Toimintakeskus Oskarinpuistossa 22.9.2017. Helsinki.

Kuvat

Kuva 1: Osallisuuden määrittelyä	12
Kuva 2: Kehitysvammaisuutta määritteellään eri näkökulmista.....	16
Kuva 3: Analyysitaulukko alaluokasta "palvelunkäyttäjät mukana arkitoimissa"	27
Kuva 4: Analyysin tulos: Osallisuutta edistävät tekijät palvelutuotannossa.....	29
Kuva 5: Yläluokan "Palvelunkäyttäjän oman elämän hallinnan tukeminen" muodostuminen ..	30
Kuva 6: Yläluokan "Palvelunkäyttäjän sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen" muodostuminen	35
Kuva 7: Yläluokan "Yhteisön toimintakulttuuri" muodostuminen.....	41
Kuva 8: Yläluokan "Palvelullinen toimintaympäristö" muodostuminen	49
Kuva 9: Yläluokan "Palveluiden henkilöstöresurssit" muodostuminen	53

Liitteet

Liite 1: Kehyskertomuksen testaus	76
Liite 2: Tutkimuspyyntö omaisille.....	76
Liite 3: Exel-taulukko pääluokan ”Tuki sosiaaliseen kanssa käymiseen” muodostumisesta	76

Liite 1: Kehyskertomuksen testaus

Päämääränä osallisuus- näköyksiä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisestä

TARKOITUS:

Selvittää työntekijöiden ja omaisten näköyksiä siitä, miten osallisuuden edistyminen ilmenee vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten elämässä ja millaiset henkilökunnan teot edistävät osallisuutta

TAVOITE:

Lisätä yhteistä ymmärrystä osallisuuden edistämisestä kehitysvamma-alalla selvittäen:

- mitä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen työntekijöiden ja omaisten mielestä tarkoittaa
- mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta

ASIASANAT:

vaikea kehitysvammaisuus, osallisuus, eläytymismenetelmä

Kehyskertomus living-lab osallistujille 4.11.2015:

Työntekijöille:

Mielestäsi yksikkö, jossa työskentelet, on viimeaikoina edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita miten vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuus on konkreettisesti edistynyt ja mitä sinä, työkaverisi ja yksikön esimies olette tämän eteen tehneet.

Esimiehille:

Mielestäsi johtamasi yksikkö on viimeaikoina edistänyt vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuutta huomattavasti. Kirjoita miten vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen osallisuus on konkreettisesti edistynyt ja mitä sinä ja henkilökunta olette tämän eteen tehneet.

Kirjoita kertomuspaperin toiselle puolelle:

- Mihin asioihin kehyskertomuksessa kiinnitit huomiota?
- Miten koit vastaamisen osallisuuden edistämisen näkökulmasta?

KIITOS!

-Anne

anne.wallenius@rinnekoti.fi, Sos- ja terveysalan johtaminen YAMK 4.11.2015

Liite 2: Tutkimuspyyntö omaisille

Tutkimuspyyntö YAMK opinnäytetyö- tutkimukseen vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisestä Rinnekoti-Säätiössä

Opiskelen sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittämisen ylempää ammattikorkeakoulututkintoa Laurea ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden edistämisestä Rinnekoti-Säätiössä. Työtäni ohjaavat yliopettaja Teemu Rantanen Laurean Kehitysyksikkö TKI:stä ja kehittämisjohtaja Sirpa Granö Rinnekoti-Säätiön kehittämisyksikkö Kehyksestä. Opinnäytetyön tehtävänä on selvittää Rinnekoti-Säätiön työntekijöiden ja omaisten näkemyksiä siitä, mitä tekoja tehden työryhmä voi edistää vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta. Kontekstina tutkimuksessa on Rinnekoti-Säätiön asumis- ja kuntoutus yksiköt sekä työllistymistä ja osallisuutta edistävät palvelut.

Tutkimus kehittää käytännön työtä Rinnekoti-Säätiössä tuottamalla konkreettista tietoa osallisuuden edistämiseen liittyvistä odotuksista sekä osallisuutta mahdollistavista työskentelyn tavoista. Aineiston keräämiseen käytetään eläytymismenetelmää. Eläytymismenetelmässä vastaajille annetaan tehtäväksi kirjoittaa tarina annetun kehyskertomuksen mukaan. Kehyskertomus johon toivon Teidän vastaavan on tämän kirjeen ohessa. Voitte kirjoittaa vastauksenne vapaamuotoisesti samaan paperiin.

Sitoudun tutkimuksessani noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja käsittelen saamiani kirjoituksia ehdottoman luottamuksellisesti. Tutkimuksen raportista ei voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä eikä tutkimukseen vastaaminen tai vastaamatta jättäminen vaikuta omaisenne hoitoon Rinnekoti-Säätiössä. Aineistoa käytetään vain opinnäytetyöni tutkimukseen ja vastaukset tuhoaan opinnäytetyön tarkastuksen jälkeen asianmukaisella tavalla. Opinnäytetyöni valmistuu 31.12.2016 mennessä ja se julkaistaan arvioinnin jälkeen Theseus-kokoelmassa (www.theseus.fi).

Toivon teidän postittavan vastauksenne 30.6.2016 mennessä osoitteella Anne Wallenius, Toimintakeskus Malminkartano, Rinnekodintie 10, 02980 Espoo.

Kerron mielelläni lisää opinnäytetyöstäni. Kiitän tutkimukseen osallistuvia arvokkaasta avustanne sekä opinnäytetyöni valmistumisen että Rinnekoti-Säätiön työn kehittämisen näkökulmasta.

Ystävällisin terveisin,

Anne Wallenius

Opiskelija, Laurea AMK

Esimies, Rinnekoti-Säätiö, puh. 044-7319194, anne.wallenius@rinnekoti.fi

Liite 3: Exel-taulukko pääluokan ”Tuki sosiaaliseen kanssa käymiseen” muodostumisesta

Pelkistetty ilmaus	Pelkistetympi ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
he osallistuvat päivittäisiin kotitöihin kykyjensä mukaan. HOITO (41) 15	kotitöihin osallistuminen	pk:t mukana arkitoimissa	mahdollisuus osallistua toimintaan yksikössä	Tuki sosiaaliseen kanssakäymiseen
osallistuttaneet mukaan jokaiseen pieneenkin arkiseen asiaan. HOITO (15) 9	otetaan mukaan arkiasioihin			
kodissa jokainen pääsee osallistumaan ruoanlaittoon, omien kykyjensä mukaisesti ASUMINEN (24)8	saa osallistua ruoanlaittoon			
Vaatehankinnat ym. tehdään yhdessä asiakkaan kanssa ASUMINEN (24)8	mukana omien ostosten teossa			
Avoimen kahvilan tarjottavat suunnitellaan ja leivotaan yksikössä. TOT (5)2	kahvilan yhdessä valmisteleminen			
tehdään ruoka-ostokset, hoidetaan pihalla olevaa puutarhaa ja yksikössä on lemmikkieläimiä. HOITO (32)11	arjen askareisiin osallistuminen			
Mikaili asukas ei kykene itse tekemään asioita konkreettisesti, niin hän osallistuu olemalla mukana. HOITO (18)8	mukana oleminen			
ohjaajat työskentelevät siten että asukkaat osallistuvat omaan arkeensa (arjen työt) entistä enemmän. ASUMINEN (7) 2	mukana arjen askareissa			
Asukas on mukana arjen toteutumisessa. HOITO (18)8	mukana arjen toteutumisessa			
osallistuminen arkiseen toimintaan ja sen suunnitteluun TOT (19)9	arkitoimintaan osallistuminen			
Yhtenä arkipäivänä viikosta on ns. kotipäivä, jolloin asukas ja ohiaaja siivoavat yhdessä asukkaan kodin ja käyvät tarvittavilla asioinneilla. ASUMINEN (6)5	kotipäivä siivoamiseen ja asioiteihin mukana askareissa			
Otamme asukkaat voimin mukaan askareisiin. ASUMINEN (16)10	otetaan mukaan tekemisiin			
otetaan mukaan tekemään ja seuraamaan asioita ASUMINEN (42)16	pk:n arjessa mukana eläminen			
Palvelun käyttäjät ovat keskiössä ja hoitajat elävät mukana arjessa, siinä hetkessä HOITO (sij)10/5	mukana omien asioiden hoidossa			
Asukkaat osallistuvat asioidensa hoitamiseen, siltä osin, kuin kykenevät ja niistä nauttivat. ASUMINEN (9)4				